

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
LATVISTIKAS UN BALTISTIKAS NODAĻA
BALTU VALODNIECĪBAS KATEDRA

**NEKONSEKVENCES CITTAUTU ĪPAŠVĀRDU
ATVEIDĒ**

MAGISTRA DARBS

Autors: **Līga Liepkalne**

Studenta apliecības Nr.: 12102

Darba vadītājs: profesore Dr. philol Lidija Leikuma

RĪGA 2017

Anotācija

Maģistra darbā "Nekonsekvences cittautu īpašvārdu atveidē" skatīta cittautu īpašvārdu atveide, tuvāk pievēršoties arābu, sengrieķu, angļu un franču īpašvārdiem. Aktualizēts jautājums par konsekvences trūkumu, kā rezultātā īpašvārdam rodas paralēlvarianti. Tas pazemina valodas kultūru un izteiksmes skaidrību, dažkārt apgrūtina atpazīšanu un var pat sniegt dezinformāciju.

Problemātikā izvērstis vēsturiskais aspekts un situācijas apraksts mūsdienās. Kaimiņvalstu pieredzes iepazīšanai veikts ieskats lietuviešu un igauņu valodas atveides praksē.

Analizējot īpašvārdus, vērtēta valodnieku izstrādāto atveides principu realizācija tekstos, skaidroti nekonsekvenču cēloņi, vērtēti risinājumi.

Secināts, ka nekonsekvenču cēloņi ir vairāki: starpniekvalodu ietekme, indivīda valodas izjūta, balstīšanās agrākās tradīcijās. Problēmas rada nekorekta patskaņa kvantitātes norāde, oriģinālvalodas izrunai neatbilstošu līdzskaņu lietojums, grafiskas nekonsekvences.

Atslēgvārdi: ortogrāfija, cittautu īpašvārdi, starpniekvaloda, īpašvārdu atveide, nekonsekvence, paralēlvarianti, patskaņa kvantitāte

Abstract

Research "Inconsistencies in the process of rendering foreign language proper nouns" looks at the process of rendering foreign proper nouns in Latvian language. It raises attention to the inconsistencies that cause parallel variants, taking a closer look at Arabic, ancient Greek, English and French proper nouns. This lowers the level of language culture making it lose clarity of expression and complicating the perception.

Problematic case is viewed both historically and nowadays. The situation in neighboring countries (Estonia and Lithuania) is introduced.

Research also pays attention to how rendering principles, recommended by language specialists, are realized in practice.

In conclusion there are more than one reason: the impact of intermediary language, individual view or traditional use of form. There are problems in use of lengthening marks, inadequate use of consonants and some graphic inconsistencies.

Keywords: orthography, foreign proper nouns, intermediary language, process of rendering, inconsistency, parallel variants, vowel quantity

SATURS

SATURS	4
IEVADS	5
1. NODAĻA. CITTAUTU ĪPAŠVĀRDU ATVEIDE LIETUVIEŠU UN IGAUŅU VALODĀ	10
1.1. Lietuviešu valodā.....	10
1.2. Igaunų valodā	13
2. NODAĻA. VĒSTURISKAIS ASPEKTS: CITTAUTU ĪPAŠVĀRDI ATVEIDES PRINCIPU VEIDOŠANĀS	16
LATVIEŠU LITERĀRAJĀ VALODĀ UN ATTĪSTĪBA MŪSDIENĀS.....	16
2.1. 19. gs. 60. gadi – 20. gs. 40. gadi	16
2.2. 20. gs. 40. gadi – 90. gadi.....	18
2.3. 20. gs. 90. gadi – 21. gs. sākums	21
3. NODAĻA. CITTAUTU ĪPAŠVĀRDI LATVIEŠU VALODĀ: TEORIJA UN PRAKSE ...	34
3.1. Arābu cilmes īpašvārdų atveides prakse	34
3.1.1. Atveides pamatnostādnes.....	38
3.1.2. Atveides problēmas mūsdienās.....	45
3.1.3. Personvārdi	49
3.1.3. Ģeogrāfiskie nosaukumi	57
3.2. Sengrieķu cilmes īpašvārdi.....	61
3.3. Angļu īpašvārdi.....	66
3.4. Franču īpašvārdi	68
SECINĀJUMI	71
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	74

IEVADS

Atklājot plašāku skatu uz pasauli, esam radījuši arī jaunas iespējas. Auguši ekonomiskie, politiskie un kultūras sakari. Pasaules ģeogrāfiskā karte piedzīvojusi izmaiņas, un notikumu attīstība pasaules vēsturē mainījusi cilvēka uztveri. Zemes, kas agrāk uzskatītas par tālām un eksotiskām, kļuvušas viegli sasniedzamas. Arvien plaukstošie valodu kontakti veicina stingru robežu izzušanu un tautu satuvināšanos, iespaidojot arī lingvistisko karti. Svarīgu lomu mūsu ikdienā ieņem informācijas tehnoloģijas. Tās sekmējušas brīvu informācijas pieeju, kad ik dienas iespējams gūt jaunas ziņas par notikumiem jebkurā pasaules vietā. Mūsu valodas kontakti ar citām valodām un kultūrām veicina jaunas leksikas, tai skaitā jaunu cittaotu īpašvārdu, ienākšanu mūsu valodā, rada nepieciešamību tos atveidot un iekļaut latviešu valodas sistēmā.

Maģistra darba nosakumus ir "Nekonsekvences cittaotu īpašvārdu atveidē", tas ir turpinājums bakalaura darbam, kas rakstīts par tēmu „Garumzīmju lietojums cittaotu īpašvārdos”. Abos šais nosaukumos jāvērs uzmanība uz terminu *cittaotu īpašvārds*. Vārdu savienojuma lietojums gan nav Latvijas valstī oficiāli pieņemtais un reti kad lietots praksē, taču tas tiešāk atbilst un sasaucas ar cittaotu īpašvārdu atveides pamatprincipu latviešu valodā, kas paredz īpašvārda atveidotās formas maksimālu tuvumu ar vārda oriģinālizrunu avotvalodā. Informāciju par to, kā konkrētās cilmes īpašvārds tiek izrunāts, uzzinām no valodas lietotājiem – tās tautas pārstāvjiem, kuras īpašvārdus atveidojam latviešu ortogrāfijā un izrunā. Vēstures attīstības gaitā kādas tautas dotie nosaukumi savām apdzīvotajām zemēm un vietām – pilsētām, upēm, kalniem, kā arī personvārdi un to skanējums šīs tautas pārstāvju izrunā, ir pirmavots, lai atveidojumi latviešu valodā būtu maksimāli tuvi oriģinālajam skanējumam un rakstībai.

Šodienas valodas prakse liecina, ka cittaotu īpašvārdu atveide ir viens no ortogrāfijas nopietnākajiem problēmjasautājumiem. Par korektu un konsekventu īpašvārdu atveidi no citām tautām runāts jau pirmajos latviešu valodnieku zinātniskajos tekstos, skaidrojot latviešu valodas uzbūvi un tās pareizu lietojumu. Tomēr, vērojot mūsdienu lingvistisko ainu, redzams, ka, aktualizējoties jauniem cittaotu personvārdiem vai ģeogrāfiskajiem nosaukumiem, to ienākšanas process latviešu valodā lielā mērā vairs netiek kontrolēts. Tiek aizmirsts par izstrādātajiem atveides principiem un normām konkrētai valodai.

Jautājums aktuāls ne tikai lingvistu, bet arī pašas sabiedrības acīs. Vairs ne tikai grāmatās un teorētiskos rakstos tīrzi nekorektas īpašvārdu atveides gadījumi. Pati latviešu tauta bieži vien ir neizpratnē, kā pareizi rakstām viena vai otra ārzemju politiskā darbinieka

vai antīkās kultūras mītu varoņa vārds. Interneta vidē redzot vairākus paralēlvariantu lietojumus, rodas jautājumi un diskusijas. Kāpēc nevarētu vienoties un konsekventi turēties pie viena rakstības variantā? Pašreizējās Francijas prezidenta kandidātes Marinas Lepēnas uzvārds vienīgi laikrakstā *Diena* parādās bez garumzīmes virs otrā patskaņa, citu plašsaziņas līdzekļu avotos to vienmēr redzam ar garumzīmi. Šāda ir apgrūtinoša lasītājam un nevajadzīga mūsu valodai. Tāpat ik pa laikam publiskajā vidē lasām rakstus, kur gaismā tiek celts kāds nekonekventas atveides gadījums: "Kā pareizi rakstīt jaunā Francijas prezidenta uzvārdu – Olands vai tomēr Olāns, kā viņa uzvārds tiek izrunāts? Vajadzētu kāda valodnieka skaidrojumu" (*la.lv* 2012), "Šarmelšeihā vai Šarm eš Šeiha? Valsts valodas centrs risinās jautājumu – kā tad ir pareizi" (*skaties.lv* 2015). Īpaši spilgts bijis gadījums par ģeogrāfiskā nosaukuma atveidi – Islane vai Īslande, nemaz nerunājot par tiesas procesiem – "Šiškina un Šiškins pret Latviju" (*at.gov.lv* 2001), "Juta Mentzen *alias* Mencena pret Latviju" (*vestnesis.lv* 2005) u. c.

Pēdējos gados saasinājušies konflikti Tuvo Austrumu zemēs, tas liek vērst uzmanību arī uz šo tautu īpašvārdiem. Plašsaziņas līdzekļos atspoguļoti Austrumu zemju politisko darbinieku vārdi un minētas konfliktu norises vietas. Pašreizējā atveides prakse liecina par vieglprātīgu un nevērīgu attieksmi pret šo ortogrāfijas jautājumu. Daudziem arābu vārdiem nav stabila rakstības varianta, tāpat kā trūkst vienotības starp pašiem ziņu avotiem.

Taču, vērojot mūsdienu atveides procesus kopumā, jāsaka, ka iepriekš minētais neattiecas tikai uz vienas cilmes īpašvārdiem. Žurnālisti preses izdevumos vai lielākoties anonīmie autori interneta vidē, veidojot informatīvu rakstu, kas ietver cittautu īpašvārdus, nereti pievērš visai maz uzmanības to pareizai atveidei. Latviskotā forma tiek veidota, vadoties pēc individuālās pieredzes, zināšanām un pat pieņēmumiem. Ja rakstam izmantotais avotteksts ir tulkojums, nevis darbs oriģinālvalodā, tad bieži nekritiski pieņemta starpniekvalodas izveidotā forma un, vadoties pēc tās, attiecīgi tiek veidota forma latviešu valodā.

Maģistra darbā tuvāk aplūkoti faktori, kas ietekmējuši un ietekmē cittautu īpašvārdu atveidi latviešu valodā. Bieži vērojams, ka praksē tiek lietota tautā jau sen iesakņojusies kāda īpašvārda forma un rakstība, nevis viendabīgs latviskojums, ko ieteikuši valodnieki izstrādātajos atveides noteikumos, kur vadījušies pēc vienotiem principiem. Tādējādi veidojas tradīcijas un atveides normu sadure. Zināma ietekme īpašvārdu atveidē ir politisko notikumu sekām. Valdošā politiskā vara nāk ar savu uzskatu sistēmu, ideoloģiju, tai pielāgojot arī valodu un ietekmējot tās attīstību. Tāpat nereti īpašvārda latviskās formas izveidē piedalās starpniekvaloda, caur kuru īpašvārds vispirms "izlaists" un tikai tad nonācis mūsu valodā.

Izņemot atsevišķas publikācijas, cittautu īpašvārdu atveides problēmas pēdējās

desmitgadēs analizētas visai maz. Padziļinātu un vienotu pētījumu trūkums ir iemesls, kādēļ maģistra darbā turpināta apskate atveides principu veidošanās vēsturei un attīstībai mūsdienās. Šoreiz, to veidojot kā plašāku un visaptverošāku atveides problēmu aprakstu tieši mūsdienu situācijai, kas ļautu, analizējot iegūto informāciju, labāk izprast problēmas būtību un attīstību šobrīd, meklēt risinājumus un veikt uzlabojumus turpmākam.

Pētījumā sniegts neliels ieskats par to, kā šo ortogrāfijas jautājumu kārtu mūsu kaimiņzemēs – Lietuvā un Igaunijā. Mērķis ir iepazīstināt lasītāju ar galvenajiem principiem un problēmām, ar ko cittautu īpašvārdu atveidē saskaras šīs tautas.

Kā tika noskaidrots autores bakalaura darbā, liela daļa nekonsekventu atveides gadījumu rodas nepareizas patskaņu kvantitātes norādē. Maģistra darbā tiek apspriestas iespējamās neprecizitātes arī citās skaņās un vārda komponentos, tāpat detalizētāk skatīta arābu īpašvārdu atveides vēsture un ar to saistītās problēmas latviešu valodā, šo problēmu izpausmes praksē. Tācis papildināts sengrieķu cilmes īpašvārdu klāsts un no jauna skatīti vairāki angļu valodas personvārdi. Bakalaura darbā autore vērsa uzmanību dažiem spāņu valodas īpašvārdiem, maģistra darbā tuvāk vērtēti citas romāņu valodu grupas pārstāves – franču valodas antroponīmi un ģeogrāfiskie nosaukumi.

Īpašvārdu avotvalodas izvēlētas, ņemot vērā to aktualitāti un lomu mūsu valodas laukā gan vēsturiski, gan arī tagad. Vai konkrētā valoda piedāvā nepieciešamo piemēru materiālu? Vai šīs valodas īpašvārdu latviskajās formās parādās nekonsekvents lietojums? Vai literatūrā tas minēts pietiekami bieži, lai redzētu formas vēsturisko attīstības gaitu?

Darba mērķis ir sniegt padziļinātu ieskatu cittautu īpašvārdu atveides problemātikā latviešu valodā, tuvāk aplūkojot latviešu ģeogrāfiskajai videi un kultūrtelpai aktuālāko īpašvārdu atveides jautājumus.

Darba uzdevumi izvirzītā mērķa sasniegšanai ir:

- turpinot iepazīt teorētisko literatūru par cittautu īpašvārdu atveides gaitu un principiem latviešu valodā, atlasot maģistra darba mērķa sasniegšanai vajadzīgo;
- iepazīties par cittautu īpašvārdu atveides pamatprincipiem un praksi kaimiņos – lietuviešu un igauņu valodā, veidojot informatīvu aprakstu un salīdzinot šos atveides principus ar latviešu valodas nostādnēm;
- teorētiskās literatūras kopumu papildināt ar ekscerptiem no daiļliteratūras vai uzzīņu literatūras, preses izdevumiem, kā arī interneta vidē pieejamiem materiāliem;
- priekšstatam par cittautu īpašvārdu atveides principu attīstību iegūto materiālu klasificēt vairākos nosacītos posmos;
- izveidojušos piemēru materiālu kopumu sistematizēt, pēc vajadzības grupējot sīkāk, ņemot vērā attiecīgo īpašvārdu cilmes;

- vērtēt ieteikto atveides principu realizēšanos praksē, noskaidrot pastāvošo nekoncekvenču iespējamus cēloņus;
- izveidot rekomendāciju sarakstu ar maģistra darbā aplūkoto cittautu īpašvārdu latviskojumiem.

Pētījuma metodes

Pētījuma izstrādes sākumposmā veiktas padziļinātas teorētiskās literatūras un avotu studijas, nodrošinot pētījumam nepieciešamo zinātnisko pamatu un piemēru materiālu. Skatot problemātikas attīstību, darba tālākā gaitā lietota salīdzināmi vēsturiskā metode, un ar aprakstošo jeb deskriptīvo metodi veidots apkopoto piemēru apraksts un analīze. Rezultātu atspoguļošanai izveidota piemēru tabula ar statistiskās metodes palīdzību.

Darba struktūra

Maģistra darba 1. nodaļā nostādņu salīdzināšanai iepazīta cittautu īpašvārdu atveides prakse kaimiņvalstīs (lietuviešu un igauņu). Darba 2. nodaļā autore pievēršas padziļinātam cittautu īpašvārdu atveides principu un prakses apskatam latviešu valodā. Pētījums veikts vēsturiskā aspektā, aptverot Latvijas vēstures posmu no 19. gadsimta vidum līdz 21. gadsimta sākumam un dalot to trīs sīkākos periodos (kas veido attiecīgi trīs apakšnodaļas). Sniegta informācija par to, kā gadu gaitā latviešu valodniecībā risina atveides jautājumus. Tiek sistematizēta pieejamā literatūra, paralēli skatot lietojuma praksi. Nodaļa veidota kā uzziņu materiāls. 3. nodaļa izstrādāta, ietverot konkrētu citu tautu īpašvārdu tuvāku apskati. Tiek veidots dalījums, īpašvārdus sistematizējot pēc to cilmes. Analizēti atsevišķi piemēri, kā arī skatītas konkrētas cilmes īpašvārdu atveides tradīcijas un principi kopumā.

Samērā liels ir teorētiskās literatūras materiālu klāsts, kas izmantots maģistra darba tapšanā, tādēļ tas ievadā netiek plašāk atspoguļots. Vairāki no izmantotajiem avotiem dublējas ar bakalaura darba resursiem, jo iepriekšējā pētījumā tie netika pilntiesīgi izmantoti (skatīts tika galvenokārt tikai tas, kas attiecas uz garumzīmju lietojumu). Nozīmīgākie darbi ir: Jura Alunāna "Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas" (1856) kā pirmo atveides principu avots, Kristapa Freiberga-Brīvkalna sakopojums "Par svešvārdu atvasēšanu un lietošanu un svešvalodu īpašvārdu fonētisko rakstību un pareizo izrunu latviešu valodā" (1917), kur atrodamas svarīgas atziņas par cittautu īpašvārdu atveidi 20. gadsimta sākumā, kā arī Ernesta Bleses "Pareizrakstības vārdnīca" (1939). 20. gadsimta otrajā pusē svarīgs informācija avots ir valodnieku raksti no rakstu krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi" un "Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā", no kura izmantoti arābu, sengrieķu, angļu, franču, spāņu, itāliešu, vācu biļeteni, kā arī ASV ģeogrāfiskajiem nosaukumiem veltītais izdevums. Iepazīstot cittautu īpašvārdu atveides jautājumu kopumā, skatīta Intas Freimanis grāmatas "Valodas kultūra teorētiskā skatījumā" nodaļa "Citvalodu

īpašvārdu atveides principi" un *letonika.lv* ievietotais Jura Baldunčika raksts "Vēsturisks pārskats par citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā".

Nepieciešamie piemēri iegūti no plašsaziņas līdzekļu avotiem – ziņu portāliem un laikrakstiem, tāpat arī valodnieku rakstiem periodikā un rakstu krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi", kā arī krājuma "Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi" izdotajiem numuriem. Izmantoti vairāki "Norādījumu par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā" biļeteni, kā arī atsevišķi latviešu valodnieku darbi, kuros ietverts atveides jautājumu apskats. Tāpat izmantotas enciklopēdijas, vārdnīcas, kulturoloģijas, bet, papildinot ģeogrāfisko nosaukumu sarakstu, skatīti arī karšu materiāli. Izmantoti satura rādītāji no vairākām sērijas "Stāsti par vēsturi", sērijas "Apvārsnis" u. tml. Grāmatām. Jāuzsver, ka vairāki no norādītajiem teorētiskās literatūras materiāliem izmantoti arī kā piemēru avoti. Lai izdarītu secinājumus par cittautu īpašvārdu lietojuma paradumiem mūsdienās, lielā mērā tikuši izmantoti interneta resursi, nozīmīgs šis avots ir arābu cilmes īpašvārdu analīzē.

Piemēri atlasīti, cittautu īpašvārda lietojumā meklējot dažādas nekonsekvences izpausmes, kuru dēļ vienam īpašvārdam valodas aprītē rodas vairāki lietojuma varianti. Darba uzstādījums neparedz atspoguļot visus iespējamus šāda veida cittautu īpašvārdus, bet atlasīt tos, kas vairākkārt atkārtojas gan izvēlētajos piemēru avotos, gan arī tiek norādīti valodnieku rakstos kā neprecīzi vai kļūdaini lietoti, ļaujot izsekot vārda formas transformācijai. Īpaša uzmanība vērsta arābu īpašvārdu, tāpat arī sengrieķu, angļu un franču īpašvārdu lietojumam ziņu portālos un presē.

Autore vēlas atzīmēt, ka maģistra darbā piemēru atlasē lielāka uzmanība veltīta aktuāliem vārdiem, tiem, kas valodā no jauna aktualizējušies salīdzinoši nesen un pēdējo gadu laikā plašsaziņas līdzekļos izskan visai bieži, t. i., arābu valstu politisko darbinieku vārdi, konfliktu norises vietas, vai arī populārās kultūras pārstāvji – ārzemju mūziķi, aktieri.

Maģistra darbā iekļauti 227 cittautu īpašvārdi. Tekstā piemēri izcelti grafiski, izmantojot slīprakstu, atsevišķu piemēru izcelšanai izmantots arī treknraksts.

1. NODAĻA. CITTAUTU ĪPAŠVĀRDU ATVEIDE LIETUVIEŠU UN IGAUŅU VALODĀ

Pētījumā liela uzmanība vērsta tam, kā cittautu īpašvārdu atveides principi veidojušies un realizējušies latviešu valodas praksē. Taču labākai problemātikas izpratnei visnotaļ svarīgi un interesanti skatīt arī to, kā šo ortogrāfijas jautājumu kārtoti citās valodās, kas latviešu valodai tuvas ģeogrāfiski, vēsturiski vai ir radniecīgas cilmes ziņā. Šajā sadaļā īsumā pievērsīsimies divām valodām, kurās runā mūsu tuvākās kaimiņzemju tautas – lietuviešu un igauņu valodām. Iepazīsim un salīdzināsim šo tautu cittautu īpašvārdu atveides, resp., paturēšanas oriģinālrakstībā praksi ar latviešu valodā izstrādātajiem principiem.

1.1. Lietuviešu valodā

Lietuvā cittautu īpašvārdu atveide ir komplicēts jautājums. Vissmagākā situācija ir personvārdu atveide un šī procesa juridiskais aspekts. Šajā ziņā valodnieki sašķēlušies divās nometnēs un pašlaik praksē paralēli pastāv vairākas atveides tradīcijas. To, cik lielu satraukumu Lietuvas valodnieku rindās raisa atveides principu maiņa apliecina 2007. gadā iznākusi Vinca Urbuša (*Vincas Urbutis*) grāmata "Lietuvių kalbos išdavystė" ("Lietuviešu valodas nodevība").

Kā jau minēts, lielas problēmas ar svešiem vārdiem ir lietuviešu publicistikā, kur bieži vien sastopams nekonekvents formu lietojums, un atšķirīgu viedokļu sadure ir ikdiens, runājot par pareizāko un labāko atveides variantu. 2012. gadā Lietuvā iznāk visai apjomīgs rakstu krājums "Tarp Lietuvas ir Latvijas: lingvistiskās paralelēs" ("Starp Lietuvu un Latviju: Lingvistiskās paralelēs"), tā autore Regīna Kvašīte (*Regina Kvašytė*), kur starp daudziem citiem rodam arī rakstu "Latviešu personvārdi lietuvai presē". Piemēram, te noskaidrots, ka lietuviešu valodā bieži kļūdas rada latviešu *o* skaņas atveidojums, kas tas latviskās cilmes vārdos jāatveido ar divskani *uo* (sk. Kvašytė 2012, 356). Kopskatu uz problemātiku sniegusi Dita Liepa ar rakstu "Lietuviešu un latviešu identitātes atspoguļojums: attieksme pret savas valsts valodu" (Liepa 2012). Piemērus nekonekvencēm rodamas vairākos lietuviešu informatīvajos ziņu portālos www.lrytas.lt, www.bernardinai.lt un kultūras žurnālos, kas pieejami arī elektroniski: www.literaturairmenas.lt, www.satnai.lt, www.kulturosbarai.lt.

Tomēr ortogrāfijas principi tiek stingri kontrolēti un normēti, ar to nodarboojas Lietuvas

Valsts valodas komisija (VLKK – Valstybinė lietuvių kalbos komisija). Tiek izdoti arvien jauni likumi, kas maina ierasto īpašvārdu atveides kārtību, kā arī tiek stingri kontrolēta to ievērošana praksē. Viens no šādiem jauninājumiem sabiedrībā kļuvis zināms šī gada 22. maijā, kad Lietuvas Valsts valodas komisija pēc divu dažādu likumprojektu izskatīšanas paziņojusi par ieteikumu turpmāk personu apliecinošos dokumentos galvenajā lapā atļaut personvārda oriģinālrakstību (sk. VLKK 2017).

Lietuviešu valodā personvārdu un vietvārdu atveidē tiek ievērots divējāds princips. Pirmais ir adaptācijas jeb īpašvārda lietuviskošanas princips. Lietuvā to pieņēma pēckara gados, nosakot tādu pašu atveides praksi kā latviešu valodā, kad cittautu īpašvārdu forma veidota, balstoties oriģinālvalodas izrunā. Šo paņēmieni pierasts izmantot arī tagad, atveidojot ģeogrāfiskos nosaukumus. Tā pamatlicējs ir Antans Salis, pieņēmumu realizācijā piedalījušies vēl citi ievērojamākie pirmskara Lietuvas valodnieki.

Skatot principu sīkāk redzams, ka īpašvārdus lietuviešu valodā, tāpat kā to dara latvieši, iespējams adaptēt pilnībā, piemēram, kā tas darīts ar Francijas valsts nosaukumu – liet. *Prancūzija* (franču: France). Portāls *www.satennai.lt* ka retums uzrāda oriģināla formas iekavās aiz lietviskā atveidojuma: *Eustachijaus Vrublevskio* (Eustachy Wróblewski), *Augustiną Vrublevskį* (Augustyn Wróblewski).

Leiši, atveidojot pasaules valstu nosaukumus, saglabā oriģināla dzimti un galotni tāpat kā latvieši, savukārt lielākā daļa pilsētu nosaukumu viņiem ir vīriešu dzimtē. Piemēram, *Berlīne* (vācu: *Berlin*) – liet. *Berlynas*, burtiski *Berlīns*; lat. *Stokholma* (zviedru: *Stockholm*) – liet. *Stokholmas* – burtiski *Stokholms*; lat. *Tallina* (igauņu: *Tallinn*), liet. *Tallinas*, burtiski *Tallins*; *Madride* (spāņu: *Madrid*), liet. *Madridas*, burtiski *Madrids* u. c. Taču pastāv arī izņēmumi piemēram, sekojošie pilsētu nosaukumi lietuviski rakstāmi kā *Ryga*, *Maskva*, *Lisabona*, *Roma* u. c. Šiem vietvārdiem oriģinālrakstībā galotnē ir patskanis *a*, lietuviešu valodā to uztver kā sieviešu dzimti.

Tāpat kā latviešu valodā, arī lietuviešiem nodalāma īpašvārdu grupa, kur vārdu atveides forma vēsturiski veidojusies atšķirīga no oriģinālformas un kļuvusi par rakstības tradīciju, piemēram, liet. *Lenkija* (poļu: *Polska*), liet. *Paryžius* (franču: *Paris*), liet. *Genuja* (itāļu: *Genova*), liet. *Švedija* (zviedru: *Sverige*) u. c.

Otrs atveides princips lietuviešu valodā ir gramatizēšana, kam pamatā īpašvārda oriģinālrakstības paraugs. Lietuviskās formas veidošana notiek, atstājot oriģinālrakstības sakni un pievienojot lietuvisko galotni. Šo principu galvenokārt izmanto, atdarinot svešzemju personvārdus. Lietuviešu valodā šis princips bijis izplatīts pirmskara gados. Sekojot šādai atveidei, tiek veidotas formas *Gui de Maipasant* (franču: *Guy de Maupassant*) vai *Charle'as de Gaulle'is* (franču: *Charles de Gaulle*). Laimutes Balodes rakstā "Dažas pārdomas par

lietuviešu personvārdiem" tiek minēti daudzi sabiedrībā labi zināmi latviešu, gan arī ārzemju personvādi, kam presē šāds lietojums: *Clintas Eastwoodas* (angļu: *Clint Eastwood*), *Julia Roberts* (angļu: *Julia Roberts*), *Andris Biedrinis* (latv: Andris Biedriņš), *Valdis Zatleris* vai *Zatleris* (latv: *Valdis Zatlers*) u. c. (sk. Balode 2009, 101).

Vēlāk, padomju laikos principa izmantošana tika pārtraukta un personvārdi tika adaptēti (*Giuji de Mopasanas*, *Šarlis de Golis*).

Mūsdienu neatkarīgajā Lietuvā vērojama atgriešanās pie svešo īpašvārdu oriģinālrakstības, norādot autentiskās vārdformas. Šis princips pēdējos gados tiek arvien plašāk piemērots. Taču tā lietojums atkarīgs no valodas stiliem. Gramatizēšana tiek īstenota, zinātniskajā literatūrā un lietišķajos rakstos. Arī publicistikā pamazām notiek pāreja uz šādu atveidi. Lietuviešu ziņu portālos vērojam cittautu personvārdus, kur forma adoptēta no oriģinālvalodas pat ar visām svešajām rakstzīmēm – *Leo Westermannas* (oriģ.: *Léo Westermann*). Šajā gadījumā vērojam arī paralēlformas, kur citkārt galotnes pievienošanai izmantots arī apostrofs – *Leo Westermann'as*. Turklāt, vēlreiz jāuzsver, ka lietuvieši cittautu īpašvārdu pierakstā sākuši izmantot arī grafēmas, kuru nav viņu pašu alfabētā.

Daiļliteratūrā, populārzinātniskajā literatūrā, kā arī bērniem un jaunatnei domātos izdevumos valodām, kuras lieto latīņu alfabētu, cittautu personvārdu un vietvārdu atveide notiek pēc oriģināla izrunas. Īpašvārds tiek adaptēts lietuviešu valodā. Ja šādu principu piemērotu skatītajā piemērā *Westermannas* vārdam, tas lietuviski būtu jāatveido, burtu *w* aizstājot ar alfabēta burtu *v*, kā arī tiktu atmests līdzskaņa *n* dubultoījums vārda otrajā daļā.

Tāpat kā latviešu valodā, arī lietuvieši, saskaroties ar valodām, kam nav latīņu alfabētiskās rakstības, veic īpašvārda transliterāciju, taču, ar piezīmi, ka krievu valodas īpašvārdi tiek transkribēti pēc noteiktas instrukcijas, kas lasāma Lietuvas Valsts valodas komisijas mājaslapā www.vlkk.lt. Šajā vietnē atrodams arī cittautu īpašvārdu atveides principu detalizēts skaidrojums, kā arī apjomīga datubāze ar cittautu personvārdu un ģeogrāfisko nosaukumu variantiem lietuviešu valodā, katram īpašvārdam uzrādot arī esošos paralēlvariantus. Tāpat regulāri sniegta jaunākā informācija par aktualitātēm valodas jautājumos.

Šobrīd Lietuvas sabiedrībā valda divejāds uzskats, vieni atbalsta oriģinālrakstību, bet otri ir par vārda oriģinālizrunas atspoguļošanu. Tomēr vērojams, ka galveno pozīciju ieņem tieša oriģinālvalodas rakstības pārņemšana, savukārt avotvalodas izruna īpašvārdos tiek rādīta arvien retāk. Tāpat secināms, ka, lai gan ar cittautu īpašvārdu atveidi saistītu problēmu netrūkst abām baltu valodām, "(..) lietuvieši tās aktīvāk risina (vismaz runā un diskutē par tām daudz vairāk). Nihilisma pret savu dzimto valodu ir mazāk nekā Latvijā" (Balode 2012).

1.2. Igaunu valodā

Igaunu valoda pieder pie somugru valodu saimes, kas nozīmē, ka tās sistēma būvēta citādi un tajā atrodamas vairākas īpatnības, kas nav raksturīgas latviešu valodai. Minams kaut vai tas, ka igauņu valodā vārdiem nešķir sieviešu un vīriešu dzimti. Tomēr, runājot par cittautu īpašvārdu atveidi, arī šajā valodā neizbēgami ir problemātiski atveides gadījumi, taču to klāsts un problēmu tipi, ar ko jāsaskaras valodas lietojumā, ir citādāki nekā latviešiem.

Pamatprincips jeb galvenā nostādne ir cittautu īpašvārdu veidošana no oriģinālrakstības. Latviešu valodā, kā zināms, atveidē vadāmieš pēc svešā vārda oriģinālizrunas. Igaunu valodā skatīt oriģinālrakstību iespējams tikai tajos gadījumos, kad īpašvārds jau sākotnēji ir latīņu burtiem, citkārt, atveidojot vārdus no japāņu, krievu vai arābu valodas, nepieciešams strādāt ar transliterētu formu un pastāv iespēja, ka šajā procesā tiks zaudētas kādas avotvalodas grafiskās zīmes. Atveidojums nebūs precīzs un neatpoguļos visas oriģinālrakstības nianšes. Šādos gadījumos noteiktā personvārda vai ģeogrāfiskā nosaukuma formai igauņu valodā var veidoties arī paralēlvarianti.

Pat ja transkripcijā norādītas visas nepieciešamās grafiskās zīmes, praktiski, igauņu valodā tās bieži vien tiek atnestas un rodas variants, kas vairs neatbilst tā pierakstam oriģinālā. Tas var notikt ar tādiem vārdiem kā *Kišiņeva* (moldāvu: *Chişinău*), kur redzam lietotas vairākas diakritiskās zīmēs, konkretizējot vārda izrunu. Šāda rakstības maniere plašāk vērojama igauņu publicistikā. Kartēs vai zinātniskajā literatūrā pagaidām pierasts ievērot visas rakstības prasības.

Cittautu īpašvārdu atveides jautājumā arī igauņu valodā jāruna par tradicionālismiem, tādiem kā *Cēsis – Vōnnu*, kur par labu rakstības tradīcijai, kas jau sen valodā nostiprinājusies, veiktas atkāpes no oriģinālvalodas vispārlietojamās formas.

Tāpat problēmas nesagādā īpašvārdu atveide no valodām, kas raksta latīņu burtiem. Sarežģītāks darbs ir ar rakstībām, kas latīņu burtus neizmanto. Taču arī šādi gadījumi vairs nav tik problemātiski, jo igauņi, atšķirībā no latviešiem, sākotnēji neuzstāda mērķi īpašvārdu pieskaņot savai valodai, mērķis ir to tikai latinizēt. Igauņi neatveido, bet lieto jau gatavo rakstības formu, kāda tā redzama avotvalodā.

Tomēr, jāatzīmē, ka, ievērojot iepriekš minēto paņēmieni, praksē rodas problēmas, kur katram pašam nākas domāt, kā konkrētais īpašvārds izrunājams. Piemēram, sarežģīta, ir dažādu franču personvārdu vai vietvārdu lasīšana. Ja nepārzinām valodu un tās specifiku, nevarēsīm

arī korekti izrunāt tās vārdus, jo rakstība mums to nepasaka priekšā. Latviešu valoda lasītājam atvieglo šo uzdevumu. Latviskotais īpašvārda variants, ja vien tas pareizi atveidots, neliek uzdot jautājumus, kā izrunāt kādu personvārdu vai ģeogrāfisku nosaukumu, tas parādās jau rakstībā un vismaz šajā aspektā ir vienprātība.

Igauņu valodā agrāk arī atveide no citu valodu transkripcijām nebija problemātiska. Atveides process lielākoties notika caur vienu rakstības avotu – kiricu, turklāt situācija pasaulē neradīja apstākļus arābu vai ķīniešu cilmes vārdu masveida ieplūšanai igauņu valodā. Svešvārdi un īpašvārdi, kas valodā pastāvēja jau tobrīd, tika tradicionāli lietoti vienā formā un pārpratumu nebija.

Šobrīd kļūdainu cittautu īpašvārdu lietošanu lielā mērā novērš Igauņu valodas institūta (EKI – Eesti Keele Instituudi) izstrādātā datubāze jeb Vietvārdu datubāze (KNAB – kohanimeandmebaas, www.eki.ee/knab), kurā apkopoti Igaunijas un daudzu citu valstu ģeogrāfiskie nosaukumi, kā arī personvārdi un to rakstības paraugi ne tikai igauņu valodā. Tāpat iespējams iepazīties ar izstrādāto atveides principu kopumu katrai valodai. Tādēļ, pat ja kādas valodas īpašvārdam praksē atrodams nekorekts lietojums, tas vairs nav būtiski, jo pastāv vietne, kur katrs var uzzināt pareizo variantu.

Kā norādīts šajā mājaslapā, datubāze sniedz informāciju par vietvārdu vēsturisko un tagadējo lietojumu un tās mērķis ir veicināt vietvārdu standartizācijas izpēti. Šeit vienuviet apkopoti dati no dažādiem publicistikas, kā arī vārdnīcu materiāliem.

Datubāzes izstrāde sāka 1988. gadā un pirmie ieraksti tajā bija Igaunijas ielu nosaukumi. Pēc gada datubāzes struktūrā jau tika plānoti vairāki uzlabojumi, kas vietnē saglabājušies vēl šobrīd. 1990. gadā datubāzē bija atrodami 26000 ierakstu, bet jau 1996. gada beigās tie bija 40000 ierakstu. Balstoties šajos datos, 1999. gadā tika izdota arī vārdnīca "Maailma kohanimed" ("Vietvārdi pasaulē") (Päll, 1999). 2000. gada beigās ierakstu skaits sasniedz 63000 (41000 Igaunijas vietvārdi un 22000 citu valstu īpašvārdi). Arī šobrīd datubāze ir izstrādes procesā un arvien tiek papildināts tajā ievietoto īpašvārdu skaits (sk. EKL 2001).

Veicot ieskatu šo divu valodu kaimiņvalstu atveides praksē, secināms, ka gan lietuviešu, gan igauņu valodā padomāts par vienota avota – datubāzes izstādi ar cittautu īpašvārdu apkopojumiem. Ikdienā tā atvieglo, kā arī veicina ātru un kvalitatīvu cittautu īpašvārdu atveidi.

Tāpat jāsecina, ka abās valodās atveidē galveno lomu ieņem oriģinālformas rakstība, ne īpašvārda skanējums avotvalodā. Lai gan vārda oriģināla pārņemšana svešzemju vārdam novērš nekoncekvences rakstībā, vārda izruna paliek nekontrolēta. Veidojas jauns problēmu

loks, kur tikai no katra paša un viņa individuālā zināšanu līmeņa atkarīgs tas, cik pareizi īpašvārds tiks izrunāts. Arī šī pazīme atšķir tās no latviešu valodas, kura cittaotu īpašvārdus pielāgo savai rakstībai un tajā atspoguļo arī vārda oriģinālizrunu.

Tomēr visām trim valodām īpašvārdu lietojumā rodami tradicionālismi, kas jau vēsturiski tikuši lietoti kā atkāpes no oriģināla.

Interesanti, ka, lai gan igauņi, tāpat arī lietuvieši ir tendēti cittaotu personvārdu un vietvāru lietojumā balstīties oriģinālrakstījumā, šīm valodām ir izveidota centralizēta sistēma, kurā meklējami svešu valodu īpašvārdi un noskaidrojama to rakstība. Latviešu valodā neko tamlīdzīgu atrast nevar, lai gan mūsu atveides prakse pieprasa vārda pielāgošanu latviešu valodai, kas bieži vien rada nepieciešamību zināt veselu atveides nosacījumu kompleksu, lai nekļūdīgi veiktu formas latviskojumu.

2. NODAĻA. VĒSTURISKAIS ASPEKTS: CITTAUTU ĪPAŠVĀRDI ATVEIDES PRINCIPU VEIDOŠANĀS LATVIEŠU LITERĀRAJĀ VALODĀ UN ATTĪSTĪBA MŪSDIENĀS

2.1. 19. gs. 60. gadi – 20. gs. 40. gadi

Cittatu īpašvārdu atveides vēsture latviešu literārajā valodā sākas ar Jura Alunāna 1856. gada dzejas krājumu "Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas".

"Gandrīz ikkatrā grāmatā, kas manās rokās nākuse, esmu atradis savādu rakstīšanu. (..) Kā kuram katram prātā nāk, tā tas raksta, un tā tad var redzēt vienu pašu vārdu daždažādi rakstītu. Vai tad nu latviešu valodai likumu nav, pēc kuriem jāraksta? Ira gan, bet, kā rādās, tik rets kāds tos atgādis un ievērojis." (Alunāns 1856, 62). Tā 1856. gadā pirmais latviešu valodas teorētiķis Juris Alunāns apcerējumā "Kāds vārds par latviešu valodu", kas iekļauts jau minētajā dzejas krājumā raksturo toreizējo cittautu īpašvārdu atveides praksi latviešu valodā.

19. gadsimta vidū tiek formulētas pirmās pamatnostādnes par svešu zemju vārdu latviskošanu – "Pie šiem vārdiem vērā jāieliek, ka viņus latviski tāpat raksta, kā tos svešās valodās izrunā." (Alunāns 1856, 62). Taču, tobrīd, atveides principi vēl nestabili un neskaidri. Pats J. Alunāns apcerējumā min šādus atveidojumus – *Ņutons*, *Alžira*, *Erida* vairākkārt atsakoties no garumzīmēm. Drīz pēc J. Alunāna darba 19. gadsimta nogalē un 20. gadsimta sākumā vairāki latviešu valodas darboņi raksta pārsapņēmus par valodas pareiu lietojumu. Valodas speciālisti atbalsta oriģinālizrunas atspoguļošanu un šādam principam seko arī savos rakstos.

1917. gadā iznāk Kristapa Freiberga-Brīvkalna "Kāds vārds par svešvārdu atvasēšanu un lietošanu un svešvalodu īpašvārdu fonētisko rakstību un pareizo izrunu latviešu valodā", kur apspriestas gan pamatlīetas svešu vārdu rakstībā kopumā, gan tiešāk pievērsta uzmanība atsevišķu cilmjū īpašvārdu atveides lietu kārtīšanai, piem., par grieķu un latīņu īpašvārdu latviskošanu, par angļu valodas patskaņu atveidi u. tml., katras savas nostādnes pamatošanai vai kādu atsevišķu atveides gadījumu uzskatāmākam izklāstam autors min virkni piemēru. Tāpat viscaur darbam redzam centienus notiprināt fonētisko principu atveidē. Un, kas svarīgi, šeit tiek runāts arī par atkāpēm un kompromisu pieļaušanu. Ņemot vērā arī to, lai latvietim vārds viegli izrunājams. "Svešvārdus ievēdot latviešu rakstniecībā, vajadzīgs raudzīties uz to,

ka tie taptu atvasināti tādā formā, lai tie latviešu valodai, ausei un mēlei nebūtu par piedauzīšanu. Parāk lielas konsekvences te nav prasāmas." (Brīvkalns 1917, 32). Citkārt, cenšoties pēc iespējas precīzāk tuvināties oriģinālam īpašvārda rakstība veidojas nedabiska – *Jērūzālēme*.

Par grieķu cilmes īpašvārdiem šajā posmā runāts visvairāk. Ernests Felsbergs 1922. gada izdevumā "Grieķu īpašvārdu pareizrakstība latviešu valodā" ir visai noteikts viedoklī par sastopamajām nekonsekvencēm norādot, ka "(..) nepieciešami ir izbeigt to dažādību, kas šobrīd pie mums valda grieķu īpašvārdu pareizrakstībā (..)" (Felsbergs 1922, 3), minot piemēru ar grieķu vērturņa Tukidīda atveidi (praksē raksta gan *Tukidids*, *Tūkydids*, *Tucidids*, gan arī pat *Fukidid*). Nedaudz vēlāk izdevumā "Daži latviešu valoda jautājumi" arī Fr. Garais apzerējis grieķu peronvārdu un vietvāru atveides īpatnības latviešu valodā (sk. Garais 1930).

Savā ziņā rakstība bez patskaņu garuma norādes pamazām iezīmē vienu no posma galvenajām tendencēm. Nekas nemainās arī 1939. gadā Ernesta Bleses "Pareizrakstības vārdnīcā". Tur tik tiešām netrūkst cittautu īpašvārdu, kas darināti tikai ar īsiem patskaņiem, minot tikai dažs no tiem: *Afrika*, *Arabija*, *Brazīlija*, *Čikaga*, *Iraka*.

Arī tālaika preses izdevumi pielieto šādu bezgarumzīmju praksi. E. Blese rāda neviennozīmīgu pieeju patskaņu kvantitātes apzīmēšanai sugas vārdos, kur, piemēram, vārdi, *buduars*, *čēmodans*, *islams* bez, bet nez kāpēc *japāņi*, *rumāņi*, *papīrs* atstāti ar garumzīmi piedēklī (sk. Blese 1939, 3), līdz ar ko E. Blese secina, ka "(..) pārsvaru sāk gūt centieni vispārīgi cittautu vārdu piedēkļos garumu vairs neapzīmēt." (Blese 1939, 3).

Nekonsekvents lietojums turpinās un 1936. gada "Grieķu valodas pamatkursā" redzam vienviet lietotas divas viena vārda formas – *Sokrāts*, *Sōkrats*. Dažādību atveidē rāda arī J. Endzelīns (sk. Endz. atb. 2008, 57, 94). Viņš stāsta, ka presē tiek rakstīts *Vāgners*, *Bēthovens* un turpat *Šuberts* (pareizi *Šūberts*). 1940. gada Tita Līvija no latīņu valodas tulkotajā "Romā vēsturē" rodami daudzi šādi cittautu īpašvārdi, kam līdzās paralēlvariants. Grāmatā min personvārdu *Vergīlijs*, bet tālāk jau kā *Vergīlijs*, mīkstinot līdzskani *g* otrajā zilbē.

Problēmas īpašvārdu rakstībā atspoguļotas arī 1935. gada J. Endzelīna un P. Ozoliņa "Valodas prakses jautājumos", piemēram, pamanīts pat, ka Dailes teātra aktieru izrādē "Jūlijs Cēzars" nepareizi izrunāts latīņu personvārds *Bruts*, jo esot jāsaka *Brūts*. Citi valodnieku labojumi – *Homers* par *Homēru*, *Jezus* par *Jēzu*, bet arī pretēji – *Agnēse* pareizāk būtu *Agnese* u. tml. (Endzelīns, Ozoliņš 1935, 70–73).

Savulaik J. Endzelīns pat saņēmis aizrādījumus par svešu zemju īpašvārdu nestabilo atveidi. Par to viņam aizrāda klasisko valodu speciālists Pēteris Ķiķauka: "Pietiek pavirši pašķirstīt minēto svešvārdu vārdnīcu, lai pārliecinātos, ka tie paši autori, kas "Val. pr.

jautājumos" ieteic turēties pie oriģinālvalodu garumiem vārdos Aspazija, Brūts, Homērs, (..) nepieturas pie viņu pašu deklarētā principa vārdos Īliāde, chirurģs (bet dēmiurģs), komēdija (bet kōmika) (..) un daudzos citos, pie kam pat vienā un tai pašā formā viņi, kā nupat redzējām, vienā gadījumā liek, otrā neliek garuma zīmi." (Ķiķauka 1937, 63).

Vēl 20. gadsimta 40. gados turpina iznākt apjomā ziņā lielākoties nelieli latviešu valodas kopēju darbi. Iznāk vairākas plānas brošūriņas ar raksturojot vispārējos valodas jautājumus, piemēram., viens no šāda veida izdevumiem ir profesora Jānis Lojas 1946. gada "Ievads valodniecībā".

Sākot ar pirmajām teorētiskajām apceprēm par latviešu pareizrakstību, ticis kārtots arī atveides jautājums un visai vienprātīgi valodnieki savos aprakstos iesaka latvisko atveidi balstīt oriģinālizrunā, taču daudz neviennozīmīgāka ir šī principa ievērošana praksē, kur īpašvārdiem bieži vienā avotā konstatējami divi vai vairāki vairanti, jeb arī norādītā forma neatbilst atveides nosacījumiem. Tāpat vienprātības nav arī starp pašiem valodniekiem un normu izstrādātājiem. Salīdzinoši nesen ieviestie atveides principi vēl tikai nostiprinās, pagaidām nespējot dot visas atbildes, lai kompleksi risinātu sarežģīto atveides jautājumu. Visproblemātiskākā bijusi garo patskaņu atveide. Šajā sakarā tomēr iespējams noteikt, ka praksē īpašvārdiem dominē lietojums bez garumzīmēm.

2.2. 20. gs. 40. gadi – 90. gadi

Laika posms, ko bieži vien dēvējam par padomju laiku ir zīmīgs arī cittatu īpašvārduatveidē latviešu valodā. Tieši pagājušā gadsimta vidū tiek uzsākti vērienīgie darbi atveides principu izstrādei 15 latviešu valodas kultūrtelpai nozīmīgākajām svešvalodām. No 1960. līdz 1983. gadam Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts izdod "Norādījumus par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā" (turpmāk tekstā – "Norādījumi"). Ne vienmēr un, ne pilnībā šie biļeteni pēcāk izskauž nekonsekventus atveides gadījumus un cīnās ar starpniekvalodas (šajā posmā izteiktu krievu valodas) ietekmi vai tradicionāliesmiem resp., latviskojumiem, kas vēsturiski jau sen lietoti un tautas apziņā, tāpat arī rakstos nostiprinājušies, tādēļ nav maināmi pat, ja to atveidotā forma latviešu valodā neatbilst attiecīgās valodas "Norādījumu" kopumam. Uz to savulaik norādījuši arī paši autori, sakot, ka visi biļetenos iekļautie atveides principi un metodes ir tikai ieteikumi, kas praksē vēl nav ieviesti un pārbaudīti, tādēļ stingri neparedz, ka

pēc "Norādījumu" izdošanas tie reālajā valodas lietojumā pilnībā tiks ievēroti un spēs atrisināt visas problēmas.

Tomēr biļetenu izstrāde nenoliedzami ir bijis liels solis uz cittautu īpašvārdu atveides teorētiskajiem un praktiskajiem risinājumiem. Ja vien mūsdienās šie izdevumi būtu labāk pieejami vienkopus, iespējams, mēs spētu sakārtot lielu daļu svārstīgi lietotos personvārdus un ģeogrāfiskos nosakumus, kā arī smelties zināšanas un novērst daudzu jauno cittautu īpašvārdu nekorekto pierakstu pirms tiem lietojumā nostiprinās viens vai vairāki, kas atkal neatbilstu izstrādātajām pareizas atveides nostādnēm.

Kas vēl svarīgi? Ne tikai iepriekš minētie "Norādījumi" ir apliecinājums 20. gadsimta ražīgumam latviešu valodas kopšanas ziņā. Pienesumu devuši "Latviešu valodas kultūras jautājumi". 1965. gadā iznāk pirmais rakstu krājuma laidieni, ko periodiski turpina izdot līdz pat 1995. gadam. Šajos apjoma ziņā nelielajos izdevumos ik gadu no jauna bija lasāms kāds valodas speciālista raksts par cittautu īpašvārdu atveides problēmām. Ar laiku satra rādītājs vēstija par atsevišķu nodaļu "Cittautu īpašvārdu atveide". Tur iekļautie apcerējumi veltīti visdažādāko cilmju īpašvārdiem – lasām par zviedru, latīņu, sengrieķu, arābu, ķīniešu, spāņu, franču, ungāru u. c. valodām un to kā šo zemju vārdi iekļaujami latviešu valodas sistēmā. Tāpat rakstus par atveides problemātiku publicējuši arī vairāki preses izdevumi. 70. gados tādas ir, piemēram, publikācijas žurnālā "Karogs". Šai tematikai un ar to saistītajām aktualitātēm savos rakstos vairākkārt pievērsušies arī toreizējie LPSR centrālie laikraksti "Literatūra un māksla" un "Padomju Jaunatne", pareizrakstības jautājumu, pie kura pieder arī cittautu īpašvārdu atveide, presē dēvējot par vienu no "degošākajām mūsu kultūrvides problēmām".

Ar ar saviem vērtējumiem un izteiktumiem par atveides situāciju 20. gadsimta otrajā pusē dalījušies vairāki latviešu valodnieki. Ojārs Bušs rakstā "Konservatīvums un mainīgums citvalodu īpašvārdu atveidē", piedāvājot trīs iespējamus pamatprincipus cittautu īpašvārdu atveidē, kā ceturto latviešu valodā min "(..) atveidošanu, kā pagadās, t. i., pilnīgu principu trūkumu." (Bušs 1984, 94). Tāpat atveides jautājumu novērtējis Laimdots Ceplītis: "Mūsdienās citvalodu īpašvārdu atdarināšanas normēšana daļēji uzskatāma par eksperimentu, kura rezultāti pārbaudāmi praksē un diskutējami, tā veicinot "kanoniskāku" normu izveidi." (Ceplītis 1969, 194).

Tikai atsevišķas frāzes tālaika plašsaziņas līdzekļu izdevumos jau liek noprast, cik apgrūtināts dažkārt var būt atsevišķu atveides jautājumu risināšanas process: "Ar sīkumainu garumzīmju jautājumu jāskraida no viena pie otra un jāprašā. – Pasakiet, kā lai raksta īpašvārdu Homērs. Gari? Jūs to spriežat no Iliadas? Bet kā jāraksta Iliada? Arī gari? Bet kā ir ar Veneru?" (Īsi par.., Literatūra un Māksla, 29.11.1958.).

Citi valodnieki, piemēram Jānis Loja iesaka atgriezties pie 20. gadsimta sākumā bieži pielietotās rakstības manieres un "(..) svešvārdos labāk pavisam iztik bez garumzīmēm (..)" (Loja 1941). Tomēr redzams, ka garumzīmes tomēr lietotas vārdiem, kas iepriekš atveidoti tikai īsiem patskaņiem, piemēram, *Āfrika, Arābija, Mazāzija, Sīrija, Itālija, Brazīlija, Afganistāna, Norvēģija, Prāga, Čikāga* u. c.

Ņemot vērā politisko situāciju Latvijas valstī un krievu kultūras pieejamību, šo periodu izceļ lielais no krievu valodas tulkoto ārzemju literatūras darbu skaits, kas pastiprināti ienāca mūsu valodas laukā un vistiešākajā mērā ietekmēja cittautu īpašvārdu atveides attīstību latviešu valodā. Daudzu valodu īpašvārdi daiļliteratūras tekstos tika ņemti no krievu valodā atveidotām formām. Šī valoda kalpoja kā starpnieks, caur kuru vispirms "izlaisti" svešie īpašvārdi un tikai tad nonākuši latviešu valodā, taču bieži zaudējot vairākas oriģinālrakstības nianšes, kādēļ latviešu atveidē vārds veidots kļūdaini.

M. Šūmanes "Latviešu valodas jautājumos" ievietotais raksts "Pārdomas par ģeogrāfisko nosaukumu rakstību" lieliski parāda tendenci atveidē paļauties uz citu valodu transkripcijām nevis veidot pašiem savas. Vēl pirms arābu valodas norādījumu izstrādes, recenzējot toreizējo jaunizdevumu "Pasaules zemes un tautas. Ģeogrāfijas vārdnīca" viņa raksta, ka autori vārdnīcas sākumā paskaidrojumu sadaļā min faktu par vietvārdu rakstībā izmanto fonētisko principu un to, ka īpašvārdu rakstība balstīta uz šo vārdu oriģinālizrunu, savukārt vietvārdu oriģinālnosaukumi ierakstīti iekavās. Uzzinām, ka īpašvārdiem, kas nāk no valodām, kam nav latīņu alfabēts izmantotas transkripcijas no latīņalfabētiskām formām, kas izstrātātas pēc angļu vai franču valodas tradīcijas un pieskaņotas šo valodu prasībām (sk. Šūmane 1979, 226). Kā paredzams, šādam atveidošanas mēģinājumam būs trūkumi. Gala rezultātā, veidojot atveidi ar angļu vai franču valodas starpniecību ģeogrāfiskais nosaukums zaudējis horizontālo svītru virs tiem patskaņiem, kas piemēram, arābu valodā oriģināli gari. Iemesls – šādas grafiskās zīmes gluži vienkārši nav ne angļ, ne franču grafikā (sk. Šūmane 1979, 226). "Turpretī, transkribējot īpašvārdus no arābu šrifta latviešu valodas alfabētā, oriģināla garie patskaņi nepazūd, pēc fonētikas principa atveidotais vārds grafiski ir daudz vienkāršāks, nekā to rāda vārdnīcā lietotais rakstības variants." (Šūmane 1979, 227). Tāpat M. Šūmane aizrāda par nepareizu defīses lietojumu un artikula pierakstu. M. Šūmane dod arī vairākus piemērus, kuros kā viņa pati raksta "pārsteidz angļu valodas klātbūtne", jo tādējādi tiek pārkāpti arī vārdnīcas sastādītāju iepriekš pieteikti atveides principi. Viņa raksta, ka stipri jāšaubās vai attiecīgās zemes iedzīvotāji, šoreiz arābi, savas valstis, jūras, līčus nosauc angļu valodā. Piemēram, *Adenas līcis (Gull of Aden)*, pareiza atveide būtu no arābu valodas formas *Halīdž Adan*. Tāpat arī *Suecas kanāls (Suez Canal)*, labāk no *Halīdž al-Akaba*.

Tagadējais Brunejas valsts galvaspilsētas nosaukums ir pietiekami garšs, proti,

Bandarseribegavana. Šādā pat formā iekavās rakstot (*Bandar Seri Begavan*) tas iekļauts arī vārdnīcā. M. Šūmane norāda, ka šis astoņas zilbes garais grūti salasāmais milzenis nemaz neiekļaujas latviešu valodas tekstā, tādēļ piedāvā citu, savrupinātu rakstības variantu - *Bandar Seri Begavana* (sk. Šūmane 1979, 229).

Interesanta vārdnīcā esot arī Mongolijas Tautas Republikas vietvārdu atveide. Tiek minēta *Hanhuhijnula* kaulnu grēda (*Chaan Chöchej*), bet "Kas ir Hanhuhijnula?", jautā M. Šūmane un skaidro, ka atbilstoši oriģinālam būtu jāraksta *Hāna Huheja kalnu grēda*, taču ģeogrāfijas vārdnīcā tas nav darīts. "Mongolu valodā garos patskaņus apzīmē ar attiecīgo burtu dubultojumu, tas redzams arī pēc iekavās dotās vārdkopas. Taču Ģ. V. tas nav ievērots, otrs patskanis izmests un garums nav atzīmēts." (Šūmane 1979, 230).

Vietām nekonsekvences rodas arī kopumā veiksmīgi atveidotajiem spēņu valodas īpašvārdiem. Raksta autore aizrāda par dažādību. Citur esot "patīkami skatīt tādus kopā nesavilkstus vārdus kā *Veliko Ternova, Veliki Mosti, Stara Zagora* (..)" (Šūmane 1979, 230), bet tad pēkšņi jāvēro pretēji oriģināla (*Stara Planina*) latviskojumu *Staraplanina*.

Atveides principu veidošanās posma (20. gs. 40. gadi – 20. gs. 90. gadi) raksturīgākā iezīme – atveidē arvien vairāk nostiprinājās krievu valoda kā starpniekvaloda, taču paralēli tai, latviešu valodas atveidē parādījās arī citu valodu ietekmes. Tas atveides procesu padarīja vēl komplicētāku kā tad, ja atveidi latviešu valodā jau sākotnēji veiktu no avotvalodas materiāla. Tomēr ņemot vērā speciālistu trūkumi bieži bijām spiesti lietot krievu vai citu valodu trakstipcijas, nevis veidot paši savas un tālāk no tām latviskot iespējami precīzi oriģinālizrunai.

Politiskā sistēma tiecās sakārtot un reglamentēt daudzas cilvēka dzīves sfēras. Valodniecība nebija izņēmums. Šajā gadījumā tam pat bija pozitīva nozīme. Vairākus gadu desmitus latviešu valodniekiem bija iespēja strādāt savā nozarē un arī plašākai publikai pavēstīt par saviem veikumiem – tika investēts lingvistisku problēmu risināšanai veltītos izdevumos "Latviešu valodas kultūras jautājumi" un "Norādījumi".

2.3. 20. gs. 90. gadi – 21. gs. sākums

Pēdējie gadu desmiti cittaute īpašvārdu atveides jautājuma pētniecībā nav ievērojami sekmējuši tā risināšanu. Publikāciju skaits, kas skar šīs problemātikas aspektus ir salīdzinoši mazs, turklāt, lielākoties aprakstītas tiek atsevišķas problēmas kādas valodas ietvaros un pārāk maz ticis runāts par kopējiem risinājumiem nekonsekvencu mazināšanā.

Līdzīgi kā pagājušā gadsimta otrajā pusē tas darīts "Latviešu valodas kultūras jautājumos", aktuālās lingvistikas problēmas šobrīd tiek apkopotas periodiskajā rakstu krājumā "Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi". Kopš 2005. gada to ikgadējai izdošanai sagatavo Latviešu valodas aģentūra. Pateicoties tur atrodamajām publikācijām, esam iepazīstināti ar horvātu valodas atveides specifiku, kā arī sniegta plašāka informatīvā literatūra par japāņu un armēņu valodām, pienesumi ir arī lietuviešu un grieķu īpašvārdu pētniecībā. Noderīga ir arī tur iekļautā valodas konsultāciju sadaļa, kurā skaidrota dažādu tautu īpašvārdu pareiza atveide latviešu valodā. Aplūkotie piemēri izvēlēti no sabiedrības iesūtītajiem jautājumiem. Atbildes iespējams meklēt arī aģentūras mājaslapā www.valoda.lv. 2009. gadā iznāk Valdas Salmiņas izstrādātie norādījumi "Armēņu īpašvārdu atveide latviešu valodā", bet 2015. gadā tam pievienojas norādījumu kopums arī portugāļu īpašvārdu atveidei latviešu valodā (Placinska 2015).

Salīdzinoši nesens ir valodnieka Jāņa Kušķa sastādītais izdevums "Mūsu valoda" (Kušķis 2006), kur apkopoti padomi valodas spodrināšanai. Saturā atrodamas nodaļa par "Uzsvara lietojumu citvalodu īpašvārdos" un raksts "Pārmērības svešvārdu lietošanā", kā arī skatīti atsevišķu cittatu personvārdu un ģeogrāfisko objektu rakstības nepilnības latviešu valodā.

2014. gadā publicēts krājums "Alīse Laua (1914–1994). In Honorem". Tajā, starp citiem valodnieciska rakstura pētījumiem, grieķu īpašvārdu latviskošanai veltīts Mārtiņa Laizāna un Ojāra Lāma raksts "Sengrieķu īpašvārdu atveide latviešu valodā: paražas vs. paraugs lingvistikas un poētikas aspektos". Šajā sakarā jāmin arī 2008. gadā izdotā "Sengrieķu–latviešu īpašvārdu vārdnīca" (Vecvagars 2008), kura īpaša ar to, ka tās izstrādē ņemts vērā tikai grieķu vārds. Pārveidojumi no citām valodām (latīņu, krievu, vācu u. c.) netiek skatīti. Līdz ar to, vārdnīca nav vērtējama kā pareizrakstības vārdnīca un tai nepiemīt normatīvais raksturs uz ko norāda arī tās sastādītājs Māris Vecvagars. Tur atrodamo personvārdu un ģeogrāfisko objektu latviskojumi var atšķirties no ierastā lietojuma mūsdienās. Taču, iespējams, tieši tādēļ to vērts pārlūkot.

Salīdzinoši neliela apjoma izdevums ir "Grieķu personvārdu atveide latviešu valodā: jaungrieķu valoda" (Rūmniece 2015). Šis publicējums izceļas ar tajā iekļauto jaungrieķu personvārdu latvisko atveidojumu sarakstu, kas grāmatā ievietots līdzās tradicionālajām atveides formām no sengrieķu valodas. Grāmatas beigās uzskaitīti arī mūsdienu grieķu politisko, sabiedrisko un kultūras darbinieku vārdi.

Īpašvārdu, lielākoties ģeogrāfisko nosaukumu latviskojumi tikuši apkopoti 1989. gada LV Valsts valodas centra izdevumā "Īpašvārdu rakstība". Līdz šim cittautu īpašvārdu atveides problemātikai pievērsušies arī Valentīna Skujiņa, Miervaldis Lācis, Viktors Ivbulis un vēl citi

– ar 90. gadu beigu un 2000. gadu publikācijām laikrakstā "Diena". Visai detalizētu ieskatu cittaustu īpašvārdu atveides vēsturē rakstā "Vēsturisks pārskats par citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā" sniedzis Juris Baldunčiks. Bet atsevišķa nodaļa par šo tematiku atrodama Intas Freimanis 1993. gada grāmatā "Valodas kultūra teorētiskā skatījumā".

Oficiālie noteikumi, kas šobrīd regulē pareizu cittaustu īpašvārdu (precīzāk – tikai personvārdu) atveidi latviešu valodā, ir saskaņā ar Valsts valodas likuma 19. panta trešo daļu un 23. panta trešo daļu izdotie Ministru kabineta noteikumi Nr. 114 jeb "Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju", kas pieņemti 2004. gada 6. martā un ir spēkā esoši.

Iepriekšējie vēstures posmi veidojuši to valodas vidi, kurā arī turpmāk notiek īpašvārdu atveidošana. Problēmas lielākoties ir mantotas no agrāko laiku atveides principu izmantošanas (starpvalodu ietekme, politika, individuālā pieeja atveidē, nevērība u. c.).

Starpniekvalodas ietekme nenoliedzami sastopama arī pēdējos pārdesmit gados. Tā sasaistāma arī ar politisko situāciju pasaulē. Padomju laikā atvede bija spēcīgā krievu valodas ietekmē, kā arī viens no iemesliem bija tas, ka starp latviešu valodniekiem toreiz trūka attiecīgo valodu speciālistu. Šobrīd krievu valodu atveides procesos arvien vairāk aizvieto angļu valoda, no kuras iegūstama liela daļa informācijas. Īpaši šai tēmai veltīts arī Valdas Salmiņas referāts "Starpniekvalodu ietekme uz citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā", kas iekļauts viņas izstrādātajos armēņu valodas īpašvārdu atveides norādījumos (Salmiņa 2009).

Plašsaziņas līdzekļos redzam gadījumus, kas liek domāt, ka neprecīza atveide veikta tikai tādēļ, lai apzināti attālinātos no slāviskās (kirilicas) ortogrāfijas, kas demonstrētu rietumniecisku orientāciju par spīti tam, ka šādi rodas kļūdaini atdarinātas vietvārdu formas. Piemēram, ziņu portālā "Delfi" 2014. gada 24. jūlijā ievietota informācija par karadarbību Ukrainā. Virsrakstā lasām "Horļivkā dzirdami sprādzieni...", bet pašā rakstā – "Vietējais medijs "Gorlovka.ua"...". Turklāt arī komentāru sadaļā zem raksta kāds entuziasts izsakot viedokli par notikumiem pacenties pilsētas nosaukumā pielikt arī garumzīmi. Nu *Gorlovka* (ukraiņu: *Горлівка, Gorlivka*) pārtapusi par *Horļivku*.

Šībrīža cittaustu īpašvārdu atveidē jārunā arī par citiem procesiem, viens no tiem – atsevišķu īpašvārdu lietojuma nostabilizēšanās. Redzams, ka E. Feldhūna (Feldhūns 1922) dažādos variantos minētais grieķu vēsturnieks *Tukidīds* mūsdienās praktiski tiek lietots tikai vienā formā, tāpat tagad liels retums ir forma *Ovidijs*, tā vietā *Ovīdij*s. Arī sengrieķu personvārdu *Hērakls* raksta tikai ar garumzīmi pirmajā zilbē.

Atveidi vislielākajā mērā mūsdienās ietekmē arī elektroniskie plašsaziņas līdzekļi. Tie spilgti atspoguļo visas ar cittaustu īpašvārdu atveidi saistītās problēmas. Te redzam gan

iepriekš apspriesto nevērību pret izstrādātajiem principiem, gan neziņu kā pareizi atveidojams vārds, tāpat arī izceļas attiecīgie individuālie uzskati.

Forumi, blogi, sava mājaslapa un citas publicēšanās vietas ir platforma un iespēja ikvienam entuziastam brīvi izteikties. Mediju autoritāte pamazām sairst. Brūk robežas starp laikrakstiem vai ziņu portāliem un pašu sabiedrību kā informācijas avotiem. Taču, bieži vien, īpaši ja skatām šādus neatkarīgi veidotus informatīvus materiālus, rakstīts tiek bez sīkākas informācijas pārbaudes par minētajiem faktiem vai notikumiem. Izplatās nekorekta vai pat aplama informācija, kuru nezinātājs bez pieredzes uztvers nekritiski, turpinot ar to dalīties arī tālāk.

Liela nozīme ir izpildījuma līmenim. Un, ne tikai teksta saturiskā puse un izteiktais redzējums par problemātiku veido kopēju darba kvalitāti. Bez skaidra domu izklāsta mēs diez vai spēsīm uztvert autora idejas un pazemināties arī kopējā darba nozīme. Tai skaitā svarīga arī precīza cittatu īpašvārdu atveide, ja tie iekļauti tekstā.

Informācijas apmaiņa kļuvusi straujāka, tāpat kā daudz ātrāk un daudz lielākā apjomā pie mums nonāk svešzemju īpašvārdi. Publiskajā telpā kā jau tas iepriekš minēts, to pareizrakstībai tiek veltīta nepamatoti maza uzmanību. Rezultātā redzam arvien vairāk nekorekti atveidotus cittatu personvārdus un ģeogrāfiskos nosaukumus. Jāsaka pat, ka tieši interneta vide pēdējos gados strauji veicinājusi nekorektu īpašvārdu atvedi. Cilmes ziņā tie var būt ļoti dažādi. Vērojam mūsdienu politisko līderu vārdu nekonekventu atveidi, bet tāpat arī īpašvārdus, kas nāk no Senās Austrumu civilizācijas vai Senās Grieķijas un Senās Romas kultūras.

Nestabils ir Turcijas prezidenta vārda pieraksts. Pilnajā formā rakstāms kā **Redžeps Tajjips Erdogans** (turku: *Recep Tayyip Erdoğan*), tas medijos biežāk minēts tikai ar pēdējo komponentu Edogans. Tomēr, interneta vidē vārda pilnajai formai sastopami divi paralēlvarianti – *Redžeps Tajjips Erdogans* un *Redžeps Tajjips Erdogāns*. Redzams, ka variācijas iespējamās gan līdzskaņa *j* dubultojumā, gan vārda *Erdogans* gala zilbes patskaņa *a* garuma norādē. Līdzīga situācija arī ar citiem cittatu īpašvārdiem. Jārunā par franču politiķes, partijas "Nacionālā fronte" līderes *Marinas Lepēnas* uzvārda latvisko atvedi, kurā dažkārt pazūd garumzīme virs *e*.

Nekonekventi vairāki itāļu cilmes vārdi. Volfganga Amadeja Mocarta opera saucas "**Dons Žuans**" (itāļu: *Don Giovanni*). "Dailes teātra" mājaslapā www.dailesteatris.lv atrodam aprakstu par Dž. Dž. Džilindžera iestudēto izrādi "Dons Žuans X" (pirmizrāde 2000. gadā). Tajā šī tēla vārds – *Dons Žuāns*, bet tad atkal *Žuans*. Taču, lielāku uzmanību par patskaņu kvantitātes nekonekvencēm piesaista itāļu valodas īpašvārdu atveides "Norādījumi", kas personvārda latviskojumu uzrāda ar formu *Džovanni*. Redzams, ka tā krietni attāla no

pašreizējās lietojuma tradīcijas – *Žuans*. Ja vien tik bieži lietojot īpašvārdu interneta resursos nepieminētu arī Mocarta vārdu (pēc operas motīviem Latvijā iestudē baletu, teātra izrādi u. tml.) varētu pat pieļaut, ka runāts tiek par lugu, kuru 17. gadsimta sākumā saraksta dramaturgs Tirso de Molina (spāņu: *Tirso de Molina*) un, kuras motīvos vēlāk, 18. gadsimta beigās, sacerot savu operu, balstās arī Mocarts. Sekojot laikmeta tradīcijām viņš operu raksta itāļu valodā, līdz ar to tēla vārdam latviski jāskan – *Dons Džovanni*, taču luga rakstīta spāņu valodā, oriģinālrakstībā tās nosaukums – "Don Juan". Spāņu *Juan* latviskā atveide ir *Huans* (Ceplītis, 1961), tāpat *Dons Huans*. Tomēr latviešu valodā populārs nav ne viens, ne otrs. Vēl iespējams runāt par minētās formas *Džovanni* lietojumu, taču tā mūsdienu praksē parādās tikai sporādiski (sk. piem., Ilmārs Šlāpins "*Mocarta Dons Džovanni (Huans)*" – *rigaslaiks.lv*). Jādomā, ka latviešu valodas *Žuans* aizgūts no krievu valodas formas *Дон Жуан* (novec. *Дон Гуан*).

Dažādība viena avota ietvaros sastopama arī *diena.lv* publicētā rakstā "Itālija brīdina par iespējamām teroristu imigrantiem", kur vispirms minēts Itālijas jūras karas flotes komandieris **Luidži Bineli-Manteli** (itāļu: *Luigi Binelli Mantelli*), taču teksta turpinājumā *Binelli-Mantelli*, kur uzvārda abās daļās līdzskaņa *l* dubultojušs. Tāda pati nekonsekventa pieeja arī Romas imperatora **Nerona** vārda atveidē. Portālā "Delfi" 2009. gadā publicēts raksts "18. jūlijs: Imperators Nerons aizdedzinājis Romu". Lai gan šeit personvārdā nevienu garo patskani nemanām, kopējā tekstā tā lietota virs pirmās zilbes patskaņa *e*, rakstot *Nērons*. Tāpat arī citos interneta resursos personvārds uzrādīts divejādi.

Isokrats (sengrieķu: Ἰσοκράτης, *Iso'kratēs*) 436. g. pr. Kr. – 338. g. pr. Kr. bijis sengrieķu orators. Arī šī īpašvārda atveidei uzmanību liek vērst tieši interneta lietojums. Atrodami vairāki mazāk zināmi avoti, kas norāda formas *Īsokrats*, citreiz *Isokrāts*, bet tāpat raksta arī *Isokrats*. Te mainīgs ir gan patskaņa *i* lietojums vārda sākumā, gan patskaņa *a* pagarinājums vārda izskaņā. "Norādījumi" sengrieķu īpašvārdu atveidei šo personvārdu iesaka lietot bez garumzīmēm, t. i., praksē ieteicama forma *Isokrats*.

Neskaidrības ir pieminot Senās Ēģiptes farones **Hatšepsutas** (1508. g. pr. Kr. – 1458. g. pr. Kr.) vārda latvisko variantu. Bez minētā, personvārdam interneta vidē eksistē vēl divi paralēlvarianti – *Hatšepsute*, kur vārda galotnē patskanis *e* nevis *a*, kā arī *Hatšepsūta* ar garumzīmi virs *u*. Turklāt, atsaucoties uz jau apspriesto par internetā ievietotā satura apšaubāmo kvalitāti, redzams, ka vietām pārrakstot vēsturi, šī farone tiek dēvēta arī par faronu, informējot, ka farona Hatšepsūta templis ir viens no skaistākajiem pieminekļiem Ēģiptē.

Vairāki plašsaziņas līdzekļi internetā informē mūs par Lielbritānijas olimpiskā peldētāja **Adama Pītija** (angļu: *Adam Peaty*) sasniegumiem. Citviet tā vārdu redzam atveidotu

kā *Edams*. 2008. gada "Angļu īpašvārdu atveide latviešu valodā" angļu vārdu *Adam* latvisko divos variantos – *Edams*, *Ādams*, norādot, ka praksē izplatītāka forma ir *Edams*, nemaz neminot, ka vārda iespējamā atveide varētu būt arī *Adams*. Šādi gadījumi kārtējo reizi liek uzdot jautājumus par atveides procesu, kas visdrīzāk atkal ticis balstīts uz individuālu redzējumu.

Vācu izcelsmes rakstnieka **Ēriha Kestnera** (vācu: *Erich Kästner*) vārds nevisur atveidots vienādi. Interesanti, kā tā latviskajā variantā *Ērihs* līdzkani *h* mēdz aizvietot ar līdzskani *k*. Rodas forma *Ēriks*. Pareizs un arī jau par tradīciju uzskatāms pirmais variants *Ērihs*. Tādu pat atveidi sniedz arī vācu īpašvārdiem izstrādātie "Norādījumi" (sk. Ceplītis 1960).

Līdzskaņu pārvērtības redzam 18. gadsimta ebreju izcelsmes vācu filozofa **Mozus Mendelsona** (vācu: *Moses Mendelsohn*) vārdā. Vispirms vēršot skatu uz vārdu *Mozus*, interneta avotos tam rodam arī paralēli lietotu formu *Mozess* ar izskaņu *-ess*, kur turklāt līdzskaņa *s* dubultojušs. Uzvārda atveidē problēmas ir trešajā zilbē. Paralēli formai *Mendelsons* lieto *Mendelszons*, kur līdzskani *s* aizstāj burtkopa *zs*. Zināms, ka vācu *ss* atbilst latviešu *s*, tomēr latskojumā tas nevienmēr ievērots. (sk. Ceplītis 1960).

Problēmas ar vairāku ģeogrāfisko objektu stabilu atveidi. *Alanja* (turku: *Alanya*) – *Alānija*, *Ankara* (turku: *Ankara*) – *Ankāra*, *Opatija* (horvātu: *Opatija*) – *Opātija*, *Gīza* (arābu: الجيزة, *al-Gīzah*) – *Gīza*, tāpat arī *Gīzas piramīdas* – *Gizas piramīdas*. Bez šeit minētajiem piemēriem noteikti atrodami vēl citi, turklāt, redzams, ka galvenokārt nestabils rakstījums radies mēģinot norādīt patskaņu garumus.

Nekonsekvents lietojums cittautu īpašvārdiem sastopams arī drukātajos avotos. Šajā sakarā izceļama kāda grāmata "100 ievērojamākie rakstnieki" (Sprinģis 2007), kur vairāku minēto personu vārdu rakstījums atšķiras no lietojuma prakses citos avotos, arī internetā. Šeit sastopams pagājušā gadsimta amerikāņu rakstnieka **Frānsisa Skota Fīdžeralda** (angļu: *Francis Scott Fitzgerald*) pavisam savādāks vārda atveidojums – *Frensiss Skots Fīdžeralds*, tad **Gilberts Kīts Čestertons** (angļu: *Gilbert Keith Chesterton*) grāmatā minēts kā *Džilberts Čestersons*, bet ebreju izcelsms austroungārijas rakstnieks **Francs Kafka** (vācu: *Franz Kafka*) grāmatā pārtapis par *Francs Kafta*. Turklāt, elektroniskie resursi priekšvārdam rāda dažādas locījuma formas, piemēram, ģenitīva locījumā rakstot gan *Franca Kafkas*, gan *Fransa Kafkas* (šeit no *Franss Kafka*). Patskaņu kvantitāte mainās angļu rakstnieka uzvārdā: *Džons Golsvertijs* (angļu: *John Galsworthy*), bet minētajā grāmatā *Džons Golsvērtijs*. Savukārt, kas pavisam neierasti - izdevumā "100 ievērojamākie ģēniji" (Kravis 2008) **Johans Volfgangs Gēte** (vācu: *Johann Wolfgang von Goethe*) latviski atveidots kā *Johans Vilfgangs Gēte*.

Literatūrzinātnieks Guntis Berelis raksturo šādu atveides praksi sakot, ka svešie

īpašvārdi "(..)" sāk vardiskā manierē lēkāt – pagalam neprognozējami, haotiski, spontāni, turklāt zaudēdami jebkādu saistību ar oriģinālu." (Berelis 2007). Tāpat G. Berelis apspriež izstrādāto atveides noteikumu lietojumu, kuri galvenokārt esot vajadzīgi tikai korektoriem un redaktoriem un min, ka tikai uz šiem cilvēkiem balstās pareiza atveide. Pārējai sabiedrības daļai piemītot "(..) hroniskais slinkums, viņi nevīžo pat iemācīties pareizi salikt komatus, nemaz nerunājot par to, lai pārbaudītu citvalodu īpašvārdu pareizrakstību." (Berelis 2007). Visa raksta garumā tā autors izceļas ar viņam tipiski skaļiem apgalvojumiem un min vairākus uzskatāmus gadījumus: "(..) kāpēc gan *New-York* nepārkrustīt par Jauno Jorku, Novgorodu – par Jaunpilsētu, bet Losandželosu – par Eņģeļu pilsētu? Jo – Kanādas *Rocky Mountains* nez kāpēc latvisko kā Klinšu kalnus, bet Greitleiku (t. i., Lielo ezeru) *Lake Superior* – kā Augšezere. Bet, ja es teiktu, ka gribētu apskatīt Zaļo zemi, mani bez vārda runas pasūtītu uz Skrīveriem, nevis uz Grenlandi." (Berelis 2017).

Skaidri redzams, ka mūsu valodas krātuvē netrūkst piemēru atveides problēmu uzskatāmākai raksturošanai. Tādēļ, darbs ir arī Latviešu valodas aģentūrai. Krājuma "Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi" izdotajos numuros meklējamas atbildes par vairākiem porblemātiskiem atveides gadījumiem. Piemērm, 11. numurā (Šaudiņa 2016) skatīts, vai rakstnieka uzvārds ir *Māterlinks* vai *Meterlinks*? Tāpat arī amerikāņu komponista Bērlina (angļu: *Irving Berlin*) priekšvārds ir *Īrvings* vai *Ērvings*? Krājuma 10. numurā (Smiltiece 2015) tiek jautāts par franču filozofa *Žaka Deridā* (franču: Jacques Derrida) vārda rakstību. Šeit kā novecojušu minot rakstības tradīciju *Žaks Derida*, uzvārdā galotnē atzīstot garumzīmes lietojumu. 9. numurā (Kalnača 2014) rādītas dažādās ANO ģenerālsēkretāra *Ban Ki-Moon* vārda atveides latviešu valodā – *Pans Kimuns*, *Bans Gimuns*, *Bans Kimūns*, *Bans Ki Muns* un *Bans Ki Mūns*, iesakot atveidojumu *Pans Gimuns*, kas vistuvākais personvārda oriģinālizrunai. Citos krājumos rodamas konsultācijas tam vai pareizi raksīt – *Pēteris Čaikovskis* vai *Pjotrs Čaikovskis*, *Fokusima* vai *Fukušima*, *Kimi Raikenens* vai *Kimi Raikonens*. Lietuvas prezidentes vārda un izvārda atveide skatīt pat divos – 5. un 8. krājumā, iespējamie vairanti: *Daļa Gribaускаite* un *Daļa Grībaускаite* (lietuviešu: *Dalia Grybauskaitė*).

Pie jau minētās nekonsekventi lietoto īpašvārdu virknes jāpievieno arī autores bakalaura darbā (sk. 1.3. nod.) sīkāk iztīrātais ASV militārās karabāzes Perlhaboras (angļu: *Pearl Harbor*) nosaukums. Skatot vietvārdu, tika konstatēts, ka tam visā tā pastāvēšanas laikā latviešu literārajā valodā vēl nav nostiprinājusies vienota rakstības forma. 2004. gada "Preses lasītāja svešvārdu vārdnīcā" un 2003. gada izdevumā "Pirmā skolas enciklopēdija" tiek rakstīts *Pērlhārbora*, bet 1999. gada "Ilustrētajā faktopēdijā" – *Pirharbora*. Vēl savādāks variants – *Pīrlhārbora* atrodams 1985. gada "Angļu–latviešu vārdnīcā". Tika noteikts, ka

interneta vidē dominē divi rakstības varianti – *Pērlhārбора* un *Perlharbora*, viens meklēšanas rezultāts īpašvārdu uzrādīja arī kā – *Pērlharbora*. Parskatot vārda lietojumu iespējams secināt, ka elektorinskajos avotos šobrīd nostabilizējas viena forma – *Pērlhārбора*.

Lai gan šī vietvārda rakstība latviešu valodā nav tikusi iepriekš analizēta, nevarētu teikt, ka ģeogrāfiskā terminoloģija no valodnieku puses pavisam atstāta novārtā. Jāatceras kāds salīdzinoši nesens Latviešu valodas ekspertu komisijas mēģinājums lauzt pirms tam stabilu rakstības tradīciju. Desturktīva bijusi *Islandes* (islandiešu: *Ísland*) jeb tā sauktā "Ledus zemes" rakstības maiņa. Šoreiz sanācis, ka valodas speciālisti nevis kopj valodu, bet traucē tās praktiskam lietojumam. Ilgus gadus valsts nosaukumu bez izmaiņām rakstījām un izrunājām ar īsu patskani *i* vārda sākumā – *Islande*. (Izņēmums ir E. Bleses "Pareizrakstības vārdnīca" (1939), kur valsts nosaukums norādīts kā *Īslande*, kontrastējot ar lērumu citu bez garumzīmēm rakstītu vietvārdu.) Viss mainījās, kad 2006. gadā Latviešu valodas ekspertu komisijas lēmuma par garumzīmes rakstījumu, tātad visur tikai *Īslande*, citādu lietojumu uzskatot par pareizrakstības kļūdu. Likums bija spēlā līdz 2011. gadam. Garumzīme vārda rakstībā neieviesās pilnībā un īpašvārdam radās duāls lietojumus. Tradīcija turpināja konkurēt ar izstrādātajām ortogrāfijas normām. Gan pretrunas sabiedrībā, gan neviennozīmīgie uzskati starp pašiem valodniekiem bija iemesls tam, lai vārda atveidē vēlreiz veiktu korekcijas. Rezultātā, pēc Latviešu valodas ekspertu komisijas lēmuma 2011. gada 15. jūnija sēdē, lietojumā par pareizām un latviešu valodas pareizrakstības normām atbilstošām uzskatāmi abi rakstības varianti. Šajā sakarā jāmin islandiešu valodas tulkotāja un literāta Dena Dimiņa raksts "Islande vai Īslande". Tā autors rūpīgi uzskaita, vērtē un galu galā noraida visus Valsts valodas centra izvirzītos argumentus par labu garumzīmes lietojumam, sakot, ka tie "(..) labākajā gadījumā ir nepārliecinoši." (Dimiņš 2008). To vietā rodot citus pārliecinošus iemeslus, lai aprītē atgrieztos īpašvārda ierastā rakstība. Piemēram, komisija minējusi kādu apgalvojumu, ka īpašvārda lietojums ar garo patskani padara to vieglāk identificējamu ar ģeogrāfisko nosakumu, nekā, ja to rakstītu vienkārši *Islande*. Bet D. Dimiņam tieši garumzīmes lietojums liek vietvārdu saistīt ar ko pilnīgi citu, resp.: "Drīzāk tā rada nevēlamas asociācijas ar īpašības vārdu īss." (Dimiņš 2008).

Domstarpības, neizpratne un viedokļu dažādība mudina izvērst lingvistiska rakstura diskusijas interneta vidē. Ziņu portālu virsraksti uzdod jautājumus "Šarmelšeihā vai Šarm eš Šeihā?", "Olands vai tomēr Olāns?". Bijušā Francijas prezidenta (franču: *François Hollande*) vārda rakstībai pievēršas arī krājumā "Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi", kur minēts vēl trešais iespējamais atveides variants – *Olands*, taču atzīts, ka vispareizāk prezidenta uzvārds latviešu valodā atveidojams kā *Fransuā Olands*. "Saskaņā ar franču īpašvārdu atveides noteikumiem līdzskanis h un beigu patskanis e netiek atdarināts" (Kalnača 2013). Tāpat arī

savu skaidrojumu laikraksta "Latvijas Avīze" interneta lapā la.lv sniedz Astra Skrābane, Ventspils Augstskolas docente: "Personvārds "Hollande" franču valodā tiek izrunāts kā [oland] (ar nazālo a). Tā kā vārds beidzas ar "e", izrunājams beigu "d". Līdz ar to latviskajam atveidojumam, kas tiecas pēc iespējas tuvināties oriģināla izrunai, vajag būt "Olands".".

Personvārdu atveidē, atšķirībā no ģeogrāfiskajiem nosaukumiem jārunā arī par to juridisko funkciju. Šis ir svarīgs atveides aspekts, kas ticis apspriests gan plašākā sabiedrības lokā, piemēram, ziņu portālā "TVNET" 2004. gadā ievietots raksts "Cilvēktiesību birojs satraucas par uzvārdu latviskošanu", kā arī valodas speciālisti savos apcerējumos ne rezi vien sprieduši par šo jautājumu. Viktors Ivbulis runā par problēmām, kas personvārdu atveidē rodas, jo latviskās atveides dēļ īpašvārda gariskais attēls atšķiras no oriģinālformas: "Kā vārdnīcā uz ātru roku lai sameklē šo Latvijas vēsturē svarīgo, bet starptautiski bieži vien nepazīstamo personu vārdu un uzvārdu oriģinālrakstību? Kur sameklēt Latvijā pabijuša ārzemnieka pareizo vārdu un uzvārdu, ja latviešu autori un avoti to pārveido saskaņā ar mūsu valodas prasībām. Un bieži vien pārveido pēc savas gaumes?" (Ivbulis, 1997). Par nedaudz citu niansi šajā jautājumā rakstījis Ojārs Bušs: " (...) atveidojot konkrētu personu vārdus, jāņem vērā arī tas, ka aptuvena, neprecīza atveide var tikt izjusta arī kā zināms cieņas trūkums pret šo cilvēku." (Bušs 1984, 97).

Sekojojot personvārdu atveides attīstībai, 90. gadu beigās vēlreiz jārunā par valodnieku ieteikumiem latviskās atveides formai ievakās norādīt arī īpašvārda oriģinālrakstību. Savā ziņā, tā būtu laba alternatīva arī tad, ja radušās šaubas par atdarinātās formas pareizību vai arī, ja nav iespējams uzzināt vārda oriģinālizrunu. Šāda pieeja tikusi atbalstīta no vairāku valodnieku puses. Par to laikrakstā "Diena" minēts gan Miervalda Lāča, gan Viktora Ivbuļa, tāpat arī Jura Riņķa rakstā. Savukārt Valentīna Skujiņa norādījusi, ka "Tas gan liecinās par zināmu rakstītāja nekompetenci, tomēr nebūs pretrunā ar latviešu valodas normām un alfabētu." (Skujiņa, 1998).

Komplicētāka un pavisam savādāka ir cittatu īpašvārdu, īpaši personvārdu atveide arābu cilmes vādiem, kas pēdējo gadu laikā pastiprināti ienāk latviešu valodā. Šo personvārdu uzbūve krietni vien atšķiras no tipiskā vārda un uzvārda struktūras, ko pazīstam mēs. To izmantojot, žurnālisti apspēlē latvieš un arābu kultūras mijiedarbi. Vērojam, kā mūsdienās īpašvārdu atveide, līdzīgi kā citas sabiedrībā aktuālās tēmas nu kļuvui arī par iedvesmas avotu humoristiska rakstura tekstiem, kas mazliet pārspīlējot, diezgan tieši atspoguļo reālo situāciju. Šeit, pavisam nesenā – 26. maija laikraksta "Vietējā Latgales avīze" numurā izklaides sadaļā ievietota šāda anekdote:

*"Pirmā skolas diena pēc vasaras bvrīvlaika. Piektā klase, Rīga. Skolotāja pārbauda sarakstu.
– Mustafa Ekh El Zeri... – Te!*

– *Ahmeds El Kabul...* – *Te*

– *Kadirs Sel Olmi...* – *Te!*

– *Muhameds End Arta...* – *Te!*

– *Jan Islam Berts...* *Klusums klasē.*

– *Jan Islam Berts...* *Neviens neatbild.*

– *Pēdējo reizi jautāju.* – *Jan Islam Berts...*

Pēkšņi puisis no pēdējā sola atbild: – Iespējams, tas esmu es, bet manu vārdu izrunā Jānis Lamberts!" (avots...)

Lai gan šis stāsts jāuztver kā joks, tas labi raksturo pašreizējo situāciju, kurā arābu kultūra arvien vairāk ieplūst un sajaucas ar mūsu kultūru, tāpat aug arī šīs zemes personvārdu īpatsvars, kuri latviešiem pagaidām vēl pietiekami sveši un neizprotami. Varbūt esam kļuvuši pārlietu politkorekti. Lielais migrantu un bēgļu īpatsvaras Eiropas valstīs mudina mūs būt aizvien tolerantākiem un, lai neaizvainotu šo kultūru paši "arābiskojamies". Šī tematika apspēlēta arī anekdotē, kur pasmaidīt liek minētie latviešu uzvārdi *Ezeriņš*, *Salmiņš*, kas nu pārtapuši par *Ekh El Zeri* un *Sel Olmi*.

Līdzīga tendence novērojama aizpagājušajā gadsimtā, kā arī pagājušā gadsimta sākumā, kad latviešu inteliģences pārstāvji, vēloties attālināties no latviešu identitātes, pēc vācu valodas līdzības pielāgoja jeb "vāciskoja" savus uzvārdus, piemēram, *Ozolings*, *Kalnings*. Vēlāk šādu vāciskoto vārdu nēsātāji ieguva apzīmējumu "kārklū vācieši".

Situāciju novērtējis un risinājumus šajā jautājumā meklējis arī Juris Baldunčiks: " (...) palielinoties svešvalodu ietekmei un ņemot vērā latviešu neizmērojamo toleranci pret svešautiešiem, iespējams, tiks sagatavota augsne ne tikai citvalodu īpašvārdu nelatviskošanai, bet arī citām būtiskām valodas pārmaiņām. (...) Šodien ir nepieciešams valsts finansējums, lai kompetenti speciālisti sakārtotu un papildinātu agrāk publicētos "Norādījumus", un tiktu izdoti jauni īpašvārdu apkopojumi." Valodnieka viedoklim jāpiekrīt. Taču, vērojot kā cittatu īpašvārdu atveides problēmas risina mūsu kaimiņi, jāsaprot, ka arī latviešiem domājot par jauniem risinājumiem atveides sakārtošanā nepieciešams kļūt laikmetīgākiem. Padomju laikā izstrādātie materiāli jau sāk novecot un, ne visām valodām rodams "Norādījumu" atjaunots izdevums. Ikdienā žurnālistiem un citiem speciālistiem mediju nozarē, veidojot ziņu materiālus, šāda veida avotiem nav viegla piekļuve. Paralēli augošajam informācijas apjomam, latviešu valodā nepieciešams attīstīt jaunus paņēmienus efektīvākam cittautu īpašvārdu atveides procesam. Tātad, nepieciešamais risinājums būtu datubāzes izstrāde, kurā līdzās cittatu personvārdu un ģeogrāfisko objektu nosaukumiem vienviet tiktu apkopoti arī cittatu īpašvārdu atveides principi.

Pašlaik vienīgais elektroniskais resurs, kas pielīdzināms šādai sistēmai, ir 2008. gadā

ar Valsts valodas aģentūras atbalstu izstrādātā "Citvalodu personvārdu atveides vārdnīca" čehu, franču, itāļu un vācu valodas personvārdiem, kas visiem brīvi pieejama interneta vietnē www.letonika.lv.

Mūsdienās cittautu īpašvārdu atveides problemātikas sakarā jārūnā vēl par vairākiem jautājumiem. Tās ir pavisam jaunas reālijas, jauni problēmu aspekti, kas līdz šim latviešu valodā nav guvuši lielu uzmanību.

Faktors, kas iespaido arī īpašvārdu atveides procesu ir pašlaik notiekošā spēcīgā tautu jaukšanās. Pati tendence gan nav nekas jauns, pasaule jau ilgi pierdzējusi, ka dažādu tautu pārstāvji vairs nedzīvo zemē, kur tie dzimuši, vai no kuras nāk viņu senči. Šai problēmai reodami vairāki izskaidrojumi, bet vismaz daļēji, tā ir viena no 21. gadsimta globalizācijas sekām. Pasaulē zūd robežas un noteiktība, kas kādreiz pastāvējusi. Tagad katrs var izceļot no savas dzimtenes un pārvākties uz dzīvi kaut vai citā kontinentā, iegūt citas valsts pilsonību, pieņemt citas kultūras paražas un piederēt pie jebkuras reliģijas neatkarīgi no tā kāda ticība izplatīta viņa mītnes zemē, vai tik pat labi nebūt ticīgs vispār, nebūt nevienas valsts pilsonis un saukties par pasaules pilsoni. Protams, iepriekš minētais varbūt ir pārspīlējums, bet kopumā tas tomēr visai uzskatāmi raksturo tos apstākļus, kādos pēc labākās gribas un apstākļiem nav iespējams veikt precīzu personvārda atveidi vai arī atveides process tiek krietni apgrūtināts. Proti, arvien vairāk saskaramies ar gadījumiem, kad kāda cilvēka tautība nesakrīt ar valodu, kurā tas runā, kas dažreiz pat atšķiras no tās valsts oficiālās valodas, kurā persona patstāvīgi dzīvo. Tātad tautība viena, zeme, kurā dzīvo cita, bet saziņas valoda atšķiras no abiem iepriekš minētajiem faktoriem.

Skatot šo problēmjautājumu praksē jārūnā par situāciju, kad cilvēkam tiek dots vārds, kas netipisks konkrētajā kultūrvīdē, piemēram, arābu cilmes vārds, lai gan cilvēks dzimis un audzis teiksim Zviedrijā, šādā gadījumā pastāv liela iespēja, ka personvārda izrunu pielāgos nevis arābu valodā pieņemtajai oriģinālizrunai, bet gan zviedru mēlei.

Latviešu valodas speciālistam, kurš nodarbojas ar konkrēta personvārda atveidi šādos gadījumos rodas pamatoti sarežģījumi. Latviešu valodā, kā zināms, galvenā pamatnostādne cittautu īpašvārdu atveidē ir pēc iespējas vairāk tuvināt atveidoto vārda formu tā izrunai oriģinālvalodā, bet kā gan lai pie šādiem atveides apstākļiem ievēro šo principu? Redzams, ka ne atveides normu ne to zināšanu trūkums liedz veikt precīzu atveidi. Piemēru min O. Bušs: "Varbūt atceraties, varbūt neatceraties, Kanādā, piemēram, bija tāds latviešu šķēpmetējs – Juris Pūce vai Džordžs Pjuss." (Bušs, *sportacentrs.lv* 2016).

Tendece, kas jādodomā latviešu valodā parādījusies krietni nesen ir citu tautu gafisko zīmju ienākšana mūsu valodā. Tas tiešā veidā skar arī īpašvārdu atveidi. Latviešu valodas praksē novērots defises lietojums nevis savienojot dubultzvārdu, kā pierasts, bet gan

gadījumā, jā personai ir divi vārdi (tieksim *Anna-Marija, Elīna-Līze* u. c.). Tas rāda, ka nepieciešam vērst uzmanību arī tam, kā savus īpašvārdus raksta citas tautas, jo redzams, ka dažādas pazīmes "ievazājas" arī mūsu valodā.

Kas vēl interesants un atzīmējams mūsdienu kontekstā – īpašvārdu atveidē arvien variāk pieļauj paralēlformas. Novērojams, ka labi zināmajā informācijas avotā "Vikipēdija" parādās izkārtojums, kur personvārdu vai vietvārdu latviski rāda divējādi, piemēram, pēc "Vikipēdijas" datiem, varam rakstīt gan *Mikalojs Konstantīns Čurļonis*, gan *Mikalojus Konstantins Čurļonis*. Krājuma "Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi" 10. numurā uzzinām, ka vairāk kā vienā veidā droši varam dēvēt Spānijas salu *Ibiza*: "(..) lai latviskais teksts būtu maksimāki nepārprotams, visdrošāk minēt abas nosaukuma vairācības – Eivisas jeb Ivisas sala." (Smiltnece, 176). Krājuma 9. numurā atrodam skairojumu, kas runā par labu paralēlformām Igaunijas pildētas rakstībā: "Nosaucot pilsētu, paralēlnosaukumu var minēt tikai pirmajā lietojuma reizē – vai nu iekavās, vai arī piesaistot ar jeb, – abi varianti būtu korekti. Vīlande/Vijlani – abi varianti minēti jau 1960. gadā publicētajos igauņu īpašvārdu atveides noteikumos." (Kalnača, 180). Tāpat šāda sitācija ar jau apspriesto Islandes noraukuma latviskojumu.

Tomēr jāpieņem, ka paralēlvarianti daudzajiem īpašvārdiem pastāvēs arī turpmāk un nekur nepazudīs, kas ir tikai loģiski ja kāds tos jau reiz ir paspējis radīt, tādējādi ierakstot mūsu valodas vēsturē. Gadu gaitā arvien vairāk apstiprinās tas, ka mēs gluži vienkārši nespējam izstrādātās normas pilnvērtīgi iedzīvināt praksē. Lai gan daudzu vārdu rakstībā atkāpes no atveides principiem ir pamatojamas, bieži aiz vienkāršas nezināšanas veidojas jauni paralēlvarianti. Bet varbūt "Precīzi ievērot konsekvenci nemaz arī nav iespējams, jo skaņu sistēmas katrā valodā ir specifiskas. Un atveidošanas princips patiesībā ir atveidot nevis pilnībā, bet gan iespējami tuvu." (*sportacentrs.lv* 2006). "Jebkura valodas norma patiesībā ir rekomendācija, jo neviena no tām nav nostiprināta ne kriminālajā, ne administratīvajā kodeksā. Protams, izdarīt zināmas atkāpes no normām drīkst – ir daudzi rakstītāji, kuri apzināti atkāpjas no normas, un tās ir viņu cilvēktiesības.", 2016. gadā, intervijā portālam *sportacentrs.lv* par izrunas principa pielietojumu runājis Ojārs Bušs.

Rodas jautājums par atveides attīstību turpmāk. Iespējamie scenāriji ir divi. Pastāv iespēja veikt ieguldījumus sava veida datubāzes izstrādē arī latviešiem, kas ļautu stabilizēt un atvieglotu īpašvārdu atveidi saglabājot vēsturiskos atveides principus. Taču, ja tuvākajos gados šajā virzienā nekas netiks darīts pastāv liela iespēja, ka atveides lauks kļūst par tik lielu "bardaku", ka vienīgais glābiņš kaut kā standartizēt cittatu īpašvāru rakstību latviešu valodā varētu būt izrunas principa laušana šajā jautājumā pielāgojoties lielākajai daļai pasaules valodu, kas vārdus neatveido bet izmanto jau gatavo oriģinālrakstības formu. G. Berelis savā

ievadesejā vienā no žurnāla "Karons" numuriem minējis 2000. gadā apgādā "Atēna" izdoto Linnas Ullmannas romānu *Karina Bloma*, kur ticis piemērots šāds princips. Viņš raksta: "Atzīšos, man šo romānu bija gandrīz neiespējami lasīt, kaut gan pats *Atēnas* radikālais solis izsauca gluži vai sajūsmu." (Berelis 2007).

Kā izrādās, šāds oriģinālrakstības princips atveidē praktizēts arī 2004. gadā, kad Luksemburgā latviešu valodā sācis iznākt Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis (OV). Pētera Ūdra raksts "Valoda jaunā statusā" apspriež šo situāciju. Nepilnības esot daudz, taču runājot par to, kas attiecas uz cittautu īpašvārdiem, P. Ūdris min kā latviešu valodā tulkotais izdevums ziņo, ka "Par Euratom Apgādes aģentūras Padomdevējas komitejas locekļiem ieceļ Raffaele di Sapia kungu, Angelo Papa kungu, Lamberto Matteoccikungu un Roberto Mussapi kungu (OV, 13.5.2004, C 135/1)." (Ūdris 2004).

Caurskatot visu iepriekš minēto jāsecina, ka jautājums nav ne tuvu atrisināts. Cittautu īpašvārdu skaits latviešu valodā turpina pieaugt, veicinot jaunas problēmas. Jau tagad redzam, ka atvides jautājumam rodas arvien citi problēmu aspekti. Pašreizējā valodas prakse rāda, ka cittautu īpašvārdi, kas latviešu valodā aktualizējušies salīdzinoši neseni, netiek normēti un pielāgoti latviešu ortogrāfijas likumiem no valodas speciālistu puses. Notiek pastāvīga lēkāšana no viena lietojuma uz otru, turklāt pagaidām pašākā sabiedrībā neizskan domas par nopietniem risinājumiem atveides procesa sakārtošanā. Tomēr, skaidri redzams, ka, ja vēlamies noturēt savas atveides tradīcijas un arī turpmāk rakstībā iespējami precīzi atspoguļot svešā īpašvārda oriģinālizrunu, situācija jārisin jau tagad.

3. NODAĻA. CITTAUTU ĪPAŠVĀRDI LATVIEŠU VALODĀ: TEORIJA UN PRAKSE

3.1. Arābu cilmes īpašvārdu atveides prakse

Arābu cilmes īpašvārdi mūsu valodas laukā aktualizējas līdz ar 20. gadsimta 50. gadiem, kad Latvijas padomju preses izdevumi atspoguļo notikumus Tuvajos Austrumos, ziņojot par etnisko, reliģisko, politisko un militāro konfliktu pieaugumu šajā reģionā. Atskatoties uz vēsturiskajiem notikumiem, redzams, ka lielākas vai mazākas nozīmes konflikti Tuvo Austrumu zemēs risinājušies jau sen, taču laika posmā pēc Otrā pasaules kara, tie kļūst nopietnāki, šim reģionam pievēršot pastiprinātu ārzemju žurnālistu uzmanību. 1956. gadā zīmīga ir Suecas krīze, kas bija militārs konflikts par kontroli pār Suecas kanālu, tajā iesaistītās teritorijas – Ēģipte, Izraēla, Lielbritānija un Francija. 1967. gadā starp Izraēlu un kaimiņvalstīm Ēģipti, Sīriju, Jordāniju risinās tā sauktais Sešu dienu karš. Kopējo situāciju tolaik sarežģīja arī notikumi saistībā ar Izraēlas valsts dibināšanu 1948. gadā.

Ilgstošie saspīlējumi starp Tuvo Austrumu tautām, izsakoties arābu valodas un kultūras speciālista Jāņa Sīkstulļa vārdiem, radīja "informācijas lavīnu", liekot toreizējiem ziņu izdevumiem pavisam neilgā laikā apstrādāt saņemto materiālu un ar pieejamajiem atveides līdzekļiem ieviest latviešu valodā pirms tam mazāk dzirdētus personvārdus un ģeogrāfiskos nosaukumus. "Tiešām neapskaužami grūts un apbrīnas cienīgs ir transkriptoru un redaktoru darbs: iepriekš zinot, ka viņu atveidotie arābu valodas vārdi būs tikai kādas starpniekvalodas kopija un ne visai precīzi atspoguļos šo vārdu izrunu oriģinālvalodā, viņi tomēr ieķauj latviešu valodas tekstā simtiem jaunu īpašvārdu." (Sīkstulis 1982, 53).

Ir vairāki iemesli, kādēļ arābu īpašvārdu iekļaušana latviešu valodas sistēmā bijusi visai sarežģīta. Jautājums daļēji skatīts jau autorei bakalaura darbā, sadaļā par nekonsekventu arābu valodas garo patskaņu atveidi, kur minēts nozīmīgākais faktors – tas, ka arābu rakstībā neizmanto latīnisko alfabētu, tādēļ, pirms latviešu valodnieku rindās parādījās arābu valodas speciālisti, kas spētu veidot formas no oriģinālrakstības, īpašvārdus ilgu gadu laikā atveidot no citu valodu transkripcijām. Arābu rakstības tradīcija paredz arī to, ka personvārdi un ģeogrāfiskie nosaukumi netiek grafiski izcelti, proti, arābu rakstībā nepastāv lielie sākuma burti, visi vārdi rakstāmi vienādi ar mazajiem burtiem. Turklāt, arī lasīšanas veids ir pretējs latviešu valodā pierastajam – no labās uz kreiso. Pēdējie divi faktori gan nav noteicoši un

atveides procesu nesarežģī, tomēr tie noder, lai rādītu atšķirīgo latviešu un arābu valodā.

20. gadsimta otrajā pusē redzam visai aktīvu pievēršanos arābu īpašvārdu atveides jautājumu kārtošanai. Sākotnēji, pirms izveidoti arābu vārdu atveides nosacījumi, tiek uzsvērts, cik atšķirīga un vēl neizprasta ir šī Austrumu zemju kultūra, tai skaitā arī tās valoda. "Instrukciju nav, vārdi ir sveši un nesaprotami." (Šūmane 1966, 105). Lielā mērā tas atspoguļojās arī tālaika latviešu valodas lietojuma praksē, kur, atveidojot īpašvārdus, speciālisti izlīdzas ar citu valodu avotiem, resp., dominē starpniekvaloda.

Iztirzājot arābu īpašvārdu atveides procesu latviešu valodā, J. Sīkstulis izteicis vērtējumu, ka "Šķēršļus rada jau pati arābu valoda, izvirzot risināšanai gandrīz visas savas problēmas." (Sīkstulis 1982, 53). Pirmā no tām – konsonantiskā rakstība, kurā tiek atainoti tikai līdzskaņi un garie patskaņi, līdz ar to bieži nav iespējams pareizi lasīt vārdu oriģināla avotus un tas esot jāmeklē citos Eiropas valodu avotos. J. Sīkstulis uzsver arī arābu fonēmu kraso skaitlisko un kvalitatīvo neatbilstību latviešu valodas fonēmām, kā rezultātā rodas dažu latviešu valodas fonēmu un attiecīgo burtu pārslodze – lai atveidotu 17 no 28 arābu literārajā valodā esošajiem līdzskaņiem, jāizmanto tikai 7 latviešu valodas līdzskaņi. Visbeidzot, korektu atveidi apgrūtina valodas situācija arābu valstīs, kur paralēli pastāvošie dialekti un literārā valoda veido divvalodību, turklāt vērā jāņem arī tās Eiropas valodas, kurām noteiktā reģionā joprojām ir stipras pozīcijas. Šie savdabīgie valodas apstākļi noved pie tā, ka dažādi vietējie avoti sniedz vairākus viena un tā paša vārda izrunas un rakstības variantus (sk. Sīkstulis, 1982, 53).

Vēl viena arābu valodas īpatnība - vārdšķiras nav tik viegli nodalāmas. Kā izrādās, "(..) substantīvi neatšķiras no adjektīviem, personvārdi no epitetiem un kurš katrs sugas vārds ar pozitīvu vai neitrālu nozīmi var būt personvārds. Gadās arī vārdi ar negatīvu nozīmi." (Šūmane 1977, 161).

Samērā daudz rakstīts par kļūdainas atveides gadījumiem, ko izraisa neziņa par to, kā pareizi latviskojami arābu īpašvārdi. M. Šūmane rakstā "Arābu īpašvārdu rakstība" atspoguļo problēmas arābu noteiktā artikula *al* un defīses lietojumā, par piemēru izmantojot rokasgrāmatu "Tuvo un Vidējo Austrumu zemes" kas izdevniecībā *Liesma* iznāk 1965. gadā. Viņa raksta: "Redzams, ka redaktoriem un tulkotājiem nav bijis skaidrs, kā rakstīt artikulu." (Šūmane 1966, 110). Jaunizdevumā esot jāaskaras ar gadījumiem, kur artikuls *al* rakstīts šķirti no vārda un bez defīses, tāpat esot arī vārdi, kuros artikuls rakstīts kopā ar vārdu, izmetot vienu dubultojuma līdzskani, kas radies artikula *al* līdzskaņa asimilācijas rezultātā - šāda prakse redzama piemērā ar plakankalnes Etihas nosaukumu, kura pareiza atveidi ir *Et-Tiha*. Tāpat M. Šūmane rāda, kā tiek rakstīti Omānas un Maskatas apgabalu nosaukumi *Alhudžar-aš-Šarki*, *Alhudžar-al-Garbi*, lai gan *aš-Šarki* un *al-Garbi* pievienot pie vārda

Alhudžara ar defisi nav pamata. "Tie ir debess pušu nosaukumi, kas jāraksta šķirti. Vislabāk tos tulkot, lai vārds iznāktu īsāks un vieglāk uztverams." (Šūmane 1966, 111). Ņemot palīgā arābu-krievu vārdnīcu viņa iegūst vārdu tulkojumus - *Šark* 'austrumi' un *garb* 'rietumi', tātad Austrumu vai Rietumu Alhudžara (jeb Al-Hudžara). (sk. Šūmane 1966, 111).

Tomēr, abu maģistra darbā salīdzināmo valodu sistēmas vieno viena ļoti svarīga iezīme – spēja rakstos attēlot garos patskaņus. Arī arābu valodā ir garie patskaņi, turklāt tie tāpat kā latviešu valodā tiek grafiski apzīmēti. Šajā sakarā M. Šūmane raksta: "Horizontālā svītriņa garo patskaņu apzīmēšanai ir latviešu valodas grafikas liela priekšrocība salīdzinājumā ar citām Eiropas valodu grafikām." (Šūmane 1979, 227). Jo "(..) transkribējot īpašvārdus no arābu šrifta latviešu valodas alfabētā, oriģināla garie patskaņi nepazūd, pēc fonētikas principa atveidotais vārds grafiski ir daudz vienkāršāks." (Šūmane 1979, 227). Tāpēc savā ziņā paradoksāli ir tas, cik lielam skaitam arābu īpašvārdu kļūdainas atveides iemesls ir nepareiza garo patskaņu norāde, jo kopumā, skatot visu arābu cilmes īpašvārdu atveides problemātiku, tieši precīza patskaņu kvantitātes norāde, latviskojot arābu formas, tiek atzīta par vienu no vieglāk risināmiem jautājumiem (sk. Sīkstulis 1982, 53-55). Turklāt, sakarā ar patskaņu garumiem jāatceras svarīga nianse, kas iztirzāta autores bakalaura darbā – tāpat kā latviešu valodā, dažreiz, atkarībā no tā, kādas kvantitātes patskaņi izvēlamies lietot, mainās arī vārda nozīme. Tā, piemēram, *Zāhirs* – spožais, uzvarētājs, bet *Zahīrs* – palīgs; *Sadīks* – draugs, bet *Sādīks* – patiesais. Vai arī personvārdi *Hākims* un *Hakīms*, kam pamatā ir sugasvārdi ar nozīmi "valdnieks, tiesnesis" un attiecīgi "gudrais, ārsts"; *Hāmids* un *Hamīds* – "(dieva) slavinātājs" un "slavējamais". Šajos piemēros minētajiem vārdu variantiem nozīme savā ziņā saskaras un tās ir saistītas. Tomēr arābu valodā ir vārdi, kur garumzīmes esamība var pat pilnīgi izmainīt vārda semantisko saturu avotvalodā, piemēram, pretstatot vārdu *Džamāl* – skaistums, no kā veidots arī īpašvārds *Džamāls*, bet, zaudējot patskaņa garumu, veidojas vārds *džamal* ar pavisam necilu nozīmi – 'kamielis'. Ņemot vērā šo informāciju, vēl jo vairāk zēl secināt, ka arābu īpašvārdu atveides sākumposmā šīs Austrumu zemes vārdus nācās pārņemt no citām valodām, iedibinot paralēlformu lietojumu.

1969. gadā tulkotāja un žurnāliste Marija Šūmane norāda uz to, ka Austrumu vārdi pie mums nonāk caur krievu valodu, no kuras tiek tulkota Austrumu autoru daiļliteratūra. "Tātad tulkojums no tulkojuma, un tas nepavisam nav labi." (Šūmane 1969,199). M. Šūmane min arī to, ka, lai gan arābu īpašvārdus vēl nevaram tulkot tieši no oriģināla, ņemot par paraugu krievu tulkotāju veikumu, varēsim būt droši vismaz par to, ka vārdu struktūra tiks atveidota pietiekami precīzi: "(..) ja īpašvārdu veido vesela vārdkopa, viņi ievēro tādu pašu vārdu kārtu, kāda ir oriģinālā." (Šūmane 1969, 200). Saprotais, ka krievu tulkotāji arābu īpašvārdu atveidē izmanto savas valodas fonētiskajā sistēmā atrodamos līdzekļus un atveidoto formu

piemēro krievu valodas uzbūves principiem, tādēļ "Lai izņemtu, kā jātranskribē latviski, mums jāņem palīgā vārdnīcas." (Šūmane 1969, 200).

Ne tikai krievu valoda kalpojusi par starpniekvalodu un sava veida "palīgu" arābu īpašvārdu atveidē. 1979. gadā "Latviešu valodas kultūras jautājumu" 15. laidienā publicētas M. Šūmanes piezīmes jeb recenzija par ģeogrāfisko nosaukumu rakstību gadu iepriekš iznākušajā darbā "Pasaules zemes un tautas. Ģeogrāfijas vārdnīca", kur viņa par vienu no trūkumiem min arābu un persiešu vietvārdu rakstībā izmantotā atveides varianta izstrādi pēc angļu vai franču valodas tradīcijām, kā rezultātā daudzi nosaukumi, transkribējot tos latviešu valodā, palikuši bez garumzīmēm. Kā zināms, krievu, angļu un franču valodu rakstībā, atšķirībā no latviešu valodas, nav horizontālās svītriņas vai cita grafiska paņēmiena, kuru varētu izmantot, apzīmējot garos patskaņus citu tautu īpašvārdos.

Tiešām, laikā, kad arābu tautu īpašvārdi latviešu valodā kļuva arvien izplatītāki, mūsu valodā vēl nebija izstrādāts neviens pienācīgs normu kopums, kas līdzētu daudzo svešzemju īpašvārdu atveidē. Tomēr, pateicoties vairāku valodas speciālistu ierosmei un Latvijas PSR ZA A. Upīša Valodas un literatūras institūta iniciatīvai, situācija tika mainīta. Plašāks informatīvais materiāls par to, kā latviešu valodas sistēmā iekļaujami personvārdi un ģeogrāfiskie nosaukumi, kas nākuši no arābu tautām, kopš 1982. gada meklējams arābu valodas īpašvārdiem sastādītajos "Norādījumos" (Šūmane, Sīkstulis 1982).

Arābu personvārdu un vietvārdu atveides jautājumu skaidrošanā nozīmīga loma ir šīs valodas speciālistiem Marijai Šūmanei un Jānim Sīkstulim. Abi piedalījušies "Norādījumos" biļetena izveidē arābu valodas īpašvārdiem, kā arī vairākkārt šai tēmai pievērsušies rakstu krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi" laidienos, kas pagājušā gadsimta vidū iznāk paralēli "Norādījumos" biļeteniem un arī šobrīd veido nozīmīgu informatīvo materiālu cittautu īpašvārdu atveides jautājumu risināšanā. Krājuma izdevumos kopumā atrodami vismaz septiņi M. Šūmanes un J. Sīkstuļa individuāli vai kopā veidoti raksti par dažādiem arābu īpašvārdu atveidi saistītiem jautājumiem, tai skaitā arī raksti, kas veltīti arābu dzejnieku vārdiem un Austrumu periodisko izdevumu nosaukumiem.

Pagājušā gadsimta laikā Latvijas teritorijā publicēts ne viens vien izdevums – vēsturisks romāns, kura darbība norit Tuvo Austrumu zemēs, vai arī tīri praktiski izdevumi – karšu materiāli, kurus iespējams izmantot kā uzziņu avotu arābu īpašvārdu atveidei un atveides analīzei. M. Šūmane seko līdzī šiem jaunizdevumiem latviešu valodā. 1977. gadā žurnālā "Karogs" publicēta viņas recenzija "Grāmata par Austrumu vārdiem" par Alima Gafurova grāmatu "Lauva un cīprese". Šeit M. Šūmane izmanto iespēju un vēlreiz popularizē arābu īpašvārdu atveides jautājumu. Grāmata Latvijā iznākusi tajā pašā 1977. gadā un tajā rodami lielākoties arābu, taču tāpat arī citu vārdu izcelsmes skaidrojumi. Kā to uzsver pati raksta

autore, šī "A. Gafurova grāmata ievērojama ar to, ka tajā vienuviet, pirmo reizi onomastikā, apkopoti daudzu Austrumu tautu īpašvārdi, sniegta vārdu etimoloģija, pastāstīts, kā cēlies vai pārveidojies vārds, un īsos, saistošos nostāstos izklāstīti kā vārda, tā arī tā valkātāja, vēsturiskās personas, likteņi un gaitas." (Šūmane, 1977, 160). Kopumā grāmatā ietverti vairāk nekā trīs tūkstoši vārdu, "(..) kurus lieto kā arābi, tā arī Vidusāzijas, Kazahijas, Azerbaidžānas un Pievolgas tautas, kuras kādreiz ietilpušas islāma areālā." (Šūmane 1977, 60). Grāmata sākotnēji rakstīta krievu valodā, tādēļ arī skaidrojumi par īpašvārdiem latviski tulkoti no krievu valodas, tomēr liels pluss ir tas, ka grāmatā atrodamajiem arābu valodas īpašvārdim un nostāstiem par tiem A. Gafurovs sniedzis oriģinālus, no kuriem veiktas arī transkripcijas ar latīņu alfabēta burtiem. "Un tā arābu un persiešu vārdi latviešu valodā pirmo reizi atguvuši garumzīmes, kuras pazudušas starpniekvalodu ietekmē." (Šūmane 1977, 160).

Svarīgākais, kas iegūts no šī posma, ir uzziņu literatūra, avotu literatūra īpašvārdiem, kas rāda patieso atveides praksi un, protams, atveides principu skaidrojošie materiāli, bez kuriem arī šodien nebūtu iespējams veikt korektu arābu īpašvārdu atveidi.

3.1.1. Atveides pamatnostādnes

Turpmākajā tekstā izklāstīti pamatprincipi, kuri jāņem vērā, veicot īpašvārdu atveidi no arābu valodas, kā arī sniegta informācija par vārdu vēsturisko izcelsmi. Šeit minētais palīdzēs izprast arābu īpašvārdu uzbūves specifiku, kā arī atšķirīgos un vienojošos elementus ar latviešu valodas īpašvārdiem.

Informācija par atveidi nav pilnīga, detalizēta informācija par atveides nosacījumiem rodama citos avotos. Šie skaidrojumi atlasīti, uzmanību vēršot lietām, kas arābu īpašvārdu atveidē sagādā lielākās grūtības un kā dēļ praksē rodas svārstīgs lietojums. Par pamatu skaidrojumos ņemti 1982. gadā izstrādātie "Norādījumi", kā arī publikācijas no krājuma "Latviešu valodas kultūra jautājumi" un atsevišķi raksti citos izdevumos.

Kā zināms, arābu īpašvārdi dažbrīd sastāv no vairākām daļām un ir ļoti gari. Šo īpatnību nosaka fakts, ka arābu personvārds nenosauc tikai personas vārdu un uzvārdu, tajā tiek iekļauta plašāka informācija un bieži vien kāda cilvēka vārdā izklāstīti vai visi viņa raduraksti un izcelsme. Tāpēc ir svarīgi noskaidrot arābu vārdu došanas tradīcijas.

Jautājums par arābu īpašvārdu specifiku plašāk skarts žurnāla "Karogs" 1977. gada septembra numura rakstā "Grāmata par Austrumu vārdiem", tā autore M. Šūmane. Šeit

uzzinām, ka pirmsislāma laikā arābi iztikuši tikai ar vienu vārdu un tas pārsvarā nosaucis vai nu bērna raksturīgu īpašību, vai pazīmi. Vēlāk, islāma ticības izplatīšanās rezultātā, radās vārdi, kuri slavina musulmaņu dievu un tā praviešus. Ar laiku vārdi kļuvuši arvien garāki un sarežģītāki. Jādomā, ka tam par pamatu valdošās aprindas, kuras savas kārtas pārstāvjus apveltīja ar dažādiem pagodinājumu pievārdiem un tituliem par īpašiem nopelniem, tāpat arī valdošās personas, kāpjot tronī, nereti pieņēma kādu titulu. Pazīme skaidri redzama vārdos *Saifudīns* (Ticības zobens), *Al-Azīzs Billāhs* (Varens ar Allāha palīdzību) vai arī *Ādila* (Taisnīgais), kas tajā laikā esot bijis īpaši iecienīts.

M. Šūmane rakstā "Piezīmes par Austrumu vārdiem un tituliem" šo interesantu informāciju papildina palīdz izprast un noskaidrot arābu cilmes personvārdu izcelsmi un veidošanās pamatprincipus. Kā uzzinām, arābu personvārdi sākotnēji galvenokārt cēlušies no vienkāršiem, ikdienas dzīvē lietotiem sugasvārdiem, piemēram, *amr* – dzīvība, *atija* – dāvana, *kamāl* – pilnība, *sabrī* – pacietīgs u. tml. M. Šūmane uzsver to, kā arābu valodā veidojas tā sauktie teoforie personvārdi, proti, daļai iepriekš minēto vārdu pievienojot tādus vārdus kā *allah* – dievs, *din* – ticība, *abd* – vergs, parasti šādi īpašvārdi sākas ar komponentu *Abd*. Vārdi tiek sastatīti pēc arābu idāfas (apzīmētājs pēc apzīmējamā vārda): *Abdallāh(s)* (*vergs* + *allāhs*, latviski ģenitīvā pretēja vārdu kārtā – *allāha vergs*), *Kamāl-atdīn(s)* (*pilnība* + *ticība*, latviski – *ticības pilnība*) (sk. Šūmane 1989, 166).

Pārspīlēti gari tituli kļūst feodālisma sairuma periodā, kas rezultējas titulu devalvācijā: "Seldžukīda Kaikubada tituls skanējis: "Kroņa un zīmoga īpašnieks visās pasaules zemēs". Un pavisam jau niecīgas dalienas valstiņas valdonis Mazāzijā dēvē savi par "Divu jūru un divu kontinentu valdnieku". Divas jūras – tās ir Melnā un Vidus jūra, divi kontinenti – Eiropa un Āzija, bet pati valstiņa atrodas kaut kur vidū starp šīm jūrām un kontinentiem." (Šūmane 1977, 160). Ar laiku tituli sāk zaudēt savu vērtību un kļūst par vienkāršās tautas īpašvārdiem. "Ikviens var nosaukt savu dēlu par Šāhdžahānu (Pasauls valdnieku), Sailfulmulku (Valsts zobenu) vai par Muzafarudīnu (Uzvarētāju ticības cīņā). Tas pats notiek ar tādiem tituliem kā *hāns*, *amīrs* (emīrs), *sultāns*, kuros vecāki sāk saukt savus jaunpiedzimušos." (Šūmane 1977, 161).

Vienā no krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi" rakstiem uzzinām, ka arābu valodā gan pilsētu, ciemu, gan arī zemju un tautu nosaukumiem ir sieviešu dzimte, lai gan tiem lielākoties nav sieviešu dzimtes morfoloģisko pazīmju, piemēram, *Ēģipte* – *Mirs(u)* – *Misr*, latviski *Misra*, *Bagdād(u)* – *Bagdād*, latviski *Bagdāde* (sk. Sīkstulis, Šūmane 1978, 134).

Arābu personvārdiem pamatā iespējams dalījums četrās sastāvdaļās: 1) galvenais jeb pamata vārds, 2) radniecības uzrādījums (tēvvārds, dēla vārds), 3) uzvārdam līdzīgs vārds, 4)

iesauka (cildinoša, zobgalīga vai nicinoša). Šādu dalījumu 20. gadsimta sākumā piedāvājis krievu valodnieks, orientālists Nikolajs Jušmanovs darbā "Arābu valodas literārā gramatika" (1928), to latviešu lasītājiem rakstā "Arābu īpašvārdu rakstība" izklāsta M. Šūmane (Šūmane 1966, 105–106). Pēc šīs sistēmas kļūst skaidrs, kāda informācija par vārda īpašnieku iekodēta latviski atveidotajās personvārda daļās. Tāpat personvārdu *Šamsu(d)dins abu Abdullahs Muhammeds ibn Ahmeds Az-Zehebī* iespējams uzzināt, ka Muhammeds ir Abdullaha tēvs (*abu Abdullah*) un Ahmeda dēls (*ibn Ahmed*) ar uzvārdu Zeltītais (*Az-Zehabī*) un goda iesauku Ticības Saule (*Šamsuddin*). Tomēr M. Šūmane skaidro, ka šāda tipa shēmai pastāv dažādi varianti, personvārda garums var būt mainīgs, saliktenis var izplesties ļoti garš, noteiktu robežu tam nav. Skaidrs, ka ikdienas lietošanai personvārda pilnā forma ir par sarežģītu un nepavisam nav parocīga, līdz ar to sākotnēji garo salikteni arābu kultūrā pieņemts saīsināt līdz vienam vai diviem vārdiem.

Ir ļoti noderīgi, ka M. Šūmane, izklāstot lasītājam informāciju par dažādiem ar Austrumu zemju personvārdu un ģeogrāfisko nosaukumu atveidi saistītiem jautājumiem, uzstāda arī jautājumus un sniedz uz tiem atbildes. Viņa izmanto visai daudz piemēru un balstās uz krievu literatūras avotiem, kas ir saprotami, jo, kā zināms, laikā, kad raksts izstrādāts, mums nav ne savu arābu valodas speciālistu, nedz arī pašiem savas bāzes, sarakstu ar latviskotiem arābu vārdiem. Principā raksta informatīvais devums pielīdzināms "Norādījumu" saturam, skaidrojumi ir detalizēti un tajā atrodams pietiekami liels piemēru skaits. "Norādījumu" biļetens arābu valodas īpašvārdiem iznāca tikai pēc 16 gadiem, tas ir salīdzinoši ilgs laiks, tāpēc šajā posmā vēl jo lielākā vērtē bija M. Šūmanes raksts "Arābu īpašvārdu rakstība" un tajā ietvertais uzzīņu materiāls.

Tātad arābu valodā ir liela grupa īpašvārdu, kas sastāv no vairākiem komponentiem, oriģinālā tie visi tiek rakstīti atsevišķi. Arābu valodā salikteni nepastāv. Sīkāk skatīsim iespējamās komponentu variācijas, veidojot arābu īpašvārdus. Saliktajos vārdos biežāk sastopamie komponenti ir *ibn* (dēls), *abu* (tēvs), *abd* (vergs), *kul* (vergs), *džān* (dvēsele), *gul* (puķe), *mo*, *moh* (mēnesnīca), retāk retāk - *bint* (meita), *umm* (māte). Kā norāda M. Šūmane, lielākoties šie mazie vārdiņi zaudējuši savu konkrēto nozīmi un kļuvuši par prefiksiem vai galotnēm, kas norāda dzimti (sk. Šūmane 1977, 161).

Komponentu *ibn* arābu valodā runājošajās tautās parasts likt pirms tēva vārda - *Ahmeds ibn Abdullahs* nozīmē Ahmeds Abdullaha dēls. Savukārt tēvs savā vārdā var uzrādīt dēlus, pirms dēla vārda liekot komponentu *abu* - *abu Omars*, *abu Hanifa*, ar nozīmi Omara tēvs, Hanifas tēvs. Jāatzīmē, ka pastāv nosacījums, kur gadīgumā, ja *ibn* un *abu* atrodas personvārda sākumā, tie rakstāmi ar lielo burtu. Ja vecāki personvārdā vēlas norādīt bērna dzimšanas vietu, to dara šādi: ja tā bijusi Buhāra, pievienosies *Al-Buhari*, t. i., buhārietis, ja

Gandža, tad Gandževī, gandžietis. M. Šūmane min visai interesantu piemēru, tas ir Omeijādu laikmetā (VIII–IX gs.) dzīvojušā literāta vārds: *Al-Laijss ibn Rafi ibn Nasrs ibn Saijars*. Lai gan vārda sastāvā redzam trīs *ibn*, tas automātiski nenozīmē, ka Al-Laijsam bijuši trīs tēvi. Skaidrojums vārdam ir šāds: tēvs ir Rafi, savukārt pats Al-Laijss bijis Omeijādu valstsvīra Nasra ibn Saijara mazdēls. Un, kā redzam, vectēva vārds Laijsam ticis pievienots pilnībā (Šūmane 1966, 107). Tāpat vairāki *ibn* personvārdā var norādīt uz piešķirtajiem tituliem.

Atveidojot arābu īpašvārdus, pastāv divējāda iespēja. Ir īpašvārdi, kurus pieņemts rakstīt atsevišķi, tomēr ir arī vārdi, kuru komponentus speciālisti iesaka apvienot, piemēram, *Alī Muhammads* labāk rakstāms kā *Alīmuhammads*, tāpat *Seīd Džamāls – Seīddžamāls*. Taču tad jāievēro, lai viens vārds nepārsniegtu piecas zilbes (sk. Šūmane 1977, 160).

"Tūkstoš un vienas nakts" teiksma – tā par saviem iespaidiem iepazīstot arābu īpašvārdus, nedaudz pārspīlētā veidā izsakās vācu 19. gadsimta onomatologs Rūdolfs Kleinpauls. Minēsim M. Šūmanes rakstā ievietoto R. Kleinpaula vērtējumu: "Es vispirms sastopu dažādus Abdallahus vai Abdelkaderus, kas nozīmē "dieva kalps"; tiem pievienojas bezgalīgi abu jeb tēvi un tikpat daudz ibn jeb dēlu. Tēvi un dēli kā Turgeņeva romānā. Bet vai jūs domājat, ka Hammedam un Ali patiesi tik daudz dēlu bijis? Ak, cik daudz tur dīvainu tēvu: Miera tēvs, Prieka tēvs, Uzvaras tēvs, Mušas tēvs, Suņa tēvs un Blusas tēvs ..". (Šūmane, 1966, 108). Oriģinālteksts meklējams 1885. gadā izdotajā "Menschen and Völkernamen".

Atspēkojot šo vācu valodnieka teikto, M. Šūmane minējusi virkni ar arābu personvārdiem, kas ir pavisam īsi: *Ibn Kuzmans* – 11. gadsimta arābu dzejnieks, *Ibn Kuteiba* – rakstnieks un zinātnieks, dzīvojis 9. gadsimtā, tāpat *Ibn Halduns* – izcils viduslaiku vēsturnieks. *Abu Muslims* – 8. gadsimta karavadonis, kas vadījis sacelšanos pret Omeijādiem. *Abu Nuvass* – 8. gadsimta arābu dzejnieks. Abu Nuvass ir iesauka, kas nozīmē "Sprogu tēvs", jeb "Sprogainais". Un visbeidzot - *Abulhauļi*, Šausmu tēvs, kā arī dēvē sfinksu. (Šūmane, 1966, 108).

Arābu īpašvārdos sastopams arī substantīvs *zu*, tas lietots, piemēram Maķedonijas Aleksandra pagodināšanai iesauka, ko viņam devuši arābi, ir *Zulkarnains* jeb *Zu-l-Karnains*, M. Šūmane personvārda atveidei norāda divus iespējamus variantus. Tas, kā to izvēlas pierakstīt atkarīgs no vārda izrunas – "(..) *Zu Al-Karnains*, ja pēc *zu* ietur pauzi, bet, ja izrunā vienā balss intonācijā, tad *Zulkarnains* (*Zu-l-Karnains*), t. i., artikuls *al* iepriekšējā patskaņa *u* ietekmē zaudējis savu *a*. Artikuls *al* pieder pie vārda *Karnains* un nevis pie *zu*." (Šūmane 1966, 109).

Tāpat arābu personvārdi un ģeogrāfiskie nosaukumi var būt ar noteikto prepozicionālo artikulu *al* vai bez tā. Arābu īpašvārdi pēc savas nozīmes jau ir noteikti, to nenosaka artikula lietojums. Tāpēc, dažkārt, pastāv iespēja vienu un to pašu vārdu pierakstīt vairākos variantos

nemainot būtību. Piemēram, *Al-Hasans* vai *Hasans*. Tādas pašas iespējas ir arī ar arābu zemju ģeogrāfiskajiem nosaukumiem. Daudzu pilsētu nosaukumi ir ar artikulu, piemēram, *Al-Mahalla*, *Al-Kubra*, *Ar-Rijāda* u. c., turpretī nosaukumus *Kerbela*, *Bagdāde*, *Meka* sastopam bez artikula. Sarežģītāk ir ar artikula *al* korektu pierakstu, kur praksē ieviesusies zināma neskaidrība. Noteikts, ka arābu valodā artikulu vienmēr raksta kopā ar to vārdu, uz kuru tas attiecas. 20. gadsimta vidū Padomju Savienības noteiktajā transkripcijā arābu īpašvārda un artikula *al* saistīšanai lietota defīse, šī īpatnība pārņemta arī latviešu valodā. Lai gan mūsdienās šie nosacījumi ne vienmēr ņemti vērā. Tāpat atzīts, ka par pareizu tiks uzskatīta *al* rakstība gan ar lielo, gan mazo burtu (sk. Šūmane 1966, 110).

Artikula *al* saistībā jārunā arī par tā asimilācijas gadījumiem. Arābu literārajā valodā asimilācija notiek, ja pamatvārds, uz kuru attiecas artikuls, sākas ar noteiktiem līdzskaņiem, tie ir *d, n, r, s, š, t, z* – tā sauktie saules burti (arābu alfabēts sastāv no 28 burtiem, tie tiek dalīti divās vienādās daļās – 14 saules burti un 14 mēness burti). Tad *al* attiecīgi pārvēršas par *ad, an, ar, as, aš, at, az*.

Jāatzīmē, ka artikulam *al* valodas lietojumā pastāv vairāki fonētiskie varianti: *il, el, ul*, taču nozīme gan visiem ir viena un tā pati (sk. Šūmane 1966, 111). Par to, ka artikula *al* patskaņa *a* atveidē nav konsekvences, runāts arī "Norādījumu" biļetenā. Tiek skatīti divi varianti – *al* un *el*, kur *al* ir literārās valodas forma, bet *el* atveidojums no dialektu formām. Sastādītāji piedāvā šo jautājumu kārtot, iesakot praksē atveidi diferencēt, kur saskaņā ar jaunākajām tendencēm artikula rakstībā lietot galvenokārt patskani *e*, savukārt, vēsturiskos ģeogrāfiskos nosaukumos un vēsturisku personu vārdos – patskani *a* (sk. Šūmane, Sīkstulis 1982, 45–46). Ja tiek atveidots īpašvārds, kuru veido viens komponents ar artikulu, kas atrodas vārda sākumā, tas latviešu valodā nav atveidojams, piemēram, *El-Gīza* (*Gīza*), *Al-Madīna* (*Medīna*), *Al-Hartūm* (*Hartūma*) u. c. Vairākkomponentu vārdiem ar konstrukciju apzīmējamais vārds + apzīmētājs artikuls ir abiem komponentiem, bet latviešu valodā artikulu atveido tikai otrajam komponentam: ja skata īpašvārdu *At-Tall al-Kabīr*, tulkojot tā nozīme ir 'paugurs + lielais' jeb 'lielais paugurs' un tā atveide – *Tellelkebīra*. Tāpat arī vārdā *Al-Mahalla al-Kubrā* 'vieta + lielā', resp., 'lielā vieta' – *Mahalla el Kubra* (sk. Šūmane 46-47).

Arābu īpašvārdu atveidē jāskata arī jautājums par defīses lietojumu. Lieta kļūst sarežģītāka gadījumos, kad personvārds ir garš. 1960. gadā iznāk Leonida Solovjova romāna "Stāsts par Hodžu Nasredinu" latviskais tulkojums, tur atrodamais piemērs *Abu-Omars-Ahmeds-ibn-Muhameds pēc Muhameda-ibn-Ali-ibn-Rifa* rāda kļūdainu defīses lietojumu. Grāmata latviski tulkota no krievu valodas. M. Šūmane uzskata, ka konkrētajā piemērā neesot nepieciešama neviena defīse, sakot, ka "To nav arī Ibn Hazma grāmatā "Mīļotās kaklarota", no kuras L. Solovjovs ņēmis citātu." (Šūmane, 1966, 113).

Svarīgi saprast, kad arābu vārdos starp tā komponentiem rakstīt defisi un kuros gadījumos tā nav nepieciešama. Pamatā skaidrojums ir vienkāršs - "Ar defisi latviski jāraksta tie arābu īpašvārdi, kuru komponenti ir *abu*, *al* un vārdi, kas sākas ar saules burtiem." (Šūmane, 1966, 113). Skatīsim divus vārdus, kuru sastāvā komponenti *abu* un *al* – *Abulfaradžs* un *Abulhauļi*. Ja vārdus izrunā, ieturot pauzi, mēs iegūtu šādu formu pierakstu: Abu Al-Faradžs un Abu Al-Hauļi. Taču reālajā valodas praksē izruna notiek vienā balss intonācijā kā rezultātā vārds zaudē patskani *a* un paliek tikai līdzskanis *l*. Grafiski attēlojot tas būtu Abu-l-Faradžs un Abu-l-Hauļi. Minētās vārdkopas droši rakstāmas kopā, jo visas skaņas iekļaujas latviešu valodas fonētiskajā sistēmā (sk. Šūmane 1966, 113-114).

Pārvērtībām, kā jau skatīts iepriekš, pakļauts arī artikula *al* līdzskanis *l*, kad aiz tā seko vārds, kas sākas ar saules burtu. Taču tādējādi vārdā veidojas latviešu valodas fonētiskajai sistēmai nevēlami līdzskaņu dubultojumi. Piemēros, kurus savā rakstā minējusi M. Šūmane, šāda veida vārdkopas attēlotas grafiski – *Abu ad* (< *al*) *Dauds*, *Abu as* (< *al*) *Sabahs*, *Abu aš* (< *al*) *Šams*, *Abu at* (< *al*) *Tufeļs*, *Abu az* (< *al*) *Zahirs*, līdzās norādot gan izrunas, gan ieteicamā pieraksta atveidojumus – *Abu-d-Dauds*, *Abu-s-Sabahs*, *Abu-š-Šams*, *Abu-t-Tufeļs*, *Abu-z-Zahirs*.

Tāpat M. Šūmane norāda uz arābu valodas līdzskaņu dubultojuma un garo patskaņu nozīmi, kuru pareiza atveide latviskajā īpašvārda variantā nosaka ne tikai vārda fonētisko skanējumu un tā grafisko izskatu, bet arī semantisko precizitāti.

Noskaidrosim, kā atsevišķos gadījumos veicama patskaņu kvantitātes norāde latviskotajās formās. Šajā sakarā der zināt, ka arābu valodā raksta tikai garos patskaņus, īsos (*a*, *i*, *u*) neraksta, tie parādās tikai literārajā izrunā (sk. Sīkstulis, Šūmane 1978, 134). Reizēm, atveidojot arābu skaņas, latviešu valodā vārdam rodas nevēlams divskanis, kāda nav oriģinālvalodas formā, to novērš, atzīmējot garo aptskani. J. Sīkstulis piedāvā piemērus: *Kāifī* (vārda Kaifī nav), Saūda (ir arī osta ar nosaukumu Sauda) (Sīkstulis 1982, 54). Arābu garie patskaņi nav obligāti jānorāda visos gadījumos, dažādās latviešu valodai neierastās vietās tos var arī neatveidot, aizstājot ar latviešu valodas īsajiem patskaņiem, tādā veidā pieļaujot novirzes no šo divu valodu skaņu atbilstēm. J. Sīkstulis min šādas pozīcijas: 1) izskaņa *-īja*, ko var pseidomorfoloģiski pielīdzināt latviešu valodas izskaņai *-ija* un atveidot garo *ī* ar *i*, piemēram, *Suleimānija* (nevis *Suleimānīja*); *Bahrīja* (nevis *Bahrīja*); 2) ja atveidotajā vārdā viens otram blakus ir divi gari patskaņi, tad pirmo var īsināt, piemēram, *Ismāļs* (nevis *Ismāļs*), *Daūds* (nevis *Dāūds*), tādejādi veidojot labāku, piemērotāku skanējumu latviešu valodas runātājiem; 3) garo *ā* atveidotā vārda beigās var īsināt, iekļaujot to latviešu valodas deklinācijas sistēmā, piemēram, *Mūsa* (nevis *Mūsā*), *Beida* (nevis *Beidā*) (sk. Sīkstulis, 1982, 56).

Neskatoties uz publikācijām krājumā "Latviešu valodas kultūras jautājumi" un arābu valodas īpašvārdiem izstrādātā "Norādījumu" biļetena, kuros kopumā pagājušā gadsimta otrās puses laikā iekļauti samērā plaši saraksti gan personvārdiem, gan ģeogrāfiskajiem nosaukumiem, tie tomēr nespēj aptvert lielo arābu leksikas klāstu un satur tikai plašāk lietotos un aktuālākos arābu vārdus. J. Sīkstulis uzdod jautājumu – "Kā rīkoties ar tiem īpašvārdiem, kas nav atrodamī Norādījumos?" (Sīkstulis, 1982, 57). Valodnieks skaidro, ka, lai uzzinātu, vai vārdā ir garie patskaņi, un tos atveidotu latviešu valodā, arābu īpašvārdi ir jāpārbauda pēc avotiem, kur tie doti zinātniskajā transkripcijā vai arābu rakstībā. Tāpat viņš min, ka to iespējams uzzināt, izmantojot avotus, kas izstrādāti tādu valodu rakstībā, kurās cittaute īpašvārdos tiek apzīmēti garie patskaņi, piemēram, čehu, slovāku, somu vai ungāru valodās (sk. Sīkstulis 1982, 57). Zinot dažus nosacījumus, arābu īpašvārdus latviešu valodā var samērā precīzi atveidot arī tikai no interskribēmām jeb starpniekrakstījumiem. J. Sīkstulis sniedz ieskatu izplatītākajās pozīcijās, kurās arābu cilmes īpašvārdos sastopami garie patskaņi (sk. Sīkstulis 1982, 59–60).

1) Vārda beigās patskanis *i* atveidojams ar garumzīmi, kā, piemēram, personvārdos *Alī, Bākī, Fahrī, Hadžī, Nimeirī, Kadāfī, Obeidī* u. c. vai vietvārdos *Abū Dabī, Ahmadī, Āsī* u. c. Izņēmumi ir tādi personvārdi kā *Nāfī, Rāfī, Sāmi* vai ģeogrāfiskajā nosaukumā *Dāli*.

2) Ja vārda beigās patskaņiem *a, i, u*, seko līdzskanis *n*, tie atveidājami ar attiecīgajiem garajiem patskaņiem, piemēram, personvārdos *Zeidūns, Ibn Haldūns, Imrāns, Rahmāns, Lāšīns, Gadbāns, Mutrāns* u. c. Šim nosacījumam pastāv izņēmumi, kuros arābu valodā konkrētie patskaņi ir īsi – *Hasans, Hāzins, Abdelmūmins, Muhsins, Firauns, Jekuns*.

3) Iespēja novērst nekorektu atveidi ir arī, iegaumējot biežāk sastopamo arābu īpašvārdu komponentu oriģinālformas, jo, kā norāda J. Sīkstulis, patskaņu garums šajos komponentos saglabājams jebkurā īpašvārda sastāvā, tie ir *Abū, Allāh, Bāb, Banī, Bū, Dār, ad-Dīn, Islām, Mazār, Nūr, Sī, Sīdī*.

Atsevišķas lietas jāievēro arī arābu līdzskaņu atveidē. Latviskā rakstā iespējams saglabāt tikai četrus garos (dubultos) līdzskaņus – *ll, mm, nn, rr*. "Morfēmu sadūrā, t. i., saliktajos vārdos, kur vidū pirms saules burta asimilējies noteiktais artikuls *al (el)* un radušies *dd*, var rakstīt *td*, kas tuvi pēc skanējuma: *Nizām+ed (el)+dīn* rakstāms *Nizāmetdīns, Nars+ed (el)+dīn* rakstāms *Nasretdīns, Gamals Abd+en (el) Naser – Gamals Abdennasers*, nevis "Abdels Nasers". (Šūmane 1989, 166).

Kā informē M. Šūmane, gan daiļliteratūrā, gan zinātniskajā literatūrā arābu personvārdos ierasts tulkot atsevišķas tā daļas, sevišķi iesaukas. Raksta "Arābu īpašvārdu rakstība" autore šeit izmanto I. Kračkovska grāmatu "Austrumu noveles", kur uzskatāmi rādīta šāda personvārda daļēja tulkošana. Viņa raksta: "Tur lasām "Lailais šeihs Abu Ali Sinas

dēls tā pavērstīja.." Abu Ali Sinas dēls, kā zinām, ir Avicenna jeb Ali ibn Sina.", piemētot, ka "Austrumu kolorīts no tā ne vien nezūd, bet lasītājam kļūst saprotamāks." (Šūmane 1966, 112).

Kā redzams, pietiekami daudz informācijas ir atrodams par arābu personvārdu izveides vēsturi un atveides principiem latviešu valodā, taču salīdzinoši mazāk ir ticis runāts arābu ģeogrāfisko nosaukumu atveidi un to, kas aktuāls un svarīgs šajā sakarā.

1978. gada "Latviešu valodas kultūras jautājumu" 14. laidienā iespējams iepazīties ar J. Sīkstūļa un M. Šūmanes rakstu par arābu zemju ģeogrāfiskajiem nosaukumiem. Pamatā tas ir plašs ģeogrāfisko nosaukumu saraksts ar nedaudziem ieteikumiem un skaidrojumiem raksta sākumā.

Arābu vietvārdi neizvēršas tik garī kā daži citi personvārdi un pēc arābu valodas likumiem tiem nav paredzēts pievienot tādu komponentu klāstu, kā tas ir, apzīmējot cilvēku. Taču tas nenozīmē, ka latviskajos atveidojumos, īpaši informatīvajos materiālos interneta vidē, arābu ģeogrāfisko nosaukumu atveidē nebūtu problēmgadījumu.

Latviešu valodas praksē arābu īpašvārdu nepastāvīgās atveides iemesls ir nosacījumu nezināšana, vieglprātīga attieksme pret šo valodniecības aspektu, citu valodu ietekme vai vadīšanās pēc kādiem individuāliem principiem.

Taču, iepazīstot arābu valodas īpašvārdu atveides procesu, iespējams noteikt, ka šķērslis konsekventai šīs cilmes vārdu ieviešanai latviešu valodā varētu būt arī pašas arābu valodas specifika un izstrādātie atveides nosacījumi, kas pieļauj vairākus viena vārda atveides variantus, nosakot, ka jebkurš no lietojumiem atbilst normām.

Arābu valodā iespējami vairāki rakstījuma varianti un variantu tipi. 1982. gada Norādījumos skaidrots, ka arābu īpašvārds var tikt atveidots pēc literārās formas vai dialektu formām, pēc izrunas, savruprakstījumā vai koprakstījumā.

3.1.2. Atveides problēmas mūsdienās

Mūsdienās, līdzīgi kā laikā, kad arābu īpašvārdi pirmo reizi pastiprināti ienāca latviešu valodā, atkal vērojama strauja to aktualizācija. Pēdējos gados palielināties informācijas daudzumus, ko saņemam no Tuvajiem Austrumiem, informējot mūs par notikumiem šajās zemēs. Šīm tēmām, viārāk kā citām, plašsaziņas līdzekļos veltīti jau neskaitāmi raksti. Tas dod lielu daudzumu materiāla, lai, to apkopojot, vērtētu, kā un cik korekti tiek veikta tur minēto arābu personvārdu un vietvārdu atveide.

Īsumā raksturojot šīs cilmes vārdu lietojumu Latvijas plašsaziņas līdzekļos, redzams, ka par spīti īpašvārdu atveides normām, kas arābu valodai izstrādātas jau vairākas desmitgades atpakaļ, juku jukām atkal parādās gan mūsu preses izdevumos, gan dažādos interneta ziņu portālos.

Nemot vērā ātrumu, ar kādu ziņas tiek nogādātas lasītājam, šie bieži vien garie arābu vārdi, kas latviešu kultūrvidei svešāki, vairāk par citu tautu īpašvārdiem pakļauti nekorektas atveides riskam. Tie prasa lielāku izpratni un iedziļināšanos. Varbūt, līdz ar jaunu arābu vārdu pastiprinātu ienākšanu, latviešu valodā jānotiek arī atveides principu aktualizācijai. Tie nav jāmaina, tikai vēlreiz jāatgādina par tiem.

Būtiski tas ir šobrīd, kad liela daļa sabiedrības izmanto arī tos plašsaziņas līdzekļus, kas atrodami virtuālajā vidē, t. i., ziņu portālu sniegto informāciju. Un tieši šāda tipa avotos visspilgtāk vērojams, ka prakse atdarināt arābu īpašvārdus pēc kādiem individuāliem vai citiem ieskatiem, pienācīgi nenovērtējot un neizmantojot vērtīgo "Norādījumu" izdevumu ar pareizas atveides ieteikumiem un piemēriem turpinās.

Iespējams, atveides principu neaktualizēšana sabiedrībā ir iemesls šķietamai neziņai un savā ziņā pat visatļautībai atveides praksē, kur īpaši arābu īpašvārdu sakarā ieviesies zināms haoss. Tādēļ svarīgi definēt un raksturot galvenās problēmas.

Kopš pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados iznāk pēdējais "Latviešu valodas kultūras jautājumi" sējums, nekur tik aktīvi un konstanti vairs neparādās publikācijas, veltītas atveides problēmām, īpaši tiem jautājumiem, kas skar arābu valodu. Diezgan sīka informācija par arābu īpašvārdu atveidi atrodama interneta vietnē jeb brīvajā enciklopēdijā – "Vikipēdija", kas sabiedrībai tomēr sasniedzamāka un ērtāk lietojama par iepriekš minētajiem izdevumiem. Zināms, uz šāda tipa avotu pilnībā paļauties nevar un interesentam būtu vēlams pārbaudīt informāciju arī kādā autoritatīvākā avotā, tomēr tas ir labs sākums, lai iegūtu priekšstatu par arābu valodas uzbūvi.

Tendence, kas īpašvārdu atveidē latviešu valodā eksistējusi jau no sākta gala, ir paralēlformu veidošanās. Neilgu laiku pēc tam, kad latviešu sabiedrībai kļuva pieejams "Norādījumu" biļetens arābu īpašvārdiem, M. Šūmane raksta, ka preses izdevumi tomēr neņem vērā izstrādātās normas un turpina atveidi pēc saviem ieskatiem, tādējādi valodas praksē iedibinot paralēlformas.

Vieglāk ir diskutēt par paralēlformām, kas rodas, ja vārdam tās ir tikai divas un vienai no tām ir stingras prozīcijas lietojumā, savukārt otra būtu pareizāka no valodnieciskā viedokļa. Turklāt vēl, ja tradīcijas varianta izveidošanās ir pamatojama, skatot arābu īpašvārdu ienākšanas vēsturi latviešu valodā.

Tagad, daudziem arābu cilmes īpašvārdiem jau ir izveidojusies sava lietojuma tradīcija.

Lielākoties tā nesaskan ar formu, kas veidota, vārdu pēc iespējas tuvinot tā skanējumam un rakstībai oriģinālvalodā. Taču praksē ir pieļaujamas atkāpes. Piemēram, izplatīto arābu personvārdu *Muhammeds* būtu pareizāk atveidot ar dubultotu 'm', taču latviešu valodā tam ir stabils rakstījums bez līdzskaņa dubultojuma. Tāpat latviešu valodā atrodama virkne ģeogrāfisko nosakumu, kuru pierastajā rakstījumā garie patskaņi nesaskan ar arābu oriģinālu *Alžīra, Arābija, Jordānija* u. c.

Runājot par interneta laikmeta atstātajām sekām uz šo valodniecības aspektu, jāņem vērā, ka ziņas, kuras lasām par konfliktu saasinājumiem un karadarbību austrumu zonās, bieži tiek pārpublicētas no ārvalstu ziņu avotiem, tai skaitā arī tur iekļautie īpašvārdi pie mums nokļūst ar kādas starpniekvalodas palīdzību. Šādos gadījumos visizplatītākais iemesls, kādēļ saskaramies ar nekorektu atveidi un viena īpašvārda vairākiem paralēlvariantiem, ir garo patskaņu zudums jeb, otrādi, – citu valodu iespaidā latviskotajā formā virs patskaņiem parādās garumzīme, pretēji oriģinālam arābu valodā.

Pagājušā gadsimta vidū, atveidojot kādas austrumu personas vai ģeogrāfiskas vietas nosaukumus, atveidi ietekmēja galvenokārt krievu valoda, šobrīd liela daļa informācijas tiek iegūta arī no avotiem angļu valodā. (Šis faktors gan attiecināms ne tikai uz arābu valodas īpašvārdiem.) Protams, iegūt informāciju no citu valodu avotiem ir pierasts, taču jāpatur prātā, ka tulkotajā tekstā, minot kādus arābu izcelsmes īpašvārdus, vajadzētu veikt to pārbaudi oriģinālvalodā, citādi iespējamas neprecizitātes.

Saistībā ar īpašvārdu atveidojumiem pēc starpniekrakstījumiem M. Šūmane kādā no saviem rakstiem stingri ieteikusi turpmākā arābu īpašvārdu atveides praksē no šādas tradīcijas tikt vaļā. Šajā jautājumā savu viedokli paudis arī J. Sīkstulis, runājot par tradicionālajiem atveidojumiem, kas jau citās valodās parasti neatbilst oriģinālvalodai un šādā formā iekļuvuši arī latviešu valodā. Rakstā "Arābu valodas garo patskaņu atveidošana latviešu valodā" tā autors, pamatojot teikto, min sekojošos piemērus: *Kaira* < *Cairo* (arābu *Al-Kāhira*), *Ēģipte* < *Aigiptos* (arābu *Misr*), *Sīrija* < *Syria* (arābu *Sūrīja*), *Maroka* < *Marocco* (arābu *Al-Magrib*), *Alžīrija* < *Alger* (arābu *Al-Džazāir*), *Saladins* < *Saladin* (arābu *Salāh ad-Dīn*), tālāk norādot, ka "Minēto vārdu rakstība un izruna, protams, nebūtu maināma, jo citādi mēs sarautu to asociatīvās saites ar mums zināmiem objektiem un personām. Bet, ja runa ir par tādiem vārdiem, kurus iespējams tuvināt arābu valodas izrunai, mainot tikai viena, retāk divu patskaņu garumu, tad diez vai šādā gadījumā ir vērts turēties pie "tradīciju brunčiem"." (Sīkstulis 1982, 56). Taču nav pieņemami, ka Tuvo Austrumu politisko darbinieku, galveno valstsvīru latviskotajos vārdos rodamas neprecizitātes un kļūdas, izraisot veselu klāstu variāciju.

Jau padomju periodā krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi" rakstos par arābu

īpašvārdu atveidi minētas situācijas, kur izpaužas acīmredzama neziņa, kā rīkoties atsevišķu grafisko zīmju atveidē. Mūsdienās problēmas ir tās pašas, tikai piemēri galvenokārt meklējami ziņu portālu publicētajos materiālos. Piemēram, tur sastopam sekojošus pašreizējā Sīrijas prezidenta vārda pierakstus: *Bašars al-Asads*, *Bašars al Asads*, *Bašārs al Asads*, *Bašars el Asāds*, *Bašārs el Asads*, *Bašars Al Asads*. Lai gan minētajā piemērā rakstības varianti, iespējams, nav radikāli atšķirīgi, tomēr tie pavisam noteikti norāda uz nekonsekvences esamību. Tā manāma gan patskaņu garumā, gan defises lietojumā, tāpat no šiem pieraksta variantiem nepaliek skaidrs, kā pareizi atveidojams artikulu *al*. Līdzīgs gadījums ir bijušā Sīrijas prezidenta vārda atveidē (prezidentūras termiņš - pagājušā gadsimta vidus) – *Hašims al-Atasi*, *Hašims al Atasi*, *Hašims el Atāsī*, kā arī vienviet vārds atveidots pilnā formā *Hašims Bejs Halids Al-Atassi*.

Turklāt, kļūdas neizslēdz fakts, ka mūsdienās arābu cilmes vārdus retāk sastopam pilnā formā (personvārdus saīsina, neminot tēva vārdu vai dzimšanas vietu u. tml.) vai arī tie jau oriģināli vairs nesastāv no vairāk par diviem vai trim komponentiem. Arī artikulu lietošana nav tik izplatīta. Šo tendenci jau pagājušā gadsimta 60. gados novēro M. Šūmane. No viņas uzzinām, ka jau toreiz personvārdos retāk manāmi *ibn* un *abu*, piemēram *Džabrans Halils Džabrans* – Libānas rakstnieks, kura vārdā pazudis *ibn*. Viņš ir *ibn Halils*, tas ir, Halila dēls. Vai arī *Meleka Hifni Nasifa*, te pazudis vārds *bint*. Viņa ir *bint Hifni*, t. i., Hifni meita (sk. Šūmane 1966, 112).

Neskaidrības arābu īpašvārdu rakstībā rodamas ne tikai politisko darbinieku vārdos un dažādu konfliktu norises vietu nosaukumos, kas mūsu valodā aktualizējušies salīdzinoši nesen, bet no preses izdevumiem redzams, ka arī vairākiem kultūrvēsturiskiem arābu cilmes vārdiem ir svārstīgs pieraksts, piemēram, *Kaaba – Kāba*, kur vienā variantā patskaņa *a* dubultojums aizstāts ar vienu garu patskani *ā*.

Arābu īpašvārdu atveides praksē mūsdienās jārunā arī par to, kā un vai vispār iekavās aiz latviskotā arābu cilmes īpašvārda tiek norādīta oriģinālforma, transkribēta latīņu burtiem. Vairāki latviešu valodnieki jau 19. gadsimta otrajā pusē, formējot cittautu īpašvārdu atveides pamatprincipus, šo ieteikuši kā vienu no iespējamajiem variantiem atveides sakārtošanai, vai vismaz norādījuši, ka tā rīkoties būtu korektāk gadījumā, ja nav pārlicības par latviskotās formas pareizību – pēc oriģinālrakstījuma katrs to varēs pārbaudīt pats. Ņemot vērā, ka īpašvārda latviskais varants bieži mēdz stipri atšķirties no oriģinālformas, īpašvārdam pievienota tā transliterēta oriģinālforma būtu vienīgais veids, kā uzzināt vārda sākotnējo grafisko ietērpju no atveidojamās valodas.

Ja vēlamies veikt pareizu atveidi un izvairīties no nekonsekvences, uzmanība jāvērs arī uz to, kas ierakstīts iekavās aiz latviskotā vārda. Taču zināmas svārstības ir arī šeit. Ne

vienmēr mediji, pieminot kādu arābu īpašvārdu, norāda iekavās arī tā latīnisko transkripciju un ne vienmēr šī informācija iekavās ir viena un tā pati visos gadījumos. Kā gan mēs varam runāt par vienotu atveidi, ja pat forma, no kuras atveidojam īpašvārdu, visiem nav viena? Visticamāk, ka tieši šī iemesla dēļ pašreizējā valodas praksē jāsaskaras ar tik "raibu" arābu personvārdu un ģeogrāfisko nosaukumu atveidi.

Arābu valoda tradicionāli tiek pieskaitīta pie tā sauktajām "grūtajām" Austrumu valodām, to apliecina arī iepriekš izklāstītie atveides nosacījumi, kuru šai valodai nav mazums. Taču no citas puses liek paskatīties J. Sīkstulis, jautājot – "(..) vai raugoties no arābu valodas zinātāja viedokļa, latviešu valoda nav vēl grūtāka?" (Sīkstulis, 1982, 60). Redzot, cik komplicēta sistēma uzbūvēta, lai mūsu valodai pielāgotu ienākošos arābu vārdus, jāatzīst, ka arī latviešu valoda ir ciets rieksts.

Uzdevums ir grūts, tomēr tas apliecina pastāvošās iespējas, lai abas valodas tuvotos un vēl vairāk – lai ieviestu lielāku konsekveni arābu īpašvārdu atveidē.

3.1.3. Personvārdi

Abdelfatahs al Sisi, pilnajā vārdā *Abdel Fattah Saeed Hussein Khalil el-Sisi* (arābu: عبدالفتاح سعيد حسين خليل السيسي *Abdu'l-Fattāḥ Sa'īd Ḥusayn Khalīl as-Sīsī*) ir pašreizējais Ēģiptes prezidents, amatā no 2014. gada 8. jūnija. Kopš šī laika arī novērojams biežāks tā lietojums latviešu valodas rakstos. Īpašvārda pilnā forma plašsaziņas līdzekļos nav sastopama, toties tā saīsinātais variants latviešu valodas avotos minēts dažādos veidos un tā rakstījums vērtējams kā ļoti nestabils.

Analizējot šī personvārda lietojuma praksi, tā daļas jāskata atsevišķi, jo nekonsekventas atveides pazīmes saskatāmas visos vārda komponentos.

Par spīti tam, ka Latvijas medijos personvārds pārsteidz ar teju desmit dažādiem pieraksta variantiem, tam tomēr iespējams noteikt vienu visizplatītāko rakstības formu, tā ir *Abdelfatahs al Sisi*. Te redzam, ka vārda daļā *Abdelfatahs* visi tā komponenti apvienoti vienā vārdā, respektīvi, vārda daļas *Abd-el-Fatahs* sarakstītas kopā. Šī pazīme gan nav kopīga visām sastopamajām paralēlformām. Arī šajā sakarā ir izņēmumi un nav iespējams runāt par viennozīmīgu atveidi.

Tā, piemēram, vadošā ziņu portāla *Delfi* rakstos Ēģiptes prezidents pēdējo gadu laikā ticis dēvēts gan kā *Abdels Fatah al Sisi*, gan *Abdels Fatahs al Sisi*, protams, neizpaliek arī populārākais variants *Abdelfatahs al Sisi*.

Tas ir tikai viens no piemēriem tam, ka vienotības trūkst pat viena portāla ietvaros, nemaz nerunājot par to, kāda aina pavēršas, ja savstarpēji salīdzina dažādu interneta vietņu atveides variantus konkrētajam īpašvārdam.

Tuvāk pievērsoties pirmajiem diviem minētajiem vārda pierakstiem *Abdels Fatah al Sisi* un *Abdels Fatahs al Sisi*, abos redzam komponenta *abd* un noteiktā artikula *al* rakstījumu, kopā veidojot *Abdel*, taču tālāk šī vārda daļa netipiski atdalīta no pārējā vārda, savrupinot *Fatahs*. Šāds rakstījums nav pareizs, tas neatbilst atveides nosacījumiem. Vārda komponenti jāapvieno. To paredz arī arābu valodai sastādītie "Norādījumi", kur lasām par līdzīgi pieļautām atveides kļūdām (sk. Šūmane, Sīkstulis 1982, 50).

Savukārt vārda otrajā daļā vērojams nekonekvents pieraksts, tikai vienviet pievienojot latviešu valodas nominatīva galotni *-s*, otrajā variantā tās nav. Norādījumu biļetenā atrodams apgalvojums par savruprakstījumā atveidotajiem vairākkomponentu īpašvārdiem, kuros obligāti gramatizējams un lokāms pēdējais komponents (sk. Šūmane, Sīkstulis 1982, 50).

Tātad te jārunā ne tikai par svārstībām vārda lietojumā, bet arī par kļūdainu atveidi. Kā jau iepriekš minēts, kļūda pieļauta arī tajā, ka vārds *Abdelfatahs* tiek skaldīts divās daļās. Kā norādījusi M. Šūmane, šāda tipa vārdi rakstāmi kopā, jo tie ir līdzvērtīgi latviešu valodas salikteņiem, kā, piemēram, Sniegbaltīte, Lāčplēsis u. c. (sk. Šūmane 1966, 115).

Vēlreiz skatot personvārda pirmo pusi – *Abdelfatahs*, uzmanību jāvērs arī uz norādīto patskaņu kvantitāti, jo praksē sastopami gadījumi, kur vārda beigās patskanis *a* atzīmēts kā garš, proti, *Abdelfatāhs al Sisi*.

Tāpat, atsevišķi vērtējot īpašvārda pēdējo komponentu *Sisi*, redzams, ka reizēm interneta vidē tam parādās arī paralēlvariants ar pagarinātu gala zilbes patskani *ī*.

Pagājušā gadsimta 80. gados arābu valodai sastādītajos "Norādījumos", dots arī šī personvārda pirmās daļas latviskais variants. Arī šeit to redzam atveidotu ar garumzīmi virs gala zilbes patskaņa. Te sniegti vairāki vārda pieraksti. Vārda komponenti ir rakstīti atsevišķi *Abd el Fatāhs*, kopā *Andelfatāhs* (autori šo formu izceļ un iesaka kā precīzāko lietojumu), kā arī iekļauta tā vienkāršotā transliterācija latīņu burtiem *Abd al-Fattāh*, blakus norādot nozīmes tulkojumu "Labuma Devēja vergs". Lai gan retu reizi atveidi ar garo *ā* redzam arī interneta vidē, vērojams, ka mūsdienās biežāk izvēlas pierakstu, kur visi patskaņi īsi. Vismaz šajā ziņā vērojama rakstības stabilizācija, lai gan tā nav atveides principiem atbilstoša izvēle.

Personvārdā vērojami arī dažādi arābu noteiktā artikula *al* pieraksti. Šeit jārunā par vairākām lietām, jo šķiet, ka tieši artikula atveide personvārdā rada vislielākās neskaidrības.

Zināms, ka artikulu iespējams rakstīt arī kā *il*, *el*, *ul*, un šie artikula fonētiskie varianti neietekmē vārda nozīmi. Analizētā vārda pierakstā latviešu valodā mūsdienās galvenokārt jārunā par diviem pieraksta variantiem *al* un *el*. Vienviet Ēģiptes prezidents minēts kā

Abdelfatahs al Sisi, citviet *Abdelfatahs el Sisi*, bet retu reizi arī kā *Abdelfatahs as Sisi* un *Abdelfatāhs es Sisī*. Pēdējā variantā redzamā artikula *es* līdzskanis *s* (tas pats attiecas arī uz artikulu *as*) radies asimilācijas rezultātā, jo aiz artikula *el* seko vārds, kas sākas ar līdzskani *s*, kas pēc arābu literārās valodas nosacījumiem asimilē *l*. Ņemot vērā to, kas teikts arābu īpašvārdu atveides "Norādījumos", jādomā, ka šāda atveide latviešu valodā pat būtu vispareizākā, jo, kā raksta autori: "Atveidojumā latviešu valodā artikula līdzskaņa asimilācija vienmēr jāatspoguļo." (Šūmane, Sīkstulis 1982, 46). Meklējot iemeslu, kādēļ pārējos, iepriekš skatītajos paralēlvariantos artikula līdzskanis palicis nemainīgs, var runāt par ietekmi no citu valodu avotiem. Šī vārda atveidē visdrīzāk esam ietekmējušies no kāda angļu valodas avota, no kura pārņemta transliterētā forma. Tas nav vēlams, jo šajā valodā līdzskaņa asimilācija transliterācijā ne vienmēr tiek attēlota. Dažkārt asimilācija netiek nenorāda pat atveidē.

Līdz ar to svarīga vēl kāda nianse. Uzmanība jāpievērš arī tiem latviešu avotiem, kas aiz latviskotā īpašvārda iekavās norāda arī tā transliterāciju, jo paralēlvarianti rodami arī šīm formām. Domājams, tas tādēļ, ka, tulkojot kādu rakstu no ārzemju avotiem, daudz nedomājot, pārņemts arī rakstījums iekavās. Ja tā nav oriģināla tekstā, tas nebūs arī latviskajos avotos.

Bet, ja reiz forma, no kuras atveidojam konkrēto personvārdu, visos avotos nav viena, kļūst patiešām grūti runāt par vienotu atveidi. Šāda prakse gan nav bieža, tomēr arī tā tikai vairo svārstīgu īpašvārda atviedi latviešu valodā. Piemēram, *Abdelfatahs Alsisi* (Abdel Fattah al-Sisi), *Abdelfatahs Alsisi* (Abdel Fattah el-Sisi), *Abdelfatāhs Al Sisī* (Abdel Fattah El Sisi). Redzams, ka ne visur transliterētā forma iekavās ietekmē latviskoto formu. Iespējams, veicot atveidi, to latviešu valodā nemaz neņem vērā un par starpniekvalodas ietekmi šeit nevaram runāt droši, varbūt tās rakstījums aiz personvārda ir "tīri" formāls.

Personvārda nekonsekventu lietojumu rāda arī tādi varianti, kur artikula *al* jeb *el* patskaņi rakstīti ar lielo burtu – *Abdelfatāhs Al Sisī*, *Abdelfatahs El-Sisi* un arī *Abdelfatahs As Sisi*. Šāda atveide nav pamatota, artikuls atrodas starp citiem patstāvīgiem vārdiem. Šādu pierakstu neredzam arī nevienam citam no "Norādījumos" iekļautajiem arābu īpašvārdiem, kam līdzīga uzbūve.

Latviešu valodā jārunā arī par gadījumiem, kur artikuls apvienots ar *Sisi*, veidojot paralēlvariantus – *Abdelfatahs Alsisi* vai *Abdelfatahs Elsisi*. Šāda atveide ir nepareiza, jo "Ja vairākkomponentu īpašvārdu atviedo savruprakstījumā, arī artikuls vienmēr rakstāms šķirti no vārda, kuru tas nosaka." (Šūmane, Sīkstulis 1982, 49).

Kādā no interneta avotiem redzam arī defīses lietojumu komponentu *el* un *Sisi* saistīšanai – *Abdelfatahs El-Sisi*. Pēdējā laika publikācijās šāda atveide ar defīsi peronvārdam, izņemot gadījumu, kad rādīta vārda transliterācija, vairs netiek izmantota. Turklāt medijos

arvien biežāk redzam atveides variantu – *Abdelfatahs as Sisi*, kas konkurē ar formu *Abdelfatahs al Sisi*.

Dažkārt vērojams, ka īpašvārda pamatkomponents tiek locīts – *Abdel Fatah El-Sisiju*, *El-Sisijam*, kur nemainīga vārda pirma daļa, bet vārda beigas, resp., *El-Sisi*, ieguvis citu locījumu. Taču, kā atzīmēts "Norādījumu" biļetenā, "Daļa latviešu valodā atveidoto īpašvārdu nav lokāmi. Tie ir īpašvārdi, kas atveidojumā beidzas ar *-ā, -i, -ī, -o, -u, -ū*."

Kopumā latviešu valodas rakstos, skatot tikai avotus, kas radušies pēdējo gadu laikā, uzrādās šādi arābu personvārda pieraksta varianti: *Abdelfatahs al Sisi*, *Abdelfatahs el Sisi*, *Abdelfatahs as Sisi*, *Abdelfatahs As Sisi*, *Abdelfatāhs al Sisi*, *Abdelfatāhs el Sisi*, *Abdelfatāhs es Sisī*, *Abdelfatāhs Al Sisī*, *Abdelfatahs El-Sisi*, *Abdelfatahs Alsisi*, *Abdelfataha Elsisi*, *Abdels Fatahs al Sisi*.

Neraugoties uz variācijām un "piemēru jūru", ko pašreizējā Ēģiptes prezidenta vārdam sastopam plašsaziņas līdzekļos, kā iepriekš nosakaidrojām, tam iespējams noteikt biežāk lietoto formu, tāpat arī iespējams veikt korektu atveidi, lai spertu soli uz priekšu un izskaustu daudzās nekonsekvences vārda lietojumā.

Lai gan atveides nosacījumos teikts, ka atsevišķiem vārda komponentiem pieļaujams dažāds rakstījums, atveidojot šo personvārdu turpmāk, būtu ieteicams turēties pie viena noteikta varianta – vai nu tā, kas izplatītākais starp jau esošajiem vārda lietojumiem, vai tā, kas ir atbilstošākais korekti veiktai atveidei, jo redzams, ka pagaidām pilnībā nostiprinājies nav neviens no rakstības variantiem.

Bašārs al Asads (arābu: *بشار حافظ الأسد*, *Baššār Ḥāfiẓ al-'Asad*) ir pašreizējais Sīrijas prezidents, amatā kopš 2000. gada 17. jūlija. Personvārds latviešu valodā parasti sastopams saīsinātā formā. Tā lietojums plašsaziņas līdzekļos mūsdienās nav stabils un tam redzami vairāki paralēli pastāvoši varianti.

Problēmas rodas jau īpašvārda pirmā komponenta *Bašārs* rakstībā, kur nekonsekventi tiek atveidots otrās zilbes patskanis *a*, paralēli pirmajam variantam to rakstot arī kā *īsu* – *Bašars*. Ņemot vērā pašus jaunākos ziņu materiālus interneta vidē, iespējams apgalvot, ka abu variantu rakstība vienlīdz aktuāla.

Vārds *Bašārs* arābu valodas "Norādījumos" dotajā personvārdu vārdnīcā nav iekļauts un tā lietojums tātad nav normēts. Tomēr, minētas tādas formas kā *Basīrs* un *Bešīrs* ar attiecīgajām nozīmēm – 'vērtīgais', 'prieka vēstnesis'. Un redzam, ka arī šiem vārdiem veikta atveide ar garajiem patskaņiem gala zilbē.

Valodas praksē variē arī arābu artikula *al* rakstījums. Personvārdā tam sastopama divējāda atveide – *al* un *el*. Abu variantu lietojums ir iespējams un pieņemams pēc arābu

valodai izstrādātajām atveides normām, tomēr, skaidrības labad, ieteicams tiekties uz vienotu atveidi, izmantojot tikai vienu no variantiem.

Pētot personvārda lietojumu, redzams, ka vienā latviešu valodas avotā artikuls *al* vārda otrajai daļai pievienots ar defisi, veidojot formu *Bašars al-Asads*. Šādi latviskot personvārdu nav vēlams. Varētu domāt, ka tendence pārņemta no krievu valodas, kurā liela daļa arābu salikto īpašvārdu tiek savienoti ar defisi (sk. Šūmane, Sīkstulis 1982, 48). Tomēr, zinot, ka mūsdienās informācijas ieguvē mediji orientējas uz angļu valodas avotiem, kur personvārda transliterācija atrodama kā *Bashar al-Assad*, tikpat iespējami, ka atveidotājs ietekmējies no materiāla angļu valodā.

Jāatzīmē, ka mūsdienās latviešu valodas avotos konkrētā parsonvārda transliterāciju blakus latviskotajai formai principā nenorāda. Neredzot formu, no kuras veikta atveide, grūti spriest, kas tieši ir ietekmējis katru no paralēlvariantiem. Tāpat jāņem vērā fakts, ka nekur citur mūsdienu lietojumā defise šī vārda latviskotajā variantā neparādās. Šādi atsevišķi gadījumi tikai veicina nekonsekvences atveidē.

Personvārda saīsinātā varianta pēdējais komponents ir vārds *Asads*. "Norādījumos" uzzinām, ka tā tulkojums no arābu valodas ir 'lauva'. Mūs informē arī par ieteicamo atveidi – *Asads* un tā transliterāciju, no kuras veikt vārda latviskošanu – *Asad*. Latviešu valodas praksē arī šī komponenta rakstība svārstīga. To rāda patskaņu kvantitātes norāde. Līdzās pareizajam atveides variantam *Asads* dažkārt lietota arī forma *Asāds*, ar garu otro *a*. Redzam, ka izstrādātā biļetena rakstības ieteikums nav nostiprinājies.

Lielākoties materiālu par personvārda pierakstu var iegūt, caurskatot avotus virtuālajā vidē, taču arābu zemju politiskās personas nereti tiek minētas arī presē. Tā, piemēram, pavērojot konkrētā vārda lietojumu avīzē "Diena", kādā šī gada aprīļa mēneša Ulda Ķezbera rakstā prezidenta vārds lasāms ar citviet retāk sastopamo artikula *al* paralēli pieņemtajam variantam *el* – *Bašārs el Asads*.

Skatot Sīrijas prezidenta vārdu kā vienotu veselumu, atsevišķi vairs nedalot katru no tā komponentiem, atklājas arī paralēlvarianti, kur nevienā no vārda daļām nav pagarinātu patskaņu *Bašars al Asads*.

Atsevišķi izceļama forma *Bašars Al Asads*, kur artikula *al* patskaņa atveidē izmantots lielais sākuma burts. Šāda atveide ir liels retums un mūsdienu latviešu valodas praksē principā nav sastopama, tāpat tā nav uzskatāma par korektu.

Interesanti pavērot arī to, kā šādi arābu vairākkomponentu vārdi tiek rakstīti, kad teksta sastādītāji min tikai vienu no arābu vārda daļām, tāpat kā latviešu valodā dažkārt min tikai personas uzvārdu. Šim personvārdam tādos gadījumos norādīts pamatkomponents *Asads*, taču, iepriekš skatītajā piemērā ar Ēģiptes prezidenta vārdu, vienviet tas minēts kopā ar

artikulu, respektīvi, *El-Sisi*, tāpat arī bijušā Sīrijas prezidenta vārdam tas ir *Al-Atasi* (Hašims al-Atasi).

Apkopojot visas iespējamās variācijas, kādās personvārds sastopams ziņu portālos un citās interneta vietnēs, veidojas šāds saraksts: *Bašārs al Asads*, *Bašars al Asads*, *Bašars el Asāds*, *Bašārs el Asads*, *Bašars al-Asads*.

Hosnī Mubāraks pilnajā vārdā ***Muhameds Hosnī Saīds Mubāraks*** (arābu: محمد حسني مبارك, *Muḥammad Husnī Sayyid Mubārak*), ir bijušais Ēģiptes prezidents, amatā no 1981. gada 14. oktobra līdz 2011. gada 11. februārim.

Personvārdam ļoti dažāda patskaņu kvantitātes atveide. Lai gan medijos tā pieraksts saīsināts līdz diviem komponentiem, īpašvārdam veidojas veseli četri dažādi lietojuma varianti, kas atšķiras tikai ar norādīto patskaņu garumu.

Mūsdienu latviešu valodas praksē biežāk lietotais rakstības variants ir *Hosnī Mubāraks*. Ar garo patskani atveidots pirmā komponenta patskanis *ī*, tāpat ticis pagarināts otrā komponenta *Mubāraks* otrais patskanis *ā*. Šāds vārda rakstījums atbilst oriģinālformai arābu valodā. Un, tieši šo formu vairākkārt lietojis arī J. Sīkstulis. 1984. gadā krājumā "Latviešu valodas kultūras jautājumi" viņš apkopojis sarakstu ar tālaika aktuālajiem arābu īpašvārdiem. Pirms tam, 1982. gadā, kādā citā šī paša krājuma rakstā valodas speciālists personvārdu minējis arī kā vienu no presē biežāk lietotajiem.

Neizpaliek arī 1982. gada arābu īpašvārdu "Norādījumi", kur ievietots vārda otrais komponents, biļetenā ieteiktā latviskā atveide ir *Mubāraks* ar nozīmi "svētītais".

Taču paralēli šim atveides variantam, plašsaziņas līdzekļos lietoti arī atveidojumi, kur garš patskanis ir tikai vienā no vārda komponentiem – *Hosnī Mubaraks* vai *Hosni Mubarāks*. Pēdējais lietojums neseko pareizas atveides principiem. Tas nācis no kāda pasena ziņu portāla *TVNET* raksta (precīzāk – 2003. gads). Tas neuzrāda pašreizējo valodas praksi, jo variants vairs nav aktuāls, tomēr liecina, ka atveidē neturamies pie vienotiem noteikumiem vai arī tos neievērojam vispār.

Reizēm īpašvārdā netiek norādīts neviens patskaņa garums, tad veidojas sekojoša forma – *Hosni Mubaraks*. Šādi vārds redzams arī portālā *diena.lv*, kas ir visiem ļoti zināms informācijas avots, tomēr skatot, šo vietni no cittautu īpašvārdu atveides viedokļa, nereti tieši šeit, tāpat kā tā drukātajā variantā, rodamas nekonsekvences.

Citviet šādai formai bez garumzīmēm klāt nākusi arī personvārda transliterācija – *Hosni Mubaraks* (Hosni Mubarak).

Mohameds Morsī, pilnajā vārdā ***Mohameds Mohameds Morsī Īsa el Ajjāts*** (arābu: محمد

(محمد مرسى عيسى العياط), ir bijušais Ēģiptes prezidents, amatā no 2012. gada 30. jūnija līdz 2013. gada 3. jūlijam.

Visai komplicēta ir vārda pilnās formas atveide, tāpēc mūsdienu praksē komponentu daudzums ērtības labas saīsināts līdz diviem. Šāda personvārda uzbūve mums pazīstamāka, netiek izmantoti arī artikuli. Vārdam nav parasts pievienot tā transliterāciju – *Mohameds Morsijs* (Mohamed Morsi).

Īpašvārda atveidē jārunā par tā otrā komponenta *Morsī* patskaņu kvalitatīvo un kvantitatīvo atveidi. Proti, izplatītākais personvārda variants Latvijas medijos ir *Mohameds Morsī*, kur *Morsī* redzam ar garu gala zilbes patskani, savukārt vārda pirmajā zilbē lietots patskanis *o*.

Šobrīd latviešu valodas praksē redzam arī paralēlvariantus, kur *Mohameds Morsī* atveidots kā *Mohameds Morsi*, bez garumzīmes virs patskaņa *i*. Savukārt, interneta vietnē „Delfi” visai konsekventi rodama forma *Mohameds Mursi*, kur patskanis *u* aizvietots ar *o*.

Turklāt, kas vēl interesantāk, dažos interneta avotos sastopam arī formu *Mohameds Morsijs*, kur jārunā par atšķirībām galotnes lietojumā.

Hašims al-Atasi, pilnajā vārdā ***Hashim Khalid al-Atassi*** (arābu: هاشم الأتاسي, *Hashim al-Atassi*) bija ceturtais Sīrijas prezidents, politikā darbojies pagājušā gadsimta pirmajā pusē un gadsimta vidū.

Latviešu valodā biežāk lietotā vārda forma ir *Hašims al-Atasi*. Ja sekojam arābu valodas Norādījumos minētajam rakstības variantam, kur vārda pirmā daļa minēta kā *Hāšims* – „drupinātājs”, tad secinām, ka forma, kas izplatīta šobrīd, neatbilst korektai atveidei. Zudis garā patskaņa *ā* lietojums vārda pirmajā zilbē.

Komponentu *al* un *Atasi* saistīšanai šeit izmantota defise, tomēr jādomā, ka tā nemaz nav nepieciešama. Vērojot kādā rakstībā "Norādījumu" biļetenā iekļauti citi arābu cilmes personvārdi, kam līdzīga vārda uzbūve, redzam, ka tiem latviskotajā formā artikulu nepiesaista ar defisi, tas minēts tikai īpašvārda vienkāršotajā transliterācijā. Secināms, ka pareizāka atveide veidotos bez tās.

Lietojumam *Hašims al-Atasi* sastopami arī citi paralēlvarianti. Redzam, ka vienā un tajā pašā vietnē – "Vikipēdija", vārds bez defissavienojuma latviski minēts gan kā *Hašims el Atāsī*, gan *Hašims al Atasi*. Pirmkārt, varianti atšķiras ar noteiktā artikula pierakstu – *al* un *el*. Artikula *al* vietā lasāms tā fonētiskais variants *el*. Šī personvārda transliterācija no turku valodas ir *Haşim el Atasi*, iespējams, ka *el* kā dialekta forma pārņemta no turienes. Otrkārt, vērsot uzmanību vārda otrajam komponentam *Atasi*, tā rakstība pārsreidz arī ar gaumzīmes lietojumu virs diviem patskaņiem. Neatbilstoši oriģinālformai un ieteicamajai atveidei

pagarināts gan otrais patskanis *a*, gan patskanis *i*, veidojot formu *Atāsī*.

Anvars Sadats (arābu: محمد أنور السادات, *Muhammed Anwar as Sādāt*), bija Ēģiptes trešais prezidents, amatā no 1970. gada 15. oktobra līdz 1981. gada 6. oktobrim.

Latviešu valodas rakstos tam populārākais lietojums ir *Anvars Sadats*, forma, kas nesatur oriģināla rakstības artikulu *as*. Vārds ieguvis divkomponentu sastāvu.

Vismaz šajā gadījumā, ievērojot noteikumus, sākotnējais artikuls atveidots jau asimilējies. Redzams, ka personvārda transliterācijā tas korekti norādīts kā *as*, nevis *al*. Izrunā *l* asimilējies ar pamatvārda *Sadats* pirmo līdzskani (saules burtu) *s*.

Šī gada aprīļa mēnesī vietnē "Vikipēdija" kāds lietotājs uzsācis diskusiju, kurā aicina īpašvārda rakstībā lietot artikulu, skaidrojot, ka artikuls *as* atveidojumā saglabājams pilnībā, izņemot gadījumu, kad tekstā min tikai uzvārdu. Idejas autors gan nav norādījis nevienu informatīvu avotu vai atsauci, kas apstiprinātu viņa skaidrojumu.

Ņemot talkā arābu valodai izstrādātos "Norādījumus", varam atrast apgalvojumus, kas apstiprina to, ka artikula atmešana bijusi kļūdaina. „Ja arābu valodas vairākkomponentu īpašvārdā artikuls atrodas starp atsevišķajiem komponentiem, tas vienmēr atveidojams latviešu valodā.” (Šūmane, Sīkstulis 1982, 46). Pēc atveides noteikumiem, latviešu valodā artikuls atmetams tikai gadījumā, kad īpašvārdu veido viens komponents ar artikulu, kas atrodas vārda sākumā. Tomēr, ņemot vērā, ka mūsdienās forma *Anvars Sadats* plašsaziņas līdzekļos ir stabila, pieļaujams kompromiss.

Tomēr šā īpašvārda atveide vienmēr nav bijusi konsekventa. Skatām 1997. gada laikraksta "Latvijas Vēstnesis" 187. numuru, tur personvārdā parādās arī garie patskaņi – *Anvars Sādāts*. Otrajā komponentā abiem patskaņiem garumzīme lietota arī 1984. gada J. Sīkstuļa publikācijā par aktuālajiem arābu vārdiem krājuma „Latviešu valodas kultūras jautājumi” 20. laidienā – *Anvars Sādāts*. Lai gan šāda atveide seko oriģinālam, arī te jāņem vērā lietojuma tradīcija un vārds jāatstāj bez garuma norādes.

Neviennozīmība rodama arī pirmā komponenta – *Anvars* jeb tulkojumā „spožais” pierakstā. Interesanti, ka arābu valodas "Norādījumi" šī vārda rakstību piedāvā kā *Anvārs* – ar garu *a* otrajā zibē. Kā zināms, arī J. Sīkstulis piedalījies beļetena izstrādē, tomēr pats savās publikācijās vēlāk raksta *Anvars* nenorādot nevienu garu patskani.

Muamars Kadāfi, (arābu: معمر القذافي, *Mu‘ammar al-Qaddāfi*), pilnā vārdā: Muamars ben Muhameds Abu Menjars Abdels Salams ben Hamids al Kadāfi, (1942-2011), bijušais Lībijas valsts līderis, amatā no 1969. gada 1. septembra līdz 2011. gada 20. oktobrim.

Autores bakalaura darbā tika skatītas problēmas personvārda patskaņu kvantitātes atveidē, kas izpaudās otrā komponenta *Kadafi* rakstībā. Taču, arī tā pirmā komponenta

Muamars rakstībā vērojama nekonsekventa skaņu atveide.

Dažos 20. gadsimta avotos, kā, piemēram, 1982. gada "Norādījumos" vārda pierakstā redzams līdzskaņa *m* dubultojošs – *Muammars*. Ņemot vērā, ka divkārtšs līdzskanis ir arī oriģināla transliterācijā – *Mu‘ammar*, tulkojumā ‘ilgi dzīvotājs’, šāda atveide uzskatāma par precīzāko latviešu valodā. To redzam arī J. Sīkstulja rakstā „Aktuālie arābu īpašvārdi” (Sīkstulis 1984, 91).

Princips netiek laužts arī 21. gadsimtā izdotajā literatūrā. 2005. gadā izdotajā grāmatā „100 ievērojamākie politiķi” lasām *Muammars*. Tāpat izdevniecībā "Aplis" 2007. gadā izdotajā grāmatā "100 diktatori" lietota forma ar dubulto līdzskani *m*. Taču, preses valodā sastopam arī formu *Muamars* ("Rīgas Laiks" 2012. gada aprīļa numurs).

Kas attiecas uz interneta resursiem, tajos īpašvārda abu komponentu rakstība stabilizējas un plašāk sastopam tikai vienu atveides variantu – *Muamars Kadafi*, kur *Muamars* ar ir vienu *m*. Tātad pastāv nesakritība starp informatīvajiem avotiem virtuālajā vidē un drukāto literatūru.

3.1.3. Ģeogrāfiskie nosaukumi

Hān Šeihūna (arābu: خان شيخون, *Hān Šayhūn*) ir Idlibas provinces pilsēta Sīrijā. Pēdēja laika notikumi vērsuši lielu mediju uzmanību šim reģionam, ģeogrāfiskā vieta bieži tikusi minēta dažādos Latvijas ziņu portālos, visai konstanti lietojot atveides variantu *Hān Šeihūna*, kas skaņu atveidē atbilst oriģinālvalodas variantam.

Savukārt, skatot Latvijas preses izdevumus, personvārda rakstījums atklājas visai svārstīgs. Piemēram, šī gada 11. aprīļa laikraksta „Dienas” izdevumā rakstā "Pavaicājiet Sīrijas tautai", tā autors Andris Sedlenieks min Sīrijas pilsētu *Hān Šeihūnu*, taču tā paša izdevuma citā, Ulda Ķezbera rakstā "Pirms vizītes Maskavā Tilersons kritizē Krieviju", šis vietvārds vairākkārt lasāms kā *Hanšeihuna*. Nekur citur tā koprakstījums nav novērots. „Norādījumu” biļetenā atrodami vairāki apgalvojumi, kas runā par labu šādai atveidei. Tur teikts, ka koprakstījums iespējams gan saliktajiem īpašvārdiem ar artikulu pie otrā komponenta, gan īpašvārdiem, kuru sastāvā nav artikula. Turklāt īpašvārdi, kuru latviskajā atveidojumā ieteicams tieši savruprakstījums, sastāda mazāko daļu no visiem arābu vairākkomponentu vārdiem. Autori atzīst, ka latviešu valodas struktūrai atbilstošāks ir koprakstījums, ja vien rezultātā nerodas grūti lasāms atveidojums (sk. Šūmane, Sīkstulis 1982, 50-51). Interesanti arī, kā mainās patskaņu kvantitāte. Norādītajā formā zaudēti iepriekš

redzami garie patskaņi *ā* un *ū*. Turklāt, citviet lasām arī *Han Šeihūna*, kur garumzīme ir tikai virs otrā komponenta otrās zilbes patskaņa.

Atrodams arī ziņu un izklaides portāla „Skaties.lv” pavisam nesens, šī gada 20. aprīļa raksts, kur ģeogrāfiskais nosaukums atveidots kā *Hān šeihūna*, taču nav zināms, vai lielā sākumburta nelietošana otrajā komponentā bijusi apzināta vai ieviesusies kā drukas kļūda.

Jāatzīmē arī, ka iekavās vārda transliterācija no arābu valodas netiek norādīta ne drukātajos ne internetā atrodamajos avotos.

Šarm eš Šeiha (arābu: شرم الشيخ, *Šurm aš-Šajh*, dialektā *Šarm eš-Šeih*) ir pilsēta Ēģiptē. *Šarm* ir dialekta forma vārdam *šurm* 'līcis', savukārt *Šeih*s arābu valodas "Norādījumu" biļetenā tulkots kā 'garīgais vadonis'. Apvienojot abus komponentus ar asimilēto artikulu *eš* veidojas vārdkopa *Šarm eš Šeiha* jeb 'vadoņa līcis', tomēr "Norādījumos" iekļautajā ģeogrāfisko nosaukumu sarakstā tas tulkots nedaudz savādāk – 'šeiha līcis'.

Latviešu valodas rakstos šim arābu cilmes īpašvārdam rodami vairāki paralēlvarianti. Vispirms, neskaidrs ir tas, vai īpašvārds rakstāms kā viena vienība, vai tomēr visus tā komponentus atdalot, jo plašsaziņas līdzekļos sastopama arī forma *Šarmelšeiha*. Šo jautājumu 2015. gada 9. novembrī portāla "Skaties.lv" rakstā "Šarmelšeiha vai Šarm eš Šeiha?" uzdots skaidrot Latviešu valodas aģentūrai. Tās pārstāve, kuras vārds gan netiek minēts, stāsta, ka, lai gan vēsturiskajos valodnieciskajos avotos lietots variants – *Šarm eš Šeiha*, šībrīža valodas situācijā pierastāks būtu koprakstījums. To viņa skaidro ar faktu, ka arī vietvārdi, kas sastāv no diviem vārdiem, piemēram, angļu valodas īpašvārdi, tiek "savilkti kopā".

"Norādījumos" minēts, ka "Arābu vairākkomponentu īpašvārdi atveidojami savruprakstījumā, ja koprakstījuma variantā blakus nonāk divi vienādi līdzskaņi, kuri atveidojumā jāaizstāj ar vienu līdzskani (tas bieži vērojams artikula asimilācijas gadījumā)." (Šīmane, Sīkstulis 1982, 48). Taču vērojams, ka formā *Šarmelšeiha* artikulam *el* nav rādīta asimilācija.

Biļetenā, skaidrojot arābu īpašvārdu savruprakstījumu, norādīts arī kāds piemērs, kam līdzīgs uzbūves princips ar analizēto Ēģiptes pilsētas nosaukumu – *Kafr eš Šeiha*. Šādi arī tiek ieteikts to rakstīt, par nepareizu atzīstot koprakstījumu *Kafrēšeiha*.

Pārskatot ģeogrāfiskā nosaukuma lietojumu interneta resursos, atklājas, ka pēdējos gados izplatītāka ir forma *Šarm eš Šeiha*, to vadošajos ziņu portālos sastopam stipri vien biežāk kā koprakstījumu *Šarmelšeiha*, kas savukārt medijos aktuālas pirms aptuveni pieciem gadiem.

Vērtējot vārda savruprakstījumu, dažkārt paralēlvarianti rodami pat vienā un tajā pašā avotā. Kā stāstīts „Norādījumos”, tajos gadījumos, kad arābu īpašvārds latviešu valodā

atveidojams tikai savruprakstījumā, tā atveidojumā atsevišķos komponentus (arī artikulu) ar defīsi nesavieno (sk. Šūmane, Sīkstulis 1982, 48). Tomēr, mūsdienās šādu atveidi var sastapt interneta avotos (lielākoties vietnēs, kas reklamē un apraksta tūrismu, kūrorta braucienus). Tur redzam formas *Šarm-el-Šeiha*, *Šarm eš-šeiha*, tāpat arī *Šarm El Šeiha* un *Šarm El-Šeiha*. Tāpat vienā avotā – *Šar el Šeihā*, *Šarmelšeihas* lidostā, kūrorts *Šarm-el-Šeiha*. Artikuls *el* palicis neasimilēts dažādos angļu valodas avotos, tas arī varētu būt par iemesu, kādēļ šāda rakstība ieviešas latviešu valodā. Tāpat redzam arī artikula dažādo pierakstu, lietojot lielos burtus, kas nav pareizi.

Bengāzī (arābu: بنغازي, *Bingāzī*) ir pilsēta Lībijā. Nekonsekvences ģeogrāfiskā nosaukuma atveidē rodama norādītā patskaņu kvantitatē.

Pagājušā gadsimta beigās sastādītajā arābu valodas "Norādījumu" biļetenā vietvārds ir iekļauts ģeogrāfisko nosaukumu sarakstā, tā latviskais atveidojums – *Bengāzī* ar transliterāciju *Ban Gāzī*, tāpat arī J. Sīkstulis rakstā „Arābu valodas garo patskaņu atveidošana latviešu valodā” vārdam lietojis garumzīmes (sk. Sīkstulis 1984, 56). Taču praksē garos patskaņus ne vienmēr redzam. Tā, piemēram, kādā padomju laika 70. gadu kartē lietota forma – *Bengazi*. Savukārt, pētot jaunākus, 21. gadsimta, karšu materiālus, lasām – *Bangāzī*. Šis avots atbilstoši oriģinālam vārdā norāda abus garos patskaņus – otrās zilbes garo *ā* un gala zilbes *ī*.

Arī interneta lietojumā tā rakstība nav bijusi vienota. Vēl 2012. gadā ziņu portāli vārdu atveidoja bez garumzīmēm – *Bengazi*. Tomēr, vārdam no jauna aktualizējoties pēdējo mēnešu laikā redzam tikai vienu tā pieraksta veidu – *Bengāzī*.

Tunisijas Republika (arābu: تونس , *Al-Džumhūrīja at-Tūnisīja*, *Tūnis*, dial. *Tūnus*); ***Tunisa*** (arābu: تونس, *Tūnis*) ir Tunisijas galvaspilsēta.

20. gadsimta pirmajā pusē E. Blese savā "Pareizrakstības vārdcā" (Blese 1939) vietvārdus tipiski tālaika īpašvārdu atveides praksei raksta kā *Tunisa* un *Tunisija*. Oriģināla garie patskaņi šeit nav atveidoti. Vietvārdu formas ar garo patskani *ū* vēlāk atbalsta arābu valodas "Norādījumu" biļetens, tur lasām *Tūnisa* un *Tūnisija*.

Pēc atveides noteikumiem, arābu valodā garais patskanis *ū* atveidojams divējādi – ar *ū* vai *o*. Šajā gadījumā abos vietvārdos arābu *ū* pozīcija atbilst nosacījumiem, kur tā izruna ir tuva latviešu *ū* skaņai, tādēļ tas mūsu valodā atveidojams ar garumzīmi. Tomēr praksē tas ievērots ne vienmēr. Pirms šo principu izstrādes kartēs tiek rakstīts *Tunisa*, *Tunisija*. Tāpat arī tagad lietojums neatbilst pareizas atveides prasībām, jo salīdzinoši neseni avoti īpašvārdus uzrāda ar īsu *i* otrajā zilbē. Tomēr, ir izveidojusies vienota lietojuma tradīcija, kas izslēdz

paralēlvariantus ar svārtīgu garuma norādi patskaņiem.

Apskatīto īpašvārdu lietojuma paradumi internetā liecina, ka vienotas rakstības problemātika skatāma ir ne tikai patskaņu kvantitatē. Atsevišķos avotos konkrētās valsts nosaukumā patskanis *i* pārtapis par *e*, veidojot formu *Tunesija*. Šāda atveide ganparādās reti, galvenokārt komentāru sadaļās zem raksta vai mazāk zināmās interneta vietnēs.

Sīnāja pussala (arābu: شبه جزيرة سيناء, *šibh džazīrat Sīnā'*) ir pussala, kas atrodas Ēģiptes ziemeļaustrumu daļā. Līdz ar traģiskajiem notikumiem 2015. gada nogalē Latvijas medijos augusi ģeogrāfiskā nosaukuma aktualitāte.

Pēc noteikumiem, neatkarīgi no izrunas, arābu *ī* latviešu valodā parasti atveidojams ar garo patskani *ī* (sk. Šūmane, Sīkstulis 1982, 36). Īpašvārda *Sīnāja* latviskotajā variantā, atbilstoši oriģinālformai, redzam divus garos patskaņus. Šādu atveidi pagājušā gadsimta beigās iesaka arābu valodas īpašvārdu "Norādījumi" un šādā formā to lieto arī J. Sīkstulis (Sīkstulis 1982) krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi" publicētajā rakstā, kas šķetina arābu īpašvārdu garo patskaņu atveidošanu latviešu valodā.

Mūsdienās populārie interneta resursi ieviesuši izmaiņas patskaņu kvantitatē. Tur paralēli lietota forma *Sinaja pussala*. Redzam nepilnības atveides procesā. Pirmās un otrās zilbes garie patskaņi pārtapuši par īsiem. Tas, iespējams, noticis krievu valodas kā starpniekvalodas iespaidā, iegūstot informāciju no Krievijas medijiem par attiecīgajiem notikumiem reģionā, tādējādi pārņemot arī īpašvārda atveidoto formu, nevis veicot atveidi no oriģinālformas transliterācijas.

Alžīra (arābu: الجزائر, *Al-Džazāir*) ir Alžīrijas galvaspilsēta. Arābu valodas "Norādījumos" vietvārda dotā transkripcija ir *Al-Džazāir*. Redzams, ka no šī varianta ir labi nolasāmas arābu garo patskaņu pozīcijas. Taču blakus rādīts arī agrāk izmantotais variants *Alger*, kas ir franču valodas transkripcija. Šī starpniekvalodas veidotā transkripcija latviešu valodas atveidē izmantota vēl pirms noteikumu izstrādes arābu valodai. Tas, iespējams, arī ir iemesls, kādēļ kļūdainā forma *Alžira*, kur otrās zilbes garais patskanis *i* atveidē zaudējis garumzīmi, izplatījusies pagājušā gadsimta avotos. Tādu rakstību lieto gan gadsimta pirmajā pusē (E. Blese "Pareizrakstības vārdnīca", 1939), gan vēlāk 20. gadsimta 70. gados.

Par ģeogrāfiskā nosaukuma formu *Alžira* lietojumu aizrāda arī M. Šūmane savā recenzijā par 1978. gadā iznākušo "Pasaules zemes un tautas. Ģeogrāfijas vārdnīcu", norādot, ka tas ir nepareizs atveides variants, kas radies starpniekvalodas ietekmē, konkrēti to, ka vārdam izmantota franču transkripcija. Neatbilstoši izvēlēts rakstības variants nesniedz patieso informāciju par patskaņu kvantitāti oriģinālformā.

Mūsdienu drukātajos avotos, tai skaitā karšu materiālos, piemēram, izdevumā "Jaunais pasaules ģeogrāfiskais atlants" vārds atguvis garumzīmes. Tāpat arī interneta vietnēs latviešu valodā aktīvi izmanto tikai vienu variantu – *Alžīra*.

3.2. *Sengrieķu cilmes īpašvārdi*

Latviešu valodas praksē sastopama virkne īpašvārdu, kas nākuši no antīkās kultūras un, kuru rakstībā rodas nekonsekvences. Problēmu risināšanai jau visai agri, 19. gadsimta vidū, pievēršas pirmie valodas teorētiķi J. Alunāns, vēlāk arī J. Endzelīns un citi. 1922. gadā E. Felsbergs izstrādā arī atsevišķu izdevumu "Grieķu īpašvārdu pareizrakstīna latviešu valodā", tāpat daudz šajā ziņā devis klasisko valodu speciālists Pēteris Ķiķauka. Tas saistāms ar to nozīmi kristīgo tekstu tradīcijā. Šajā kontekstā jāmin 2006. iznākušo Ilmāra Hirša "Jaunās derības grieķu-latviešu valodas vārdnīca". Jaunizdevums ir arī Ilzes Rūmnieces "Grieķu personvārdu atveide latviešu valodā: jaungrieķu valoda" (Rūmniece 2015). Dažiem grieķu vārdiem pievēršas arī P. Kušķis, dažādu valodas jautājumus apkopojot grāmatā "Mūsu valoda". Te skaidrots, piemēram, vai „Latviski Feidijs skan labāk nekā Fidijs”, kā pareizāk latviski rakstīt – *Klitemnestra* vai *Klitaimnēstra* u. c. Nenoliedzami nozīmīgi šīs cilmes īpašvārdu atveides kopšanā bijuši arī pagājušā gadsimtā izdotie sengrieķu īpašvārdu "Norādījumu" biļetens un vairākkārtēji sentieni skaidrot atveidi rakstu krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi" laidienos.

Autores bakalaura darba "Garumzīmju lietojums cittautu īpašvārdu atveidē" 2.1. nodaļā tuvāk skatīti vairāki šīs grupas vārdi. Tomēr antīkās kultūras mantojums ir liels, tādēļ sarakstu iespējams papildināt. Turpmāk pievērsīsimies vēl citiem sengrieķu cilmes īpašvārdiem, kam svārstīgs lietojums ne tikai patskaņā kvantitatē.

Plūtarhs (sengrieķu: Πλούταρχος, *Plūtarchos*) 45. g. pēc Kr. – 120. pēc Kr., grieķu cilmes romiešu vēsturnieks un rakstnieks.

Vārda rakstībā uzmanība jāvērs patskaņā *ū* atveidei. Mūsdienu lietojumā stabils ir variants *Plūtarhs*, šādu atveidi redzam gan drukātajos avotos, gan internetā. Arī sengrieķu īpašvārdiem sastādītie "Norādījumi" pagājušā gadsimta 70. gadu vidū šo formu iesaka kā pareizāko, bet praksē to ievēro ne vienmēr. Neilgi pēc norādījumu publicēšanas, 1978. gadā, iznāk grāmata "Hellāda no Perikla līdz Aleksandram", bet gara patskaņa personvārda atveidē nav. Darbs ir tulkojums no sengrieķu valdas, tāpēc pilnībā par starpniekvalodas ietekmi runāt

nevar, vairāk gan par individuāliem pieņēmumiem atveidē. Savukārt 20. gadsimta sākumā, vēl vecās ortogrāfijas iespaidā personvārda rakstība bijusi *Plutarchs* ar *ch* mūsdienu *h* vietā. Arī garumzīme virs pirmās zilbes patskaņa *ū* nav lietota.

Origens (sengrieķu: Ὠριγένης, *Ōrigénēs*) 185. g. pēc Kr. - 254. pēc Kr., teologs, grieķu valodā apcerējis un skaidrojis kristiešu svētos rakstus.

Sengrieķu cilmes īpašvārdu "Norādījumos" dota forma *Origens*. Šis rakstības princips ievērots praksē vairākās grāmatās, arī salīdzinoši nesenās. Piemēram, 2002. gada izdevuma – Z. Andersones grāmatā "Kulturoloģija" 2. daļā lasām par *Origenu*.

Tomēr vārdam nav viennozīmīga lietojuma interneta vidē, kur sastopam pamīšus gan formu *Origēns* ar garu patskani trešajā zilbē, gan *Origens*, kur visi patskaņi ir īsi. Kā redzams, garumzīmes lietojums īpašvārda latviskotajā variantā parādījies pozīcijā, kur sengrieķu oriģinālrakstībā tas ir tikai uzsvērts.

Dēmetra (sengrieķu: Δημήτηρ *Dē'mētēr*) ir tēls sengrieķu mitoloģijā, auglības un zemkopības dieviete.

Personvārda pierakstā, jau kopš tas parādījies pirmo latviešu valodnieku teorētiskajos apcerējumos, vērojams svārstīgums patskaņu kvantitātes norādē. Oriģinālformas transkripcijā gari atzīmēti visi esošie patskaņi. 1917. gadā Kr. Freibegs-Brīvkalns savā apcerējumā „Par svešvārdu atvasēšanu un lietošanu un svešvalodu īpašvārdu fonētisko rakstību un pareizo izrunu latviešu valodā” lieto formu *Demetrija*, kur turklāt atveide veikta bez garumzīmēm, kā arī vārdam ieviesusies izskaņa *-ija*.

20. gadsimta otrajā pusē nekonsekvences vērojamas vairākos avotos. Nelielu izbrīnu rada fakts, ka divas dažādas atveides formas atrodamas vienas un tās pašas izdevniecības izdotajās divās grāmatās, turklāt ar visai nelielu laika starpību. Un abām kā tulkotājs no grieķu valodas norādīts G. Lukstiņš. Šajās grāmatās ar kopējo nosaukumu "Teiksmainā senatne", izdotas 1969. un 1970. gadā, atrodamas šādas formas – attiecīgi *Dēmetra* un *Dēmētra*. Te pat grūti spriest par kādu starpniekvalodas ietekmi, drīzāk tā ir nevērība, atveidē izmantojot individuāl pieņēmumu. Tomēr jāņem arī vērā, ka grāmatas iznāk, pirms atveides principus ir izstrādājis Ā. Feldhūns, lai gan sengrieķu cilmes īpašvārdu atveides jautājumus tolaik jau skata T. Porīte, tāpat arī Ā. Feldhūns „Latviešu valodas kultūras jautājumos”.

Nespēja konsekventi ieturēt vienotu rakstību turpinās arī citos padomju laika izdevumos. Kopumā šajā periodā konstatējam trīs formu lietojumu – *Dēmētra*, *Dēmetra* un *Demetra*. „Evangēlistu stāsti”, 1982. gads un „Zelta aunāda”, kas izdota 1985. gadā, abās

redzam formu *Dēmetra*, izdevumi ir tulkojumi no poļu un krievu valodas. Arī sengrieķu „Norādījumos” lietotā forma ir *Dēmetra*.

Mūsdienu drukātie, tāpat arī interneta avoti visai konsekventi uzrāda atveides variantu – *Dēmetra* ar garu patskani ē pirmajā zilbē.

Aristofans (sengrieķu: Αριστοφάνης, Aristo'phanēs) 448. g. pr. Kr. – 386. pr. Kr., sengrieķu dramaturgs.

20. gadsimta sākumā personvārdam vērojam formu, kas arī mūsdienās aktuāla un visvairāk lietota – *Aristofans*. To 1922. gadā, sekojot oriģinālrakstībai, lieto E. Felsbergs. Tāpat arī vēlāk, izstrādājot atveides noteikumus sengrieķu cilmes īpašvārdiem, to sastādītājs Ā. Feldhūns personvārdu iekļauj formā, kur visi patskaņi norādīti kā īsi.

Sākoties jaunam gadsimtam, mainās arī šā vārda pieraksts. Izdotajā literatūrā lasāma arī forma *Aristofāns*, ar gaumzīmi virs pēdējā patskaņa *a*. Šo paralēlvariantu rodam arī virtuālajā vidē.

Nemot vērā, ka izplatītākā lietojuma tradīcija mūsdienās saskan ar to formu, kas atbilst un ir maksimāli tuva oriģinālam, pavisam nevēlams ir otra varianta turpmāks lietojums latviešu valodā. Piemēram, 2008. gada izdevumā "100 ievērojamākie ģēniji", kur *Aristofans* norādīts kā *Aristofāns*.

Interesanti pavērot kā šo īpašvārdu lieto studentu aprindās. Lūk, divu studiju darbu – bakalaura darba un maģistra darba virsraksti, ko uzrāda interneta meklētājs: „Cildenais Aristofana komēdijās” (2009) un “Politiskā kritika Aristofāna komēdijās” (2015).

Dēmokrits (sengrieķu: Δημόκριτος, *Dē'mokritos*) 460. g. pr. Kr. – 370. g. pr. Kr., sengrieķu filozofs.

Šim personvārdam latviešu valodas praksē divi paralēlvarianti. Sengrieķu valodas īpašvārdu „Norādījumi” paredz lietojumu ar garu pirmās zilbes patskani ē – *Dēmokrits*. Bet vairākos literatūras avotos pagājušā gadsimta beigās vārdā redzam citādu patskaņa kvantitāti – *Demokrīts*, un šī forma neatbilst pareizas atveides principiem.

Tas pats arī mūsdienās, kur interneta resursos vienlīdz lietoti abi varianti. Nav saprotams, kādēļ tik krasi mainīts garumzīmes novietojums, saīsinot pirmās zilbes patskani *e*, turklāt vēl pagarinot gala zilbē patskani *i*.

Pireja (sengrieķu: Πειραιάς, *Peirai'eus*) ir pilsēta Grieķijā. Jau senāk tapušajā darbā – "Daži latviešu valodas jautājumi" – latviešu valodnieks Fricis Garais kritiski apcerējis vairāku ar grieķu īpašvārdu atveidi saistāmas problēmas. Tajā viņš uzdod arī jautājumu – "Peiraja vai

Pīrējs?". Ja atbildi sniedzam šodien, tad būtu jāraksta *Peiraja*. Taču, 20. gadsimta 30. gados latviešu valodnieks piedāvāja vēl citus rakstības variantus. "Ja gribam atdarināt klasiskā laikmeta izrunu, dabūjam formu "Peiraieis", bet tā kā zemju un salu nosaukumi latviešu valodā ir sieviešu kārtas, tad nominatīvs skanēs "Peiraieja"." (Garais 1930, 22). Autors arī norāda, ka "Izrunas ērtības dēļ mēs šo vārdu varam saīsināt un rakstīt "Peiraja" (..)" (Garais, 1930, 33).

Sengrieķu īpašvārdiem sastādītajos "Norādījumos" ģeogrāfiskais nosaukums iekļauts ar rakstību *Pīreja*, norādot uz Atēnu ostas nosaukumu. Šeit redzam citu patskaņu kvantitāti pirmās zilbes patskanim *ī*, bet citādi vienādu lietojumu ar mūsdienām.

Sengrieķu valodā ir neliela grupa vārdu, kam pieļaujami paralēlvarianti. Šādiem vārdiem latviskie atdarinājumi ieviesušies, pamatā ņemot grieķu īpašvārdu latinizētos pārveidojumus. "Latviešu valodā šīs formas nostiprinājušās starpniekvalodu (krievu un vācu) ietekmē" (Feldhūns, 1974, 3).

Piemēram, *Eshils* jeb *Aishils* (sengrieķu: Αἰσχύλος, *Ais'chylos*) 525. g. pr. Kr. – 456. pr. Kr., sengrieķu dramaturgs, kam mūsdienās, skatot arī interneta resursus, radusies vēlviens paralēlforma *Ēshils*, kas gan nav korekta. Šajā gadījumā, *Eshils* ir latinizētā forma, savukārt *Aishils* oriģinālam tuvinātā. Un, paļaujoties uz sengrieķu "Norādījumos" teiktā, abas vienlīdz pareizas. Mūsdienu literatūras avotos visai stabili tiek lietota forma *Eshils*, pamazām atradinoties no iepriekš minētā paralēlvarianta. Tikai dažkārt līdzās minētas abas formas, tas darīts 2007. gada izdevumā "100 ievērojamākie rakstnieki". To, ka mūsu valodas laukā vēl aizvien pastāv abi atveides varianti, rāda arī daudzie virtuālajā vidē sastopamie avoti, kur personvārdu parasti min formā *Aishils*, lietojot to vienu pašu vai norādot kopā ar paralēlvariantu *Eshils*.

Pieļaujamas arī paralēlformas personvārdam *Oidips* vai *Edips* (sengrieķu: Οἰδίπους, *Oi'dipos* vai *Oi'dipūs*), kas ir tēls sengrieķu mitoloģijā. Abi varianti minēti arī sengrieķu īpašvārdu "Norādījumu" biļetenā. Neviendabīgs rakstījums latviešu valodā pastāvējis jau 20. gadsimta sākumā. 1922. gadā E. Felsbergs darbā "Grieķu īpašvārdu pareizrakstība latviešu valodā" latviskotu min tikai formu *Oidips*, taču sengrieķu dramaturga Sofokla traģēdija, kas 1925. gadā latviski tulkota un izdota Anša Gulbja apgādā, saukta "Ķēniņš Edips". Mūsdienās, vēl joprojām sastopamas abas formas. 2004. gada "Mitoloģijas vārdnīcā" un 2006. gada "Lielajā mitoloģijas enciklopēdijā" tiek lietota forma *Oidips*. Tomēr interneta vidē, izņemot dažus atsevišķus avotus, stabilāk lietojumā ieviesusies tradicionālā forma ar patskaņu *e* lietojumu sengrieķu burtkopas *oi* vietā.

Citādi ir ar sengrieķu cilmes personvārdu *Ēsops* jeb *Aisops* (sengrieķu: Αἴσωπος,

Aisōpos), iespējams, 6. gs. pr. Kr., kas bijis sengrieķu fabulists un ir šī žanra aizsācējs. Ņemot vērā latinizētās formas *Ēsops* izplatību, paralēlvariants *Aisops* uzskatāms par nevēlamu, lai gan tuvāks oriģinālformai sengrieķu valodā. Tas pats atzīts arī sengrieķu valodas "Norādījumos" (sk. Feldhūns 1974, 3), iekļaujot vārdu starp tiem sengrieķu cilmes īpašvārdiem, kam saglabājams tradicionālais atdarinājums ar *ē*. Mūsdienās, kad personvārda rakstībā grieķu divskani *ai* nomainījis viens garais patskanis *ē*, šim variantam tik un tā vērojams mainīgums līdzskaņu atveidē. Tagad, vismaz interneta vidē, lietota tikai forma *Ēzops*, kur burtu *s* nomainījis līdzskanis *z*. Tādu pat formu varam atrast arī vecākos avotos, piemēram 1978. gadā, tātad jau pēc "Norādījumu" biļetena iznākšanas, apgāds "Zinātne" izdod "Ēzopa fabulas". Tomēr, 1978. gadā izdotajā stāstā "Spartaks" šis sengrieķu vārds tiek minēts kā *Ezops*, kur garumzīmi virs sākuma patskaņa neredzam. Grāmata ir tulkojums no itāļu valodas. Kādā 2000. gada izdevumā "Kultūras vēsture vārdos, jēdzienos un nosaukumos" izmantotais atveides variants ir *Ēzops*.

Personvārdam *Enejs* jeb *Ainejs* (sengrieķu: Αἰνεῖας, *Ai'neiās*, latīņu: *Aeneas*), tēls grieķu un romiešu mitoloģijā, latviešu valodas praksē vērojams divu formu lietojums. Gan mūsdienu avotos (teiksim, 2006. gada "Lielā mitoloģijas enciklopēdija"), gan senākos, piemēram, 1974. gada "Norādījumos" sengrieķu valodai, kur līdzās minētas tiek abas formas. Biļetena izstrādātājs Ā. Feldhūns pieļauj abu formu izmantošanu praksē, tomēr arī nodala to lietojumu, skaidrojot, ka „Tulkojumos no sengrieķu valodas ieteicams lietot formu *Ainejs*, kamēr romiešu literatūras pieminētos priekšroku varētu dot formai *Enejs*.” (Feldhūns 1974, 12). Šādi paralēlvarianti vairs nepastāv interneta lietojumā, tomēr tur dažreiz lasām *Enejs* ar garo *ē*, resp., *Ēnejs*, kas ir attālināta no grieķu oriģināla.

Rakstām *Egejas jūra* vai *Aigeja jūra*? (grieķu: Αἰγαίο Πέλαγος, *Aigaío Pélagos*, 'Arhipelāgs'). Pēc jaunākajiem avotiem internetā pārliecinoši var teikt, ka ģeogrāfiskais nosaukums rakstāms tikai kā *Egejas jūra* ar patskani *e* un nekad vairs ar divskani *ai* vārda sākumā. Palūkojoties uz atveides varintiem citās valodās, radzam, ka, piemēram, angļu formā lietots *a* – *The Aegean Sea*, savukārt, krievu valodā *e* – *Эгейское море*. Lielāka neskaidrība ģeogrāfiskā nosaukuma rakstībā ir drukātajos avotos, gan mūsdienās, gan pagājušā gadsimta laikā. Profesors Pēteris Ķikauka 20. gadsimta pirmajā pusē izdod darbu "Piezīmes par dažiem latviešu valodas labojumiem", kur runā arī par šī vārda rakstību. Virsrakstā viņš min divus nosaukums – "Aigeja jūra" un "Aigeja kultūra". Un tālāk raksta: "Pie augšā minētās formas es neapstātos, ja to nebūtu sankcionējis valodnieks ar Latvijā pazīstamu vārdu (...)" (Ķikauka 1937, 67). Tālāk P. Ķikauka norāda uz J. Endzelīnu un viņa 1936. gadā izstrādāto "Latviešu pareizrakstības vārdnīcu". Bet pats skaidro "Grieķi nekādas Aigeja jūras nepazīna un nekad nav bijis arī Aigejas kultūras. Bija gan grieķiem teika par ķēniņu Aigeju, kas esot ielēcis jūrā,

no kam tā arī dabūjusi savu nosaukumu." (Ķiķauka 1937, 67). Un noliedz, ka no šīs formas būtu jāietekmējas: "(..) tā ir naiva tautas etimoloģija, kuru pieņemt vismazāk pieder zinātniekiem.". P. Ķiķauka pamato arī to, ka jūras nosaukumam ar Aigeju nav nekāda tieša sakara un min arī šā toponīma pareizo atveidi: "Latviski šī jūra tā tad īsteni būtu saucama par Aigu jūru, bet tā kā šāds nosaukums ir neparasts un svešs, tad labāk ņemt par pamatu grieķu adjektīva formu un to latviskot par Aigajas jūru (pēc analogijas ar formām "Adrijas jūra", "Kaspijas jūra" un tml.)." (Ķiķauka, 1937, 67). Šie P. Ķiķaukas skaidrojumi tālākā valodas lietojumā netiek ņemti vērā. 1939. gadā E. Blese "Pareizrakstības vārdnīcā" min formas *Aigeja jūra* jeb *Aigajas jūra*. Padomju perioda karšu materiāls uzrāda jūras nosaukumu *Egeja*. Sengrieķu "Norādījumos" minēts vārds *Aigejs* (*Ai'geus*). 21. gadsimtā redzam avotus, kur lietota forma *Aigejs*. Bet "Jaunais pasaules ģeogrāfijas atlains" rāda nosaukumu *Egejas jūra*.

3.3. Angļu īpašvārdi

Mūsdienās izklaides sfēras, kultūras un mākslas pārstāvju vārdi latviešu valodā izplatījušies dažādos pierakstos. Arī pasaules kultūrā zināmiem vārdiem šobrīd sastopams paralēlformu lietojums. Liela daļa no tiem ir angļu cilmes. Piemēram, kurš gan nezina populārās Dž. K. Roulingas grāmatas „Harijs Poters” tēlus. Tā ekranizējumos galvenā varoņa atveidotājs ir **Daniels Radklifs** (angļu: *Daniel Radcliffe*), vai varbūt tomēr *Daniels Redklifs*, vai *Denjels Redklifs*? Šādi, dažādi, atveides varianti „klejo” pa mūsu valodas telpu, bet skaidrības vārdu lietojumā vēl arvien nav. Pārmaiņas redzam gan angļu vārda, gan uzvārda rakstībā. Lai uzzinātu, kā labāk atvieidot, jāskata valodnieces Antonija Ahero 1961. gadā izstrādātie angļu valodas īpašvārdu "Norādījumi". Tajā, konkrētā personvārda uzvārds iekļauts formā *Redklifs*, tātad, balstoties uz šo informācijas avotu nosakām, ka iepriekšminētais variants *Radklifs* ar patskani *a* nav pareizs un tā turpmāks lietojums praksē nav vēlams. Angļu valodas oriģinālizrunas atspoguļojumā [ˈrædklif] skaņa *æ* ir burtu *a* un *e* savienojums, ko mūsu valodā īpašvārdos atveido kā patskani *e*. Skatīsim tālāk arī vārda lietojumu. Tas ir visai populārs un labi zināms angļu vārds, tomēr šajā gadījumā arī tam ir paralēlformas. Skatot angļu valodas formu *Daniel* un tās izrunas grafisko atvedi [ˈdænjəl], pareiza ir tikai viena – *Danjels* ar līdzskani *j* saknes zilbē.

Līdzīga situācija ir arī ar citu šī paša "Harija Potera" filmu varoni. Vienu no galvenajām lomām attēlo angļu aktieris **Rūperts Grints** (angļu: *Rupert Grint*), kuru latviešu valodas praksē citreiz dēvē arī par *Rupertu Grintu*, kur vārdā *Ruperts* nav garā patskaņa *u* pirmajā

zīlbe. Kā tad ir pareizi? Vārda nav 1961. gadā izstrādātajos "Norādījumos", taču to personvārdu sarakstā atrodam "Norādījumu" papildinātā jaunizdevumā – 2006. gada "Angļu īpašvārdu atveide latviešu valodā" (Ahero 2006). Angliskā vārda izruna attēlota šādi [ˈru:pət], savukārt latviskā izruna – kā *Rūperts*. Te skaidri redzam garumzīmes lietojumu un, balstoties uz šo avotu, nosakām, ka pareizais personvārda atveides variants ir *Rūperts Grints*.

Patskaņu kvalitāte mainīga angļu mūziķa *Eda Štrana* (angļu: *Ed Sheeran*) jeb *Eda Šīrena* vārdā. Tā kā vārda *Eds* uzbūve pavisam vienkārša, nekonekventa lietojuma tajā nav. Grūtības latviešu valodas lietotājiem sagādā uzvārda *Šīrens* – *Šīrans* atveide. Plašsaziņas līdzekļos pamīšus lieto abus vairantus. Skatot Antonijas Ahero izstrādātos atveides noteikumus, tāpat arī viņas 2006. gadā sastādīto noteikumu atjaunoto variantu, analizētā forma netiek konstatēta. Šim uzvārdam līdzīgus rodam citus īpašvārdus, kur tādas pašas skaņas, kas skatītajā personvārdā atveidotas nekonekventi, proti, angļu *Rowland* ar fonētisko rakstījumu [ˈrəʊlənd] un latvisko skanējumu *Roulends*, arī *Pullman* [ˈpʊlmən] *Pullmens*. No šī iegūstam, ka arī pazīstamā mūziķa latviskotā vārda otrajā zīlbe jābūt patskanim *e*, nevis *a*, kā tas redzams angļu rakstībā – *Sheeran*.

Pārskatot dažādus materiālus, paliek neskaidrs, vai pasaulslavenās britu aktrises *Odrijas Hepbērnas* (angļu: *Audrey Hepburn*) vārds patiešām rakstām šādi. Aktrises uzvārda atveidi latviešu valodā iespējams redzēt arī kā *Hepberna*, bez garā patskaņa. Ieskatoties noteikumos par angļu īpašvārdu atveidi, personvārdu sarakstā redzam variantu *Hepbērna*, tam blakus dots otrs arī iespējamais atveidojums *Hepburna* un angļu skaņu izrunas attēlojums – [ˈhebɜ:n, -bən]. Redzam, ka nekļūdīsimies, lietojot garumzīmi virs saknes zīlbes patskaņa *e*. Otra forma latviešu valodas rakstos nav izplatīta, tādēļ to labāk atstāt tikai zināšanai un praksē neievieš.

19. gadsimta angļu rakstnieces *Emīlijas Brontē* (angļu: *Emily Jane Brontë*) vārda rakstībā jārunā par vārda *Emīlija* svārtībām patskaņa kvantitātes norādē, tāpat arī par nekorektu uzvārda atveidi. Angļu valodas vārds *Emīlija* latviešu valodā jāatveido ar īsiem patskaņiem resp., *Emīlija* [ˈemili], taču arī skaidrojumos norādīta forma *Emīlija* ar garu pirmo *i* vārdā. Jo redzam piemēram, *Cecily* [ˈsisili] *Sesīlija*. Lai gan šī raktības tradīcija nesaskan ar instrukciju, tā saglabājama, lai valodā turētos pie viena atveides varianta. Kas attiecas uz īru izcelsmes uzvārda rakstību, to gan angļu īpašvārdu "Norādījumi" iesaka lietot formā *Bronti*, ņemot vērā uzvārda izrunas attēlojumu [ˈbranti], taču šī forma nesaskan ar to, kas jau iesakņojusies latviešu valodas praksē – *Brontē*. Līdz ar to rakstības variants *Brontē* uzskatāms uzskatāms par lietojuma tradīciju, tādēļ pieļaujamas atkāpes no normām. Uzvārda pareizrakstība skaidrota arī rakstu krājuma „Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi” 9. numurā, kur minētas, ka „Šis uzvārda variants vairāk atbilst uzvārda rakstībai oriģinālvalodā *Brontë*, nevis izrunai.” (Kalnača 2014, 180).

Sporta ziņās dzirdam par ASV notiekošo *Čarlstonas* turnīru tenisā. Ģeogrāfiskā nosaukuma lietojums presē un virtuālajā vidē atšķiras. Redzam, ka presē lietota arī forma ar garu *ā* pirmajā zīlē, piemēram, par *Čarlstonas* turnīru raksta iknedēļas laikraksts „Kas Jauns Avīze”, šī gada 13. aprīļa numurā. Arī interneta vidē vietvārds sastopams abējādi, gan ar īsu pirmo patskani *a*, gan ar garumzīmes lietojumu virs tā. Pilsētas nosaukums minēts Amerikas Savienoto Valstu ģeogrāfisko nosaukumu atveides „Norādījumos”. Angliski rakstām *Charleston* [ˈtʃɑːlstən], bet latviski jāizrunā kā *Čarlstona*, bez garuma norādes. Kā redzams šajā un iepriekšējos piemēros, angļu garo patskaņu atdarināšanā latviešu valodā ir lielas svārstības, tāpēc šīs parādības normēšana ir visai problemātiska, norāda A. Ahero. Viņa skaidro, ka angļu garos patskaņus latviešu valodā parasts atdarināt ar īsa patskaņa un balsīgā līdzskaņa *r* savienojumu ([a:] ortogrāfiski *ar*, [ə] ortogrāfiski *er*, *ear*, *ir*, *ur*, *or* u. c., [ɔ:] ortogrāfiski *or*, *ore*, *oar*, *oor*, *our*, *ar*, u. c.) tajos gadījumos, kad šāds salikums mūsu valodā veido tautosillabiskus savienojumus, proti, abas skaņas – patskanis un līdzskanis *r* ir nevis katrs savā, bet gan vienā un tajā pašā zīlē (sk. Ahero 1962, 6–7). "Norādījumu" autore vērtējot šīs cilmes īpašvārdu atveides situāciju, min, ka šī tendence vērojama galvenokārt angļu īpašvārdu oficiālajā lietojumā, bet daiļliteratūras tulkojumos lielā mērā notiekot atkāpšanās no šādas garu patskaņu norādes, it sevišķi, ja angļu īpašvārds ir angliskas cilmes (sk. Ahero 1962, 6–7).

3.4. Franču īpašvārdi

Autores bakalaura darba "Garumzīmju lietojums cittautu īpašvārdos" nodaļā 2.3. veikts ieskaits spāņu valodas īpašvārdu atveides praksē. Šoreiz plašāk vērtēti citas romāņu valodas īpašvārdi. Franču valodā, līdzīgi kā arābu, ir nosaukamas vairākas spilgtas ar politiku saistītas personas, kuru vārdi mūsdienās arvien parādās presē. Un, tāpat kā politikā, arī pasaules kultūrvēsturē ierakstīts daudz izcilu personību no franču tautas vidus. Izmantojot preses izdevumus, kā arī interneta materiālus, veikta neliela izpēte.

Lielu masu mediju uzmanību pēdējos gados izpelnījusies franču politiķe **Marina Lepēna** (franču: *Marine Le Pen*). Neprecizitātes latviskotajā personvārda variantā ir uzvārda rakstībā. Oriģinālrakstībā franču valodā uzvārds sastāv no diviem komponentiem – artikula *la* un pamatkomponenta *Pen*. Tā kā franču valodas īpašvārdu „Norādījumu” biļetenā uzvārds šādā salikumā nav iekļauts, pēc analogijas principa skatām līdzīgu franču izcelsmes vārdu, kā sastāvā ir nepieciešamās skaņas, lai rādītu arī analizētā vārda pareizo skanējumu un atveidi.

Tātad franču uzvārds *Urban – Irbāns, Breton – Bretons* ar [..ō..], tātad arī *Le Pen – Lēpēna*. Turklāt "No franču valodas atdarinātajos īpašvārdos latviešu valodā gari patskaņi lietojami nelokāmu īpašvārdu beigās un lokāmajos īpašvārdos dažreiz *l, m, n, r, z, ž* priekšā." (Ceplītis, 1963, 10). Svarīgi arī tas, ka patskanis *e* šeit atrodas uzsvērtā zilbē, kas ir viens no nosacījumiem, lai latviešu valodā to atveidotu kā *ē*. Šis likums atbilst analizētajām piemēram, tādēļ garumzīme te patiešām nepieciešama. Taču ne visur lietots šāds vienots atveides variants. Dažkārt interneta resursi uzrāda uzvārda lietojumu bez garumzīmes saknes zilbē – *Lepena*. Arī laikrakstā "Diena" šo franču uzvārdu pastāvīgi atveido tikai ar īsu *e*, tāpat tas ir viņu interneta mājaslapā "Diena.lv", lai gan latviešu valodas praksē šobrīd jau diezgan stabila ir otra lietojuma forma – *Lepēna*.

Tāpat kā politikā arī pasaules kultūrvēsturē ierakstīti daudz izcilu personību no franču tautas vidus. Komponista **Kamila Sensānsa** uzvārda pierakstā paralēli lietoti tiek divi varianti: *Sensānss* un *Sen-Sanss* (franču: *Camille Saint-Saëns*). Biežāk komponista uzvārds parādās formā *Sensānss*, dažreiz uzvārdu dalot komponentos ar defisi, veidojot formu *Sen-Sanss*, kā tas darīts arī oriģināla pierakstā. Šādā gadījumā patskanis *a* netiek pagarināts. Jāatzīmē, ka franču valodas īpašvārdu "Norādījumi", kuri izdoti pagājušā gadsimta vidū šī uzvārda rakstību iesaka kā *Sen-Sanss*, tātad bez garumzīmes un ar defisi. Uzvārds skatīts arī jaunākā avotā, par to ziņots vienā no valsts aģentūras "Latviešu valodas aģentūra" rakstu krājumā "Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi". Tur komponista uzvārdam rekomendē citu lietojumu: "Ilgu laiku bijām pieraduši pie franču komponista uzvārda rakstības Šarls Kamils Sen-Sanss. Taču atbilstoši jaunākajiem atveides noteikumiem (Franču īpašvārdu atveide latviešu valodā. Rīga: Zinātne, 2004, 159. lpp.) un franču valodas speciālistu ieteikumiem franču uzvārds Saint-Saëns latviskojams kā Sensānss." (Kalnača 2014, 180).

Fanču rakstnieks **Gistavs Flobērs** (franču: *Gustave Flaubert*) latviešu valodas praksē iemantojis vēl vienu atveides variantu. Tā priekšvārds *Gistavs* tiek minētas arī kā *Gustavs*. Tas vērojams gan interneta vidē, gan drukātajā literatūrā. 1957. gada izdevumā "Salambo" tā autors tiek ierakstīts kā *Gustavs Flobērs*. Mūsdienu interneta laikmetā literatūra pieejama arī elektroniski, tur rodami vairāki šādā formātā piedāvāti rakstnieka darbi, viņa vārdu norādot ar patskani *u* pirmajā zilbē. Taču tā nav pareizākā izvēle, skatoties uz oriģinālrakstības skaņu atveidi. Pēc atveides noteikumiem franču *u* [y] skaņu mēs aizstājam ar *i*, kas ir tuvākā atbilde izrunai. Franču valodas īpašvārdu "Norādījumos" personvārdu sarakstā iekļautas abas formas, bet lietošanā vairāk iesaka formu *Gistavs*. Atzīstot, ka variants *Gustavs* neatbilst vispārējiem franču īpašvārdu atdarināšanas noteikumiem, kas izstrādāti valodas praksē un atspoguļoti konkrētajā biļetenā.

Mišels de Montēns (franču: *Michel de Montaigne*) bijis 16. gadsimta franču

rakstnieks. Pēc pareizas atveides principiem, personvārdam lietojam tikai iepriekš minēto formu ar īsu patskani *e* uzvārdā, to nosaka arī franču valodas īpašvārdu biļenens (Ceplītis 1963). Šādi vērtējot, nav iemesla uzvārdā lietot garumzīmi. Taču, lietojuma tradīcija paredz ko citu. Valodas praksē ieviesusies arī forma, kur patskanis pagarināts, tātad *Mišels de Montēns*.

Gijs de Mopasāns (franču: *Guy de Maupassan*) ir saīsinājums no franču rakstnieka pilnā vārda formas – *Anrī Renē Albērs Gijs de Mopasāns* (franču: *Henri René Albert Guy de Maupassant*). Taču praksē konstatēts arī variants *Gijs de Mopasans*, bez patskaņa pagarinājuma uzvārda izskaņā. Šādos gadījumos, kad pastāv neregulāras formas vienam personvārdam, ieteicams atveidojamo vārdu pēc iespējas tuvināt franču izrunai, kas turklāt balstās uz vispārpieņemtajām pamatnostādēm ciktatu īpašvārdu atveidē latviešu valodā (sk. Ceplītis 1963, 4). Zināmā mērā šo aspektu (patskaņu kvantitātes atveidošanu) ir iespējams normēt. Atveidē pastāv zināmas likumsakarības. Franču valodas "Norādījumos" minēts, ka "Garu patskaņu latviešu valodā atdarinātajos franču īpašvārdos mēdz lietot nelokāmu vārdu pēdējā zilbē (Bizē, Nansī) vai franču valodas uzsvērtajā zilbē, ja latviešu valodā aiz patskaņa seko *m, n, l, z, ž* un retumis arī *v* (*Luāra, Tulūza, Monrūža, Īvs*)." (Ceplītis 1963, 5).

SECINĀJUMI

1. Gan igauņu, gan lietuviešu valodas praksē cittaotu personvārdu un ģeogrāfisko nosaukumu lietojumā notiek balstīšanās oriģinālrakstībā, savukārt latviešu valodā nemainīgi tuvināties vārda oriģinālizrunai.
2. Cittaotu īpašvārda oriģinālformas pārņemšana lielā mērā novērš nekonsekvenču rakstībā un atvieglo atveides procesu, taču, tā kā vārdforma neatspoguļo izrunu, tā paliek nekontrolēta. Veidojas jauns problēmu loks, kur tikai no valodas lietotāja ir atkarīgs, cik pareizi īpašvārds tiks izrunāts, pierakstīts.
3. Kaimiņzemju valodas kopēji ir parūpējušies par atveides unificēšanu un pārskatāmību – lietuviešu un igauņu valodām ir izveidota centralizēta sistēma – datubāze, kurā meklējams svešu valodu īpašvārdu pareizrakstības apkopojums, uzrādot un attiecīgi iezīmējot praksē pastāvošus paralēlvariantus. Turpat rodams arī atveides principu detalizēts skaidrojums.
4. Latviešu valodas atveides prakse paredz vārda pielāgošanu valodas sistēmai, tas savukārt rada nepieciešamību zināt plašu atveides nosacījumu kompleksu, lai nekļūdīgi veiktu formas latviskojumu. Mūsdienās problēmas sagādā arī retāk lietotu vai iepriekš neaktuālu valodu īpašvārdu atveides principu neesamība, to ērta un ātra pieejamība.
5. Atskatoties vēsturē un salīdzinot cittaotu īpašvārdu atveidei izstrādāto teoriju un tās realizēšanos praksē, jāsecina, ka:
 - laika posmā no atveides principu izstrādes līdz 20. gadsimta vidum cittaotu īpašvārdiem dominē lietojums bez garumzīmēm (*Nutons, Afrika, Čikaga* u. c.), turpmākajā garumzīmju lietojums kļūst nenoteikts;
 - padomju laikā jūtama stipra krievu valodas kā starpniekvalodas ietekme, caur kuru tiek "izlaista" liela daļa svešo vārdu. Procesu nemaina arī 15 valodām izstrādātie "Norādījumi par cittaotu īpašvārdu pareizrakstību un pareizizrunu latviešu literārajā valodā", nedz aktuālas valodnieku publikācijas krājuma "Latviešu valodas kultūras jautājumi" laidienos.

6. Pašreizējā cittautu īpašvārdu atveidē latviešu valodā dominē vieglprātīga attieksme, process ir haotisks. Lielākoties jaunu īpašvārdu ienākšana nenotiek kontrolēti, to pielāgošana vai tās trūkums (atveides neizmantošana) ir atstāta pašplūsmai. Notiek "lēkāšana" no viena lietojuma uz otru, ieteikumi parādās (ja vien parādās) novēloti.
7. Lielākās grūtības latviešu valodas atveidē sagādā pareiza un konsekventa patskaņu kvantitātes norāde. Neviendabīga oriģinālgarumu atspoguļošana ir galvenais iemesls, kādēļ cittautu īpašvārdu latviskotajām formām praksē rodas paralēlvarianti (*Čarlstonas turnīrs – Čārlstonas turnīrs, Marina Lepēna – Marina Lepena, Dēmokrīts – Demokrīts* u. c.).
8. Tomēr rodami arī spilgti piemēri citu skaņu nekonsekventā atveidē (*Johans Volfgangs Gēte – Johans Vilfgangs Gēte, Francs Kafka – Francs Kafta u. c.).*
9. Sakarā ar konfliktu saasināšanos Tuvo Austrumu zemēs, mūsu valodā ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību pastiprināti ienāk un aktualizējas arvien jauni arābu cilmes vārdi.
 - Ņemot vērā šīs kultūras svešumu, grūtāk izprotama ir arī jaunienākošo īpašvārdu uzbūve, komplicētāka ir vārdu atveide.
 - Praksē redzam dažādu artikula *al* atveidi, neviendabīgu defīses lietojumu, biežas svārstības patskaņu garuma norādē, tāpat arābu vairākkomponentu vārdu daļu rakstījumā šķirti vai kopā (piemēram, beidzamo gadu laikā uzrādās šādi viena arābu personvārda pieraksta varianti: *Abdelfatahs al Sisi, Abdelfatahs el Sisi, Abdelfatahs as Sisi, Abdelfatahs As Sisi, Abdelfatāhs al Sisi, Abdelfatāhs el Sisi, Abdelfatāhs es Sisī, Abdelfatāhs Al Sisī, Abdelfatahs El-Sisi, Abdelfatahs Alsisi, Abdelfataha Elsisi, Abdels Fatahs al Sisi*).
10. Arvien biežāk latviešu valodas lietojumā tiek pieļauti viena vārda paralēlvarianti, informācijas avotos kā līdztiesīgas norādot vairākas iespējamās atveides formas. Šādai parādībai piemēri atrodami arī tiem īpašvārdiem, kas nāk no antīkās kultūras (*Enejs – Ainejs, Edips – Oidips* u. c.).
11. Mūsdienās ik pa laikam parādās avoti, kuros apzināti vairs netiek veikta oriģinālizrunas atveide, bet burtiski tiek pārņemta vārda rakstība avotvalodā. Šāda situācijas virzība pamazām ietekmē un nākotnē varētu pilnībā mainīt latviešu valodas atveides pamatprincipus.

12. Ja vēlamies noturēt savas atveides tradīcijas un arī turpmāk rakstībā iespējami precīzi atspoguļot svešā īpašvārda oriģinālizrunu, šā jautājuma risināšanā mums jāķļūst laikmetīgākiem, nepieciešams attīstīt mūsdienīgākus risinājumus efektīvākai cittautu īpašvārdu atveidei.
13. Viens no iespējamiem risinājumiem būtu datubāzes izstrāde, kurā līdzās cittautu personvārdu un ģeogrāfisko objektu nosaukumiem vienuviet tiktu apkopoti arī cittautu īpašvārdu atveides principi.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Avoti

Sērijas "Stāsti par vēsturi" un "Apvārsnis" grāmatas

1. **Cerams, V. K.**, *Dievi, kapenes un zinātnieki*. Rīga: Zinātne, 1982
2. **Džovanjoli, R.** *Spartaks*. Rīga: 1978
3. **Kalniņš, J.** *Hronists un velns*. Rīga: Liesma, 1985
4. **Kosidovskis, Z.** *Evaņģēlistu stāsti*. Rīga: Zinātne, 1982
5. **Kosidovskis, Z.** *Kad saule bija dievs*. Rīga: Zinātne, 1970
6. **Ksenofons, Kad uzvarēji atkāpjas. Rīga: Liesma, 1971**
7. **Kūns, N.** *Zelta aunāda*. Rīga: Liesma, 1985
8. **Līvijs, T.** *Hannibals pret Romu*. Rīga: Liesma, 1973
9. **Plutarhs, Hellāda no Perikla līdz Aleksandram. Rīga: Liesma, 1978**

Vārdnīcas, enciklopēdijas, antoloģijas

10. **Andersone, Z.** *Kulturoloģija I daļa*. Rīga: RaKa, 2001
11. **Andersone, Z.** *Kulturoloģija II daļa*. Rīga: RaKa, 2002
12. **Fomina, T.**, sast. *Sengrieķu literatūras antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1990
13. **Iltneris, A.**, red. *Mitoloģijas enciklopēdija I daļa*. Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1993
14. **Iltneris, A.**, red. *Mitoloģijas enciklopēdija II daļa*. Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1994
15. **Kalniņa, L.**, **Zvirgzds I.** *Lielā mitoloģijas enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2006
16. **Megi, B.** *Filozofijas vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000
17. **Skruzis, K.**, sast. *Mitoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2015
18. **Vecvagars, M.** *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca*. Rīga: FSI, 2008.
19. **Vjateris, I.**, sast. *Mitoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2004

Citas grāmatas

20. **Apulējs Zelta ēzelis. Rīga: Latvijas Valsts izd., 1959**
21. **Artemjeva, A., Maksalovskis, V., Rakovskis, S., Smidovičs, M.** *Ārvalstu ekonomiskā ģeogrāfija 10. klasei*. Rīga: Zvaigzne, 1970
22. **Bušs, O.** adb. red. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi Nr. 7* Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2012
23. **Ēzops** *Ēzopa fabulas* Rīga: Zinātne, 1978.

24. **Ivbulis, V.** *Pagātne un tagadne neatkarīgajā Indijā (1947-2007)*. Rīga: LU, 2008
25. **Kalnača, A.** adb. red. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi* Nr. 8 Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2013
26. **Kalnača, A.** adb. red. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi* Nr. 9 Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2014
27. **Kūns, N.** *Sengrieķu mīti un varoņteikas*. Rīga: Latvijas Valsts izd., 1959
28. **Lauksmans, F.** *Filozofijas ABC* Rīga: Alberts XII, 1999.
29. **Lezdiņš, J., Rāta, A.** *Grieķu valodas pamatkurss*. Rīga: Latvijas Skolotāju Kooperatīva izdevums, 1936
30. **Līvijs, T.** *Romas vēsture*. Rīga: 1940
31. **Lukstiņš, G.**, sast. *Teiksmainā senatne*. Rīga: Liesma, 1969
32. **Lukstiņš, G.**, sast. *Teiksmainā senatne*. Rīga: Liesma, 1970
33. **Šaudiņa, V.** adb. red. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi* Nr. 11 Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2016
34. **Smiltiece, G.** adb. red. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi* Nr. 10 Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2015
35. **Sofokls** *Ķēniņš Edips* Rīga: A.Gulbja apgādība, 1925.
36. **Sprīņģis, E.** *100 diktatori*. Rīga: Aplis, 2007
37. **Sprīņģis, E.** *100 diktatori*. Rīga: Aplis, 2007
38. **Sprīņģis, E.** *100 Ievērojamākie ģēniji*. Rīga: Aplis, 2007
39. **Sprīņģis, E.** *100 Ievērojamākie rakstnieki*. Rīga: Aplis, 2007
40. **Stengrūms, Dž.** *Filosofija: Dažas idejas mazā grāmatā*. Rīga: Zvaigzne, 2008
41. **Turlajs, J.**, red. *Jaunais pasaules ģeogrāfijas atlants*. Rīga: Karšu izdevniecība Jāņa sēta, 2009
42. **Valdmanis, K.**, red. *Tūkstots un viena nakts*. Rīga: Latvijas Valsts izd., 1957

Uzziņu literatūra

43. **Ahero, A.**, sast. *Angļu īpašvārdu atveide latviešu valodā* Rīga: Zinātne, 2006
44. **Ahero, A.**, sast. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā, VI: Angļu valodas īpašvārdi*. Rīga: Zinātne, 1961
45. **Ahero, A.**, sast. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā, VIII: Amerikas Savienoto valstu ģeogrāfiskie nosaukumi*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijaizdevniecība, 1962
46. **Alunāns, J.** *Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas*. Tērbata: 1856

47. **Baldunčiks, J.** *Citvalodu īpašvārdu atveide latviešu valodā* [skatīts 2017-05-20]. Pieejams: <http://www.letonika.lv/article.aspx?id=personvardi>
48. **Balode, L.** Dažas pārdomas par lietuviešu personvārdiem latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi* Nr. 4 Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2009, 100–111
49. **Berelis, G.** Vārdi un / kā vārdes // *Karogs*, 2007 Nr. 7 [skatīts 2017-05-25]. Pieejams: <https://berelis.wordpress.com/2007/04/01/vardi-un-ka-vardes/>
50. **Blese, E.** *Pareizrakstības vārdnīca*. Rīga: Valters un Rapa, 1939
51. **Bušs, O.** Konservatīvums un mainīgums citvalodu īpašvārdu atveidē // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga: Avots, 1984, 20. laid., 94.–98. lpp.
52. **Ceplītis, L.**, sast. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā, VII: Spāņu valodas īpašvārdi*. Rīga: Zinātne, 1961
53. **Ceplītis, L.**, sast. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā, XIII: Franču valodas īpašvārdi*. Rīga: Zinātne, 1974
54. **Dimiņš, D.** Islande vai Īslande // *Diena*, 22.09.2008. [skatīts 2017-05-20]. Pieejams: <http://www.diena.lv/islande-vai-islande-628176>
55. **Endz. atb. 2008** – *Profesora J. Endzelīna atbildes* [skatīts 2017-05-20]. Pieejams: www.eraksti.lv/fetchbook.php?urlkey=6513378
56. **Endzelīns, J.**, red., **Ozoliņš, P.**, sak. *Valodas prakses jautājumi*. Rīga: Latv. Ū. fil. un filoz. stud. Ramave, 1935
57. **Feldhūns, A.**, sast. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā, XIII: Sengrieķu valodas īpašvārdi*. Rīga: Zinātne, 1974
58. **Felsbergs, E.** *Grieķu īpašvārdu pareizrakstība latviešu valodā*. Rīga: LU, 1922
59. **Freiberģis-Brīvkalns, K.**, sast. *Kāds vārds Par svešvārdu atvasēšanu un lietošanu un svešvalodu īpašvārdu fonētisko rakstību un pareizo izrunu latviešu valodā*. Rēzekne: 1917
60. **Freimane, I.** *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga: Zvaigzne, 1993
61. **Garais, F.** *Daži latviešu valodas jautājumi*. Rīga: 1930
62. **Ivbulis, V.** Pīļdiciskums Latvijā // *Diena*, 26.11.1997. [skatīts 2017-05-20]. Pieejams: <http://www.diena.lv/arhivs/pildiciskums-latvija-10021569>
63. **Īsi par garumzīmēm** // *Literatūra un Māksla*. 29.11.1958.
64. **Kā rakstīt svešvalodu īpašvārdus** // *Laiks*: Amerikas latviešu laikraksts. Nr. 45, 02.06.1951. [skatīts 2015-05-29]. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index->

dev.html#panel:pp/issue:/p_001_xlak1951n045/article:DIVL341/query:+paav%01rds%20+paav%01rds%20+paav%01rda/issueType:P

65. **Ķīķauka, P.** *Piezīmes par dažiem latviešu valodas labojumiem.* Rīga: Zemnieka domas, 1937
66. **Laizāns, M., Lāms, O.** Sengrieķu īpašvārdu atveide latviešu valodā: paražas vs. paraugs lingvistikas un poētikas aspektos // *Alīse Laua (1914–1994). In Honorem.* Rīga: LU, 2014, 98.–105. lpp.
67. **Liepkalne, L.** *Garumzīmju lietojums cittautu īpašvārdos.* Bakalaura darbs. Latvijas Universitāte, Rīga: 2015
68. **Loja, L.** Par latviešu pareizrakstību // *Padomju Latvija.* Nr. 54, 02.03.1941. [skatīts 2017-05-20]. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pa/issue:/p_001_pala1941n54/article:DIVL366/query:garumz+m%13
69. **LR Valodas centrs** *Īpašvārdu rakstība.* Rīga, 1998
70. **Marija, Š.** *Piezīmes par austrumu vārdiem un tituliem // Latviešu valodas kultūras jautājumi.* Rīga: Avots, 1989, 25. laid., 166.–174. lpp.
71. **MK Noteikumi Nr. 114.** – *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju* [skatīts 2017-05-20]. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=85209>
72. **Rūmniece, I.** *Grieķu personvārdu atveide latviešu valodā: jaungrieķu valoda* Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2015
73. **Salmiņa, V.** *Armēņu īpašvārdu atveide latviešu valodā* Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009
74. **Sīkstulis, J.** *Aktuālie arābu īpašvārdi // Latviešu valodas kultūras jautājumi.* Rīga: Avots, 1982, 18. laid., 87.–94. lpp.
75. **Sīkstulis, J.** *Arābu valodas garo patskaņu atveidošana latviešu valodā // Latviešu valodas kultūras jautājumi.* Rīga: Avots, 1984, 20. laid., 52.–61. lpp.
76. **Skujiņa, V.** *Viedokļu raibumi vienotai īpašvārdu rakstībai // Diena,* 05.07.1998. [skatīts 2015-05-29]. Pieejams: <http://www.diena.lv/arhivs/viedoklu-raibumi-vienotai-ipasvardu-rakstibai-10259528>
77. **Stelle, A.,** sast. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā XII: Itāliešu īpašvārdi.* Rīga: Zinātne, 1967
78. **Šūmane, M.** *Arābu īpašvārdu rakstība // Latviešu valodas kultūras jautājumi.* Rīga: Avots, 1966, 2. laid., 105.–116. lpp
79. **Šūmane, M.** *Austrumu periodisko izdevumu nosaukumi // Latviešu valodas kultūras*

- jautājumi*. Rīga: Avots, 1977, 13. laid., 137.–143. lpp.
80. Šūmane, M. Austrumu tautu īpašvārdu struktūra un transkribēšana // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga: Avots, 1969, 5. laid., 199.–207. lpp.
 81. Šūmane, M. Austrumu tautu īpašvārdu struktūra un transkribēšana // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga: Avots, 1969, 5. laid., 199.–207. lpp.
 82. Šūmane, M. Grāmata par Austrumu vārdiem // *Karogs*, 1977, Nr. 9, 160.–161. lpp.
 83. Šūmane, M. Pārdomas par ģeogrāfisko nosaukumu rakstību // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga: Avots, 1979, 15. laid., 226.–232. lpp.
 84. Šūmane, M. Piezīmes par Austrumu vārdiem un tituliem // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga: Avots, 1989, 25. laid., 166.–174. lpp.
 85. Šūmane, M. XI-XVI gs. persiešu un arābu dzejnieku vārdi // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga: Avots, 1975, 11. laid., 88.–97. lpp.
 86. Šūmane, M., Sīkstulis, J. Arābu zemju ģeogrāfiskie nosaukumi // *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rīga: Avots, 1978, 14. laid., 133.–164. lpp.
 87. Šūmane, M., Sīkstulis, J., sast. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā, XV: Arābu valodas īpašvārdi*. Rīga: Zinātne, 1982
 88. Urbutis, V. *Lietuvių kalbos išdavystė*. Viļņa : Margi raštai, 2007
 89. Ūdris, P. Valoda jaunā statusā // *Diena*, 07.06.2004. [skatīts 2017-05-25]. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/valoda-jaunaja-statusa-12034955>

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs "Nekonsekvences cittautu īpašvārdu atveidē" izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Līga Liepkalne _____
/paraksts un datums/

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr. philol. Lidija Leikuma _____
/paraksts un datums/

Recenzents: Dr. habil. philol. Pēteris Vanags _____
/paraksts un datums/

Recenzents: Dr. philol. Laimute Balode _____
/paraksts un datums/

Darbs iesniegts Latvistikas un baltistikas nodaļā _____

Dekāna pilnvarotā persona: doc. Jolanta Stauga _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījumu komisijas sēdē _____

Protokols Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: doc. Jolanta Stauga _____
/paraksts /